



ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΩΝ ΕΛΛΑΔΟΣ

# ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

**Ρίτα Καλοδήμου-Ιωαννίδη:** Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική  
Εργασία: Η αναζήτηση μιας σχέσης

**Στέφανος Κόφφας:**

Διαχρονική Έρευνα Εφαρμογής Αξιολόγησης σε Υπηρεσίες  
και Προγράμματα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Κύπρο

**Άντηρ Ανδρονίκου, Σεβαστή Χατζηφωτίου:** Ενδοοικογενειακή Βία  
κατά των Γυναικών: Παρουσίαση και κριτική ανάλυση στατιστικών  
δεδομένων και νομοθετικού πλαισίου στην Κύπρο



# ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

## Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών

### Τριμηνιαία Έκδοση

#### ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ-ΕΚΔΟΣΗ

Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος

#### ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟΝ ΝΟΜΟ

Χαλβατζά Ευαγγελία: Πρόεδρος ΔΣ ΣΚΛΕ

#### ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Μαυρογένη Ελένη: Υπεύθυνη Σύνταξης-Γραμματεία

Κουσίδου Τασούλα: Επιμέλεια Κειμένων

Αλτάνης Παναγιώτης

Καλλιγέρη Βυθούλκα Πόπη

Σταυριανάκη Μεταξία

#### ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Αναγνωστόπουλος Φώτης

Ασημόπουλος Χάρης

Βάγια Χριστίνα

Δημοπούλου-Λαγωνίκα Μαρία

Δρίτσας Ιωάννης

Έμκε-Πουλοπούλου Ήρα

Ζαϊμάκης Γιάννης

Ζαραφωνίτου Χριστίνα

Ιατρίδης Δημήτρης

Κανδυλάκη Αγάπη

Ναυρίδης Κλήμης

Νικολαΐδης Γιώργος

Πανούσης Γιάννης

Πουλόπουλος Χαράλαμπος

Σταθόπουλος Πέτρος

Στασινοπούλου Όλγα

Τσαλικογλου Φωτεινή

#### ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Ζήση Μαρία

#### ΣΥΝΔΡΟΜΗ

Τιμή Τεύχους: € 15

Για Φοιτητές: € 5

Ετήσια Συνδρομή: € 50

Για Φοιτητές: € 15

Για Υπηρεσίες/Φορείς: € 60

Οι αποστολές εκτός Ελλάδας επιβαρύνονται με ταχυδρομικά έξοδα.

Στους χορηγούς του ΣΚΛΕ και στα μέλη της Συντακτικής και της

Επιστημονικής Επιτροπής διανέμεται δωρεάν

#### Εμβάσματα-Επιταγές:

Σύνδεσμος Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος

Τοσίτσα 19 Εξάρχεια, 10683 Αθήνα

Τηλ.: 210-8834818, Fax: 210-8827071

Email: skle@otenet.gr

Web: <http://www.skle.gr>

#### Επιστημονική Αλληλογραφία:

Email: [skle.socialwork@gmail.com](mailto:skle.socialwork@gmail.com)

#### OWNER-PUBLISHER

Hellenic Association of Social Workers

#### EDITOR

Halvatza Evaggelia: *President of the Board of H.A.S.W.*

#### EDITORIAL BOARD

Μαυρογένη Ελένη: *Editing Coordinator-Secretariat*

Κουσίδου Τασούλα: *Text Editing*

Altanis Panagiotis

Kalligeri-Vithoulka Popi

Stavrianaki Metaxia

#### SCIENTIFIC COMMITTEE

Anagnostopoulos Fotis

Asimopoulos Charis

Dimopoulou-Lagonika Maria

Dritsas Yiannis

Emke-Poulopoulou Ira

Iatridis Dimitris

Kandytaki Agapi

Navridis Klimis

Nikolaidis Yiorgos

Panousis Yiannis

Poulopoulos Haralampos

Stasinopoulou Olga

Stathopoulos Petros

Tsalikoglou Fotini

Vaya Christina

Zaimakis Yiannis

Zarafonitou Christina

#### FINANCES

Zisi Maria

#### SUBSCRIPTION RATES

Per Issue: € 15

For Students: € 5

Annual Subscription: € 50

For Students: € 15

For Organizations: € 60

*Deliveries outside Greece are charged with mailing expenses*

#### Correspondence:

Hellenic Association of Social Workers

19 Tositsa str., 10683 Athens, Hellas

Tel.: 210-8834818, Fax: 210-8827071

Email: [skle@otenet.gr](mailto:skle@otenet.gr)

Web: <http://www.skle.gr>

#### Editorial Correspondence:

Email: [skle.socialwork@gmail.com](mailto:skle.socialwork@gmail.com)

Εργασίες, επιστημονική αλληλογραφία:

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ - Επιθεώρηση Κοινωνικών Επιστημών

Τοσίτσα 19, 10683 Αθήνα • Τηλ.: 210-8834818 • Fax: 210-8827071 • Email: [skle@otenet.gr](mailto:skle@otenet.gr) • Web: <http://www.skle.gr>

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή και η δημοσίευση κειμένων  
χωρίς την άδεια του συγγραφέα ή του εκδότη.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Εισαγωγικό σχόλιο</i> .....	197
<b>Ρίτα Καλοδήμου-Ιωαννίδη</b> Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική Εργασία: Η αναζήτηση μιας σχέσης.....	199
<b>Στέφανος Κόφφας</b> Διαχρονική Έρευνα Εφαρμογής Αξιολόγησης σε Υπηρεσίες και Προγράμματα Κοινωνικής Πρόνοιας στην Κύπρο.....	217
<b>Άντη Ανδρονίκου, Σεβαστή Χατζηφωτίου</b> Ενδοοικογενειακή Βία κατά των Γυναικών: Παρουσίαση και κριτική ανάλυση στατιστικών δεδομένων και νομοθετικού πλαισίου στην Κύπρο.....	237
<i>Κοινωνικά Προγράμματα</i> .....	252
<i>Περιλήψεις στην αγγλική</i> .....	253
<i>Οδηγίες στους συγγραφείς</i> .....	254

## CONTENTS

<i>Editorial</i> .....	197
<b>Rita Kalodemou-Ioannidi</b> Environment, Ecology and Social Work: In search of a connection.....	199
<b>Stefanos Koffas</b> Intertemporal Research of the Use of Evaluation at the Social Welfare Sector Services/Programmes in Cyprus .....	217
<b>Antri Andronikou, Sevasti Chatzifotiou</b> Domestic Violence Against Women: Statistical data and legislation in Cyprus.....	237
<i>Social Programs</i> .....	252
<i>Abstracts in English</i> .....	253
<i>Instructions for the authors</i> .....	254

## ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ

*Αγαπητοί αναγνώστες,*

Τι σχέση μπορεί να έχει η κοινωνική εργασία με την προστασία του περιβάλλοντος και πώς μπορεί η πρώτη να συμβάλλει στη δεύτερη; Το διαχρονικό αυτό θέμα πραγματεύεται στο πρώτο άρθρο του τελευταίου τεύχους της χρονιάς η Ρίτα Καλοδήμου - Ιωαννίδη, η οποία έφυγε από τη ζωή τον Ιανουάριο του 2013. Στη μνήμη της, η *Κοινωνική Εργασία* αναδημοσιεύει, με ελάχιστη αναγκαία προσαρμογή, το κείμενό της με τίτλο «Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική Εργασία. Η αναζήτηση μιας σχέσης», από το περιοδικό *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*.

Η Ρίτα Καλοδήμου προσέφερε σπουδαίο εκπαιδευτικό έργο σε γενιές κοινωνικών λειτουργών υπηρετώντας ως καθηγήτρια κοινωνικής εργασίας αρχικά στη Σχολή της Χ.Ε.Ν. και εν συνεχεία στα αντίστοιχα τμήματα των Τ.Ε.Ι. Ηρακλείου και Πάτρας. Ιδιαίτερη υπήρξε η προσφορά της στην αναγνώριση της συμβολής της κοινωνικής εργασίας στην προστασία του περιβάλλοντος, όπου υπήρξε πρωτοπόρος. Πέρα από την εκπαιδευτική προσφορά της, σφράγισε τη μνήμη πολλών φοιτητών και συναδέλφων με το αγωνιστικό, καλοπροαίρετο, ανεξίκακο και πάντα έντιμο παράδειγμα ζωής της.

Ο καθηγητής κοινωνικής εργασίας Στέφανος Κόφφας παρουσιάζει τα αποτελέσματα έρευνας για τις πολιτικές «αξιολόγησης» 81 κοινωνικών υπηρεσιών και προγραμμάτων στην Κύπρο. Τα ερευνητικά ευρήματα υποδεικνύουν ότι, διαδικασίες αξιολόγησης αναφορικά με την αντιμετώπιση αναγκών, την ικανοποίηση των χρηστών, τη σχέση κόστους - ωφέλειας κ.α. από τις προσφερόμενες κοινωνικές υπηρεσίες είτε δεν εφαρμόζονται ή εφαρμόζονται ως επί το πλείστον υπό τη μορφή εκθέσεων οικονομο-τεχνικών και πεπραγμένων. Συχνά παρατηρείται άγνοια ως προς την έννοια, τους στόχους και τις μεθόδους εφαρμογής της επιστημονικής αξιολόγησης στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Το θέμα της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών στην Κύπρο αναλύουν η κοινωνική λειτουργός Άντρη Ανδρονίκου και η επίκουρη καθηγήτρια Σεβαστή Χατζηφωτίου. Οι συγγραφείς παρουσιάζουν στατιστικά δεδομένα από κρατικούς και εθελοντικούς φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα αυτόν παρέχοντας υποστηρικτικές υπηρεσίες και υπηρεσίες στέγασης σε γυναίκες - θύματα, αλλά και συμβουλευτική βοήθεια στους δράστες. Τα στατιστικά στοιχεία αναφέρονται στην έκταση του προβλήματος, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά θυμάτων και θυτών και στις μορφές βίας. Επιπροσθέτως, οι συγγραφείς παρουσιάζουν το νομοθετικό πλαίσιο στην Κύπρο για την αντιμετώπιση της ενδο-οικογενειακής βίας. Το άρθρο καταλήγει με προτάσεις για την ενίσχυση τόσο των υποστηρικτικών και προληπτικών υπηρεσιών όσο και για τη βελτίωση της σχετικής νομοθεσίας, με στόχο τον αποφασιστικό περιορισμό του πολύ σοβαρού προβλήματος της ενδο-οικογενειακής βίας κατά των γυναικών.

*Η Συντακτική Επιτροπή*

Το Διοικητικό Συμβούλιο  
του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος  
και η Συντακτική Επιτροπή του Περιοδικού  
*Κοινωνική Εργασία*

εύχονται στους αναγνώστες  
και τους επιστημονικούς συνεργάτες τους



*Εντυχισμένο και Δημιουργικό το*



# Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική Εργασία Η αναζήτηση μιας σχέσης\*

Ρίτα Καλοδήμου - Ιωαννίδη<sup>1</sup>

## Για το περιβάλλον

«Εν Αρχή...» ο λόγος του ποιητή, του ποιητή Νικηφόρου Βρεπτάκου για περισυλλογή ή και προσευχή.

### *Η Ειρήνη, ο Ιησούς και το πουλί*

*Κάθονταν ο Ιησούς κοντά στο ποτάμι, στη ρίζα ενός δένδρου  
και περίμενε τη μητέρα του. Δίπλα σ' αυτό του,  
πάνω σ' ένα κλαδί που το σάλεψε ανάλαφρα  
το φως ή τ' αγέρι, κελάιδαγε ένα πουλί.  
Απ' το ράμφος του έσταζαν διάφανες τριλιες  
στο ποτάμι που κύλαγε. Χαμογελούσεν ο Ιησούς.  
Περιμένανε τη μητέρα του να τους φέρει δύο δάχτυλα  
μαύρο ψωμί. Η ζωή είναι όμορφη.<sup>2</sup>*

Η κατάσταση σήμερα: «Ήρωες Αρχαίας Τραγωδίας στη Βιομηχανική Κοινωνία» είναι ο τίτλος ενός από τα άρθρα που δημοσιεύτηκαν στις αρχές του περασμένου καλοκαιριού στον ημερήσιο τύπο με αφορμή την παγκόσμια συνδιάσκεψη του Ο.Η.Ε. για τη «Σωτηρία της Γης» –ή για το «Περιβάλλον<sup>3</sup> και την Ανάπτυξη»– που έλαβε χώρα

---

\* Αναδημοσίευση από: Καλοδήμου-Ιωαννίδη, Ρίτα (1993). Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική Εργασία: Η αναζήτηση μιας σχέσης, *Εκλογή Θεμάτων Κοινωνικής Πρόνοιας*, ΕΠΠΣΚΕ, τεύχος 97, σελ.89-109.

1. Η Ρίτα Καλοδήμου - Ιωαννίδη ήταν κοινωνική λειτουργός, τ. καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας του ΤΕΙ - Πάτρας.
2. Νικηφόρος Βρεπτάκος, *Τα Ποιήματα*, Τόμος Β', εκδ. Τρία Φύλλα, 1981 (σελ. 260).
3. Περιβάλλον: ορισμοί
  - α. «Ο χώρος εντός του οποίου ευρίσκονται τα κύτταρα ή οι ζώντες οργανισμοί και μετά του οποίου τα έμβια όντα πραγματοποιούν σταθερά ανταλλαγές ύλης ή ενέργειας, με αποτέλεσμα την εξάρτησίν των εξ αυτών». *Γενική Παγκόσμιος Εκγκυκλοπαίδεια*, ΠΑΠΥΡΟΣ – ΛΑΡΟΥΣ, τόμος 11ος, 1963.
  - β. «Το σύνολο των εξωτερικών (βιοτικών και αβιοτικών) παραγόντων που επηρεάζουν τους



ρα στο Ρίο Ιανείρο της Βραζιλίας, τον Ιούνιο του 1992. Συγγραφέας του άρθρου ένας από τους έλληνες στοχαστές του καιρού μας, ο Κορνήλιος Καστοριάδης.

Το άρθρο ανέλυε τη σημερινή τραγικότητα του Ανθρώπου που τίθεται αντιμέτωπος με τις ίδιες του τις δυνατότητες. Με την «αυτονόμηση της τεχνοεπιστήμης» και τη «σύγχρονη τεχνογραφειοκρατία», χωρίς την Αριστοτέλεια «Φρόνηση», ο άνθρωπος οδηγείται σε μια πορεία υπέρβασης των ορίων, όποια κι αν είναι αυτά, πάντοτε όμως υπαρκτά. Σε κάθε δε τραγική περίπτωση, αντιλαμβανόμαστε την καταστροφή όταν αυτή έχει ήδη συντελεσθεί. Για τον Κορνήλιο Καστοριάδη, η σύγχρονη Κοινωνία είναι «θεμελιωδώς άφρων».

Και μια παράλληλη διατύπωση στο περιοδικό «Νέα Οικολογία» (Γιώργος Μπαλιάς, 1992) για τη σύγχρονη πραγματικότητα σχετικά με το περιβάλλον και τον άνθρωπο: Για τον αρθρογράφο, αυτό που βιώνουμε σήμερα είναι «η αντίθεση Κοινωνίας - Φύσης» που υπήρχε πάντοτε και ήταν «αντίθεση του βραχείου χρόνου αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων και του μακρού χρόνου αναπαραγωγής των φυσικών προϋποθέσεων της ζωής». Σήμερα όμως τείνουμε προς αντιστροφή της αντίθεσης σ' ό,τι αφορά το χρόνο. Τα οικολογικά ζητήματα δεν εντάσσονται πάντοτε στη μακρά διάρκεια, γιατί η κατασπατάληση ενέργειας και ύλης, η ανατροπή των οικοσυστημάτων ή το «φαινόμενο του θερμοκηπίου» είναι οικολογικές αλλαγές που προχωρούν γρήγορα, πιο γρήγορα από τις αλλαγές του οικονομικού συστήματος.

Το νέο στοιχείο που κάνει τις αλλαγές όλο και πιο ανησυχητικές είναι ο παράγοντας του «απρόβλεπτου». Δεν είχαμε, όπως παρατηρεί ο Γ. Μπαλιάς, προβλέψει μέχρι πρόσφατα, ότι οι αλλαγές στο περιβάλλον θα ήταν τόσο γρήγορες. Είναι πολλά που δεν γνωρίζουμε ακόμη για τη συμπεριφορά της φύσης και αυτό είναι σημαντικό, σημειώνει ο ίδιος, να το θυμόμαστε και να «μάθουμε να ζούμε με την αβεβαιότητα όπως μάθαμε ήδη να χρησιμοποιούμε τη γνώση».

Στις πιο πάνω τάσεις προσίθεται και εκείνες της αλματώδους αύξησης του πληθυσμού της Γης, που γι' αυτές όμως έγινε περισσότερο δυνατή η πρόβλεψη τις τελευταίες δεκαετίες, τουλάχιστον από τις αρχές του 1960, όταν ο όρος «πληθυσμιακή έκρηξη» πήρε θέση στο καθημερινό λεξιλόγιο. Ίσως ακριβώς γι' αυτό να τις γνωρίσαμε ενωρίτερα και γι' αυτό εδόθη τόση σημασία στη σχέση πληθυσμού και αγαθών παρά στο περιβάλλον και προβλήθηκε τόσο πολύ η ανάγκη της «Ανάπτυξης».

## Ο πληθυσμός της Γης

Μέχρι και το 1990 στην έκθεση του ΟΗΕ για το «Περιβάλλον και την Ανάπτυξη» ο πληθυσμός παρουσιάζεται ως ο πρωταρχικός παράγοντας που πιέζει το περιβάλλον

---

οργανισμού», Θ. Κούκουρα, Μ. Αριανούτσου και Π. Α. Γεράκη, *Λεξικό Οικολογικών και Συναφών Όρων*, Ένωση Ελλήνων Οικολόγων, εκδ. Γαρταγάνης, 1986.

γ. «Ο τόπος, η οικογένεια, η κοινωνία, εντός των οποίων ζει ο άνθρωπος», Παύλου Δρανδάκη. *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, εκδ. οίκος Ο ΦΟΙΝΙΞ, Ε.Π.Ε., Τόμος 19ος.

για την κάλυψη των αυξανόμενων αναγκών του, γεγονός που οδηγεί σε περιβαλλοντική υποβάθμιση ή και εξάντληση των πόρων της Γης.

Για παράδειγμα, ο αριθμός των ανθρώπων που προστίθενται στην ανθρώπινη οικογένεια αναμένεται να αυξηθεί από τα 78 εκατομμύρια (το 1990) περίπου σε 90 εκατ. το 2000. Είναι δε γνωστό από προηγούμενες αναφορές, ότι μέσα μόνο στον αιώνα μας ο πληθυσμός είχε διπλασιασθεί το 1970 (από το 1,65 δισ. το 1900 στα 3,5 δισ. το 1970). Και οι υπολογισμοί δίνουν έναν αριθμό 6,12 δισ. παγκόσμιο πληθυσμό για το 2000, με προοπτικές τα 8,2 δισ. το 2025 και τα 10,5 δισ. μέχρι το 2100.<sup>4</sup>

- Οι υπολογισμοί της F.A.O. (Παγκόσμια Οργάνωση Γεωργίας και Τροφίμων) είναι ότι, η παγκόσμια γεωργία θα πρέπει να αυξήσει τα αποτελέσματά της μέχρι και 40% με το τέλος του αιώνα, για να συμβαδίσει με την αύξηση του πληθυσμού. Τα 3/4 δε αυτής της επιπλέον αύξησης θα πρέπει να παραχθούν στις αναπτυσσόμενες χώρες.
- Παράλληλα, η αύξηση της σοδειάς –κατά μονάδα– με τη χρησιμοποίηση μοντέρνων αγροτικών τεχνολογιών, συνεπάγεται συνεχή εντατική χρήση χημικών λιπασμάτων και περιλαμβάνει επίσης την αύξηση των εκτάσεων για μονοκαλλιέργειες και την αύξηση της ήδη υπάρχουσας άρδευσης.
- Το περιβάλλον και ειδικά ευαίσθητα οικοσυστήματα θα υποστούν σημαντικές βλάβες. Η φύση και η σοβαρότητα των προβλημάτων θα ποικίλλουν μεταξύ και ανάμεσα στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά σίγουρα θα συμπεριλαμβάνουν αποδάσωση, υποβάθμιση εδάφους και ρύπανση υδάτων και εδαφών, προερχόμενα από την υπερβολική χρήση των αγροτοχημικών.

Τα πιο πάνω είναι ενδεικτικά και μόνο για τη σχέση πληθυσμού και περιβάλλοντος και προκύπτουν μόνο από τις αναφορές στη γεωργία, χωρίς τη διάσταση της βιομηχανίας με τις δικές της αλληλοσυσχετίσεις αύξησης παραγωγής και βαρείας επιβάρυνσης στο περιβάλλον (που αναφέρονται στην ίδια έκθεση, όπως και σε άλλες πηγές).

### **Παγκόσμια εκμετάλλευση ή αλλιώς πως «Ανάπτυξη»**

Ο παράγοντας πληθυσμός είναι σημαντικός, αλλά δεν εξηγεί από μόνος του τις πιέσεις που υφίσταται η παγκόσμια γεωργία και γενικότερα η παραγωγή αγαθών για αύξηση της παραγωγικότητας. Για πολλούς μελετητές της Ανάπτυξης –και των συνεπειών της– η έμφαση που δίνεται στην πληθυσμιακή αύξηση ως αιτιολογικού παράγοντα της φτώχειας και της περιβαλλοντικής υποβάθμισης «δεν είναι παρά ένα άλλοθι» για τους απώτερους σκοπούς της παγκόσμιας αύξησης της παραγωγής, που είναι η συσσώρευση πλούτου και επομένως και ισχύος στις πλούσιες «αναπτυγμένες» χώ-

4. Βέβαια δεν μπορεί να υπολογισθεί η επίδραση παραγόντων όπως είναι το AIDS, τα πυρηνικά ατυχήματα και άλλες οικολογικές καταστροφές.

ρες, στους κατά τόπους ισχυρούς γαιοκτήμονες και κατόχους των μέσων παραγωγής, σε βάρος των αναπτυσσόμενων χωρών και των κατά τόπους φτωχών (Μοδινός, 1988).<sup>5</sup> «Θα ήταν, επομένως, άστοχο να αποδοθούν όλα τα κακά του 20ού αιώνα στον υπερπληθυσμό, όπως θα ήθελε η Νεοφιλελεύθερη Σχολή», διαβάζουμε στο βιβλίο *Από την Εδέμ στο Καθατήριο* (Μοδινός, 1988, σ. 58).<sup>6</sup> Παράλληλα, «θα ήταν λάθος» –σημειώνεται στην ίδια πηγή– «να αγνοηθεί ο υπερπληθυσμός, αφού αποτελεί τη μέγιστη αλλαγή του 20ού αιώνα, από αριθμητική πάντοτε άποψη, και μια από τις μέγιστες ‘παρενέργειες’ της ανάπτυξης».

Για πληρέστερη κατανόηση αυτών των θεμάτων, σχέσεων, συσχετίσεων και αντιθέσεων, νομίζουμε ότι η καλλίτερη πηγή –απ’ όσα προσωπικά είχα τη δυνατότητα να μελετήσω– είναι το βιβλίο του Φρίντζοφ Κάπρα *Κρίσιμη Καμπή* (1982), που συνιστάται όλως ιδιαίτέρως για την «ολιστική» του προσέγγιση στα θέματα του πολιτισμού μας και για το βαθύ προβληματισμό που δημιουργεί στον αναγνώστη. Εντελώς αποσπασματικά σημειώνουμε μερικές μόνο από τις επισημάνσεις του.

«Η χειρότερη συνέπεια της συνεχιζόμενης οικονομικής ανάπτυξης είναι η αφαιμάξη των φυσικών πόρων του πλανήτη». Οι προβλέψεις, λέει, ενός σπουδαίου γεωλόγου, του Μ. Κινγκ Χάμπερτ, από το 1950 –οι οποίες είχαν παρουσιασθεί τόσο στον τότε πρόεδρο των ΗΠΑ όσο και στους επόμενους, αλλά δεν είχαν προσεχθεί– επιβεβαιώνονται σήμερα. Σύμφωνα με τον Χάμπερτ «οι καμπύλες της παραγωγής/αφαιμάξης όλων των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων έχουν σχήμα κώδωνα, παρόμοιο με τις καμπύλες που απεικονίζουν την ακμή και την παρακμή των πολιτισμών...» (Κάπρα, 1982, σ. 264). Σύμφωνα με τις δικές του προβλέψεις, με τους συνεχιζόμενους ρυθμούς «θα εξαντλήσουμε πολύ σύντομα όλα τα υπάρχοντα αποθέματα μετάλλων, τροφίμων, οξυγόνου και όζοντος και χωρίς αυτά είναι αδύνατον να επιβιώσουμε» (Κάπρα, 1982, σ. 265).

«Για να επιβραδύνουμε το ρυθμό αφαιμάξης των μη ανανεώσιμων πόρων, δεν αρκεί μόνον να εγκαταλείψουμε την ιδέα της αχαλίνωτης οικονομικής ανάπτυξης. Πρέπει παράλληλα να ελέγξουμε την παγκόσμια αύξηση του πληθυσμού». Τί σημαίνει όμως αυτό; Σημαίνει κατά τον συγγραφέα, να υιοθετήσουμε τις νεότερες απόψεις που προκύπτουν από τις δημογραφικές μελέτες, που δηλώνουν ότι «ο ρυθμός της αύξησης του πληθυσμού υπόκειται σε μια περίπλοκη αλληλουχία που υφίσταται ανάμεσα στις βιολογικές, κοινωνικές και ψυχολογικές δυνάμεις» (Κάπρα, 1982, σ. 265)

5. Για τα θέματα Περιβάλλοντος και Ανάπτυξης σχετικό είναι και το προηγούμενο βιβλίο του ίδιου συγγραφέα *Οι Μύθοι της Ανάπτυξης στους Τροπικούς*.

6. Αναλύσεις για τον πληθυσμό και τη σχέση του με το περιβάλλον και την ανάπτυξη αναφέρονται στο βιβλίο αυτό. Τα κεφάλαια του βιβλίου «Η γεωγραφία του υπερπληθυσμού», «Ένας κόσμος δημογραφικά χωρισμένος» και «Η γεωργία της ανάπτυξης και πώς πεθαίνει το έτερον ήμισυ» είναι εύγλωπα.

και όχι μόνο τις βιολογικές που μέχρι σήμερα οι περισσότεροι υιοθετούσαν, με συσχετισμό που έκαναν μόνον με τη γονιμότητα και την αντισύλληψη.

Οι ερευνητές των δημογραφικών προβλημάτων «ανακάλυψαν» ότι «ανάμεσα σε δύο επίπεδα πληθυσμιακής σταθερότητας, «υψηλή γεννητικότητα - υψηλή θνησιμότητα το ένα, και χαμηλή γεννητικότητα - χαμηλή θνησιμότητα το άλλο», εκδηλώνεται ένα πρότυπο μεταβίβασης, χαρακτηριστικό για όλες τις χώρες του δυτικού κόσμου. Έτσι στις κοινωνίες που προηγήθηκαν της σύγχρονης εποχής, τόσο η γεννητικότητα όσο και η θνησιμότητα ήταν υψηλή και ο πληθυσμός σταθερός. Με την είσοδο όμως στη βιομηχανική εποχή, οι συνθήκες ζωής βελτιώθηκαν και η θνησιμότητα μειώθηκε. Άρχισε να αυξάνεται όμως και ο πληθυσμός (αυτό είναι ουσιαστικά το ενδιάμεσο επίπεδο). Με τη συνεχιζόμενη βελτίωση του προτύπου διαβίωσης και τη συνακόλουθη πτώση της θνησιμότητας, παρουσιάζεται κάμψη και στη γεννητικότητα «με τάση να καταλήξει σε νέα πληθυσμιακή σταθερότητα».

Έτσι η ποιότητα ζωής, μέσα από μια αλληλουχία ψυχολογικών και κοινωνικών δυνάμεων, γίνεται ένα «πανίσχυρο μέσο για τον έλεγχο της πληθυσμιακής αύξησης». Καθώς βελτιώνεται το επίπεδο ευημερίας, έχουμε και πτώση της γεννητικότητας που οδηγεί στην πληθυσμιακή ισορροπία. Πιο συγκεκριμένα «οι κοινωνίες ανέπτυξαν από μόνες τους μια ρυθμιστική διαδικασία βασισμένη στις συνθήκες διαβίωσης, που χάρη σ' αυτή εξασφαλίζεται η δημογραφική μεταβίβαση, από το επίπεδο της πληθυσμιακής ισορροπίας με υψηλά ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας αλλά και χαμηλό πρότυπο διαβίωσης, στο επίπεδο της νέας ευρύτερης πληθυσμιακής ισορροπίας, με χαμηλά ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας, αλλά υψηλό πρότυπο διαβίωσης».

Η σημερινή κρίση, που παράγει η παγκόσμια δημογραφική έκρηξη, οφείλεται στην απότομη αύξηση των πληθυσμών του Τρίτου Κόσμου. Σύμφωνα δε με όσα αναφέρθηκαν πιο πάνω «η αύξηση αυτή συνεχίζεται εφ' όσον δεν εκδηλώθηκαν ακόμη οι συνθήκες που εξασφαλίζουν τη μεταβίβαση στο 2ο επίπεδο της δημογραφικής σταθερότητας». Στις χώρες του Τρίτου Κόσμου με την αποικιοκρατία βελτιώθηκαν σ' ένα βαθμό οι συνθήκες διαβίωσης, με αποτέλεσμα να μειωθεί η θνησιμότητα, να παραμείνει όμως υψηλή η γεννητικότητα και να ενταθεί έτσι ο ρυθμός αύξησης του πληθυσμού. Ωστόσο «η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης σταμάτησε, αφού ο πλούτος των αποικιών διοχετεύθηκε στις ανεπτυγμένες χώρες, όπου συνέβαλε αποφασιστικά στην εξισορρόπηση των δικών τους πληθυσμών. Και η κατάσταση συνεχίζεται σήμερα, μια και το μεγαλύτερο μέρος των χωρών του Τρίτου Κόσμου παραμένουν αποικίες από οικονομική άποψη» (Κάπρα, 1982, σ. 266).

Στη θέση συμπεράσματος για τις πιέσεις που δέχεται το παγκόσμιο περιβάλλον και τις αλληλοσυσχετίσεις των παραγόντων που οδηγούν στη σημερινή Περιβαλλοντική Κρίση, ο λόγος ξανά στον επιστήμονα και στοχαστή Φρ. Κάπρα:

*«Η παγκόσμια πληθυσμιακή κρίση είναι το αναπόφευκτο αποτέλεσμα της διεθνούς εκμετάλλευσης, μια συνέπεια του θεμελιώδους αλληλοσυσχετισμού του παγκοσμίου*

οικονομικού συστήματος, όπου κάθε μορφή εκμετάλλευσης επιστρέφει και χτυπά τους εκμεταλλευτές. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η οικολογική ισορροπία συνδέεται άμεσα με την Κοινωνική Δικαιοσύνη. Προκειμένου να ελεγχθεί η επικίνδυνη αύξηση του πληθυσμού, ο καλύτερος τρόπος είναι να προσφερθεί βοήθεια στους λαούς του τρίτου κόσμου, ώστε να φτάσουν στο επίπεδο ευημερίας που θα τους κάνει να περιορίσουν αυθόρμητα τη γονιμότητά τους. Κάτι τέτοιο θα απαιτήσει μια παγκόσμια ανακατανομή του πλούτου, δηλαδή την επιστροφή ενός τμήματος του παγκοσμίου πλούτου στις χώρες που έπαιξαν τον πρωταρχικό ρόλο για την παραγωγή».

Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε την επισήμανση ότι το «κόστος για τη βελτίωση του προτύπου διαβίωσης των φτωχών χωρών δεν αντιπροσωπεύει παρά ένα ελάχιστο ποσοστό σε σύγκριση με τον πλούτο των ανεπτυγμένων χωρών». Ο πλούτος αυτός διανέμεται άνισα και επί πλέον κατασπαταλάται παράλογα. «Σήμερα μόλις το 5% του παγκόσμιου πληθυσμού καταναλώνει το ένα τρίτο των φυσικών πόρων της υδρογείου. Ο μέσος πολίτης των Η.Π.Α. καταναλώνει διπλάσια ενέργεια από τον μέσο πολίτη οποιασδήποτε ευρωπαϊκής χώρας» (Κάπρα, 1982, σ. 267).

### Οικολογία και Οικολογική Θεματική

Οικολογία, μια λέξη που πήρε θέση στο καθημερινό μας λεξιλόγιο, λέξη σύνθετη από τις ελληνικές λέξεις «Οίκος» και «Λόγος». Ο λόγος δηλ. περί του «οίκου μας», του σπιτιού μας, του πλανήτη Γη. Αυτό είναι απλά η Οικολογία. Από τον αρχικό ορισμό (1869), που έχει επικρατήσει να αποδίδεται στον οπαδό του Δαρβίνου Ερνέστ Heackel μέχρι σήμερα, το περιεχόμενο έχει διευρυνθεί. Σήμερα –πάντα πολύ γενικά– η Οικολογία έχει κι αυτή τους «κλάδους» της παρά τη συνεχή αλληλοσυσχέτιση ανάμεσα τους. Έτσι η «θεωρητική» Οικολογία μελετά ερευνητικά τις αλληλεξαρτίσεις και αλληλεπιδράσεις των οργανισμών με το περιβάλλον τους. Ενώ η «Οικολογία του Ανθρώπου» μελετά ειδικά τα θέματα της σχέσης Φύσης - Ανθρώπου ή, αλλιώς πως, Φύσης - Κοινωνίας. Αυτή μας ενδιαφέρει ιδιαίτερα (Ακό, 1991, σ. 42-44).

Ακούγονται επίσης οι όροι «Κοινωνική Οικολογία» ή «Πολιτική Οικολογία», η οριοθέτηση των οποίων δεν είναι πάντα εύκολη και το περιεχόμενο και των δυο, θα λέγαμε, ότι ανήκει στην «Οικολογία του Ανθρώπου». Εκείνο που έχει σημασία είναι ότι σήμερα ακόμα και η διάκριση μεταξύ «βιοτικών» και «αβιοτικών» παραγόντων (που διδαχθήκαμε στο Γυμνάσιο ή Λύκειο) έχει παύσει προ πολλού να υπάρχει, όπως θα δούμε πιο κάτω, όταν θα αναφερθούμε στις σημερινές προσεγγίσεις. Σήμερα, λοιπόν, στην εποχή των ταξινομήσεων και της εξειδίκευσης, η Οικολογία λειτουργεί –όπως γράφει σε πρόσφατο βιβλίο ο Μοδινός (1992)– «ενοποιητικά και ξεπερνώντας τις διαφορές εμφανίζεται ως *υπερεπιστήμη* ή *μετεπιστήμη*».

Οι λόγοι είναι προφανείς. Είναι λόγοι αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης. Η σημερινή καταστροφή των οικοσυστημάτων δεν είναι θέμα που αφορά μόνο το συγκεκριμένο οικοσύστημα ή έναν συγκεκριμένο μόνο γεωγραφικό χώρο στον οποίον υπάγεται. Διότι είναι, λένε οι οικολόγοι και όλοι οι επιστήμονες, επιστημονικά πλέον

σαφές ότι τα τροπικά δάση π.χ. της Αμαζονίας, είναι οι πνεύμονες της Γης και συνδέονται έτσι άμεσα με το παγκόσμιο κλίμα. Κατ' επέκταση, τα συγκεκριμένα δάση δεν αφορούν μόνο τους βιολόγους και άλλους θετικούς επιστήμονες, αλλά αφορούν και την ανθρώπινη κοινωνία που βιώνει σήμερα την παγκόσμια αλλαγή στο κλίμα, αλλαγή που επηρεάζει άμεσα ακόμα και την επιβίωση της. Γι' αυτό η Οικολογία του Ανθρώπου παίρνει το λόγο για να «θέσει επί τάπητος τα όρια της Ανάπτυξης», που στην ουσία τους είναι τα «όρια για δύναμη», που το ξεπέρασμά τους δημιουργεί τις κοινωνικές ανισότητες και αποτελεί πλέον θέμα ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Κοινωνικής Δικαιοσύνης, που απασχολεί την Κοινωνία του Ανθρώπου. Διότι δεν είναι πλέον δικαίωμα των ολίγων η εκμετάλλευση, όταν αυτή βλάπτει το συλλογικό καλό.<sup>7</sup>

Για τους πιο πάνω λόγους, λέγεται επίσης, ότι η Οικολογία βλέπει σήμερα την περιβαλλοντική ή οικολογική κρίση ως κρίση πολιτιστική και ηθική. *Πολιτιστική κρίση*, γιατί από τη στιγμή που ένα είδος καταστραφεί ή καταστρέφεται, δεν αναπαράγεται, άρα και ακυρώνεται.<sup>8</sup> Είναι επίσης η περιβαλλοντική κρίση και *ηθική κρίση*, γιατί με ποιό δικαίωμα ένα τμήμα του πληθυσμού των «αναπτυγμένων» μπορεί να επιβάλλει σ' ένα άλλο τμήμα τις δικές του θελήσεις, όταν αυτές είναι βλαπτικές για το άλλο τμήμα και το σύνολο;

Γίνεται επίκαιρη ξανά στις μέρες μας η «ύβρις» των αρχαίων, η «άτη» και η «Νέμεσις». Η «ύβρις» είναι η βία που ξεπερνά τα όρια και αδιαφορεί για τους άγραφους νόμους των θεών και των ανθρώπων.<sup>9</sup> Η «άτη» είναι «η διανοητική σύγχυση που κάνει τον άνθρωπο ανίκανο να διακρίνει το λογικό από το παράλογο και τον οδηγεί σε ακαταλόγιστες πράξεις, με τραγικές συχνά, συνέπειες». Είναι αυτή που στα Ομηρικά Έπη κυριεύει τις φρένες των ηρώων. Είναι επίσης «το καταστροφικό αποτέλεσμα μιας παράλογης πράξης καθώς και το μέσο ή πρόσωπο που προκαλεί την καταστροφή».<sup>10</sup> Και η «Νέμεσις» είναι η «αγανάκτηση των θεών, που τιμωρούν εκείνον ή εκείνους που διέπραξαν την ύβρι».<sup>11, 12</sup>

7. Η πιο διεξοδική και συνθετική προσέγγιση για την «Οικολογία», που έτυχε να έχουμε δει, είναι η *Κρίσιμη Καμπή* του Κάπρα. Χρειάζεται μόνο αργή και πολύ προσεκτική μελέτη. Είναι η «πνευματική» διάσταση που χρειάζεται διερεύνηση.

8. Με τον πολιτισμό, νομίζουμε ότι έχει σχέση και αυτό που ο Ερικ Φρομ στην εποχή μας, εύγλωπτα, ονόμασε «Είναι», που είναι οπωσδήποτε αντίθετο από το «Εχειν» και δεν προάγεται απ' αυτό. Όταν «έχεις» δηλ. και μόνο, δεν μπορείς να «είσαι», να υπάρξεις και να δημιουργείς πολιτισμό. Ουσιαστικά δηλ. αποκόβεσαι από τη ζωή, όταν προέχει το «έχειν».

9. *Εγκυκλοπαίδεια Υδρία*, τεύχος 52, σελ. 115.

10. *Ibid*, τεύχος 11, σελ. 319-80.

11. *Ibid*, σελ. 114-115.

12. Μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα αναφορά για το βιασμό της Φύσης και στην αρχαιότητα κάνει ο Αιμ. Μπουρατίνος στο άρθρο «Ιερότητα και Περιβάλλον στην Αρχαία Ελλάδα» στο περιοδικό *Νέα Οικολογία*, (Οκτ. 1990). Το ενδιαφέρον δεν σχετίζεται τόσο με την πληροφόρηση για τη σχετική στάση των προγόνων μας. Το ενδιαφέρον είναι ότι η τραγική ποίηση και η μυθολογία

Σε σημερινή συσχέτιση, η δική μας ύβρις είναι επίσης η αλαζονεία της δύναμης που αποκτήσαμε από τις κατακτήσεις μας, οι οποίες θόλωσαν τον νου - άτη - και εξακολουθούμε να μην αυτοπεριοριζόμαστε.

Παράλληλα έχει αρχίσει προ πολλού να λειτουργεί η «Νέμεσις» με τη μορφή των περιβαλλοντικών προβλημάτων, τα μείζονα των οποίων είναι το «φαινόμενο θερμοκηπίου» και η «τρύπα του όζοντος», η διάβρωση και ερημοποίηση εδαφών, η μαζική εξαφάνιση ειδών βιολογικής ποικιλότητας, η ρύπανση ατμόσφαιρας, νερών και εδάφους, η πυρηνική απειλή κ.ά.

Η θεωρητική οικολογία επισημαίνει νέα επιστημονικά δεδομένα, όπως: «Αμφισβήτηση του νεο-Δαρβινικού προτύπου», που έλεγε ότι η ζωή βασίζεται στην επικράτηση του ισχυρότερου. Επιστημονικά σήμερα «αρχίζουμε να διακρίνουμε τη μεγάλη αλήθεια που μας είχε ξεφύγει από την εποχή του Δαρβίνου». Η αλήθεια αυτή είναι ότι στη Φύση, τελικά, δεν υπάρχει ο πόλεμος που οι περισσότεροι φανταζόμαστε, αλλά η ειρηνική συνύπαρξη.

- Ο άνθρωπος είναι ίσως το μόνο είδος που έχει εγκαταλείψει την «οικοθέση» του, αυτή του αρχικού κυνηγού-συλλέκτη για να εκμεταλλευθεί τις «οικοθέσεις» των άλλων. Αυτό όμως, «είναι μια κατάσταση που η βιόσφαιρα δεν θα ανέχεται για πάντα» (Μοδινός, 1988, σ. 20).
- Η Δαρβινική θεωρία, σήμερα, κατά τραγική ειρωνία θριαμβεύει από την ανάποδη στα διαταραγμένα οικοσυστήματα. Εκείνος που επιβιώνει είναι το είδος με τη μεγαλύτερη δυνατότητα προσαρμογής και αναπαραγωγής, οι λεγόμενοι «οικολογικοί οπορτουνιστές» ή, ελληνικότερα, «οικολογικοί καιροσκόποι», ενώ τα πιο «εξελιγμένα είδη» –που είναι η πλειονότητα– βασίζονται στην ποικιλότητα του περιβάλλοντος, η οποία όταν διαταραχθεί τα επηρεάζει άμεσα. Έτσι μορφές ζωής «φαινομενικά υποδεέστερες και περιθωριακές» αποδεικνύουν ότι ο «Βασιλιάς των Ζώων» δεν είναι πλέον ο λέοντας, αλλά ο αρουραίος ή η κατσαρίδα.

Όμως για το σύνολο της ζωής η αξία ενός είδους δεν έχει σχέση με το μέγεθος και τα κατορθώματά του, αλλά με τη συνεισφορά του στο καλό του συνόλου. Μοναδική δυνατότητα και δύναμη του ανθρώπου είναι η αφύπνιση της συνείδησης του. Να προβληματιστούμε λοιπόν, για το ότι ο ρυθμός εξαφάνισης ειδών έχει προχωρήσει τόσο, ώστε προχωρούμε στην εξαφάνιση ενός είδους κάθε μέρα, με προοπτική ο ρυθμός να αυξηθεί τόσο ώστε να αναμένεται η εξαφάνιση ενός είδους κάθε ώρα. Ας σκεφτούμε, τι σημαίνει ότι στον καιρό μας οδηγήσαμε σε διαταραχή ισορροπίες που χρειάστηκαν εκατομμύρια χρόνια για να διαμορφωθούν;

Προχωρούμε επομένως και επιστημονικά στην αμφισβήτηση της κυρίαρχης ιδεολογίας της αύξησης (της ανάπτυξης). Επαναστάσεις του τύπου «βιομηχανική» ή «πρά-

---

που αναφέρονται στον Μυκηναϊκό Πολιτισμό παρουσιάζουν τους τότε Έλληνες ως «άξιους θείας τιμωρίας λόγω της περηφάνιας και βάνουσης παραβίασης όσων θείων κανόνων είχαν ως απώτερο στόχο την προστασία της Γης και της ζωής γενικότερα».

σινή επανάσταση» για τη γεωργία επαναξιολογούνται. Η «γαλάζια επανάσταση», του σεβασμού για τους υδάτινους πόρους του πλανήτη, διατυπώνεται σε δημοσιεύματα (Παπαϊωάννου, 1992). Οι πιο πάνω επισημάνσεις –στο βαθμό που μπορούν να κατανηθούν έτσι αποσπασματικά όπως παρουσιάζονται εδώ– δεν είναι παρά το αποτέλεσμα μιας άλλης επανάστασης, της λεγόμενης «επιστημονικής» του 17ου αιώνα. Κατά τον Κάπρα, το Καρτεσιανό πρότυπο και η Νευτώνια προσέγγιση του κόσμου, που έχουν την αφετηρία τους σ' εκείνη την εποχή, καλλιέργησαν την «πίστη της απόλυτης βεβαιότητας» στην επιστημονική γνώση και τη «μηχανική αντίληψη του κόσμου», με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να βιώνει την ύπαρξη του εντελώς ξεχωριστά από τον υπόλοιπο πλανήτη και να συμπεριφέρεται ανάλογα. Η σημερινή όμως φυσική «απέδειξε ότι δεν υπάρχει απόλυτη αλήθεια στην επιστήμη...» και έτσι σήμερα η Καρτεσιανή άποψη έχει εγκαταληφθεί, αν και στην πράξη συνεχίζει να ισχύει, λόγω του επηρεασμού που άσκησε σε όλες τις επιστήμες.

Σήμερα τη σύγχρονη άποψη για την ερμηνεία του κόσμου μας εκφράζουν κυρίως οι θεωρίες των «συστημάτων της ζωής», οι οποίες «βασίζονται στην αντίληψη της ουσιαστικής αλληλουχίας και αλληλεξάρτησης ανάμεσα σε όλα τα φαινόμενα, φυσικά, βιολογικά, ψυχολογικά, κοινωνικά και πολιτιστικά. Η προσέγγιση αυτή βρίσκεται πέρα από τα τρέχοντα όρια αντιλήψεων και επιστημονικών μεθόδων και τείνει να πραγματωθεί μέσα από νέους θεσμούς», σημειώνει ο Κάπρα (1982, σ. 331). Τα «συστήματα αυτά είναι ολοκληρωμένα σύνολα των οποίων οι ιδιότητες δεν μπορούν να αναχθούν σ' εκείνες των μικρότερων τμημάτων. Η προσέγγιση των συστημάτων αντί ν' αναζητά αναγωγικά τα βασικά δομικά στοιχεία ή τις βασικές ουσίες, στρέφει την προσοχή της προς τις βασικές αρχές της οργάνωσης». Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, κάθε οργανισμός αποτελεί ένα ολοκληρωμένο σύνολο και ένα ζωντανό σύστημα με ένα σωρό από ιδιότητες που μπορούν να εκτιμηθούν ως «οι διαφορετικές όψεις της ίδιας δυναμικής αρχής της αυτοοργάνωσης».

Με την έννοια της αυτοοργάνωσης συμβαδίζει η ιδιότητα της αυτονομίας και θίγεται ξανά το γνωστό θέμα της ελευθερίας της βούλησης. Παράλληλα, επισημαίνονται οι έννοιες της αυτο-ανανέωσης και της αυτο-υπέρβασης και, πιο πέρα, οι έννοιες του νου, της αφηρημένης σκέψης και της συμβολικής γλώσσας, της συνείδησης και της ψυχής. Σύμφωνα με την προσέγγιση των συστημάτων της ζωής, κάθε ολοκληρωμένο σύνολο έχει επίσης το δικό του «νου» με την έννοια ότι έχει ένα πρότυπο οργάνωσης (Κάπρα, 1982, σ. 363 και 371). Και σε αλληλοσυσχετίση, «κάθε ατομικός νους βρίσκεται ενσωματωμένος στους ευρύτερους νόες του κοινωνικού και του οικολογικού συστήματος. Με τη σειρά τους αυτοί οι δύο είναι ενσωματωμένοι στο νοητικό σύστημα του πλανήτη –στο νου της Γης– που με τη σειρά του θα πρέπει να μετέχει σε κάποιο είδος Συμπαντικού Νου» (Κάπρα, 1982, σ. 365). Αντίθετα, η φύση της Συνείδησης φτάνει στην πλήρη ανάπτυξη της μόνο στον άνθρωπο. Το θέμα όμως αυτό –ως μεγάλο υπαρξιακό πρόβλημα– δεν είμαστε σε θέση να το προσεγγίσουμε εμείς εδώ.

Στο πνεύμα της συστημικής αυτής προσέγγισης κινείται και η διατύπωση που έγινε



γνωστή ως «Θεωρία της Γαίας» ή «Υπόθεση Γαία» –από το όνομα της αρχέγονης θεότητας της ελληνικής μυθολογίας– και διατυπώθηκε από το Βρετανό βιοχημικό Τζέιμς Λόβλοκ και τη μικροβιολόγο Λιν Μάργκουλις το 1970. Η διατύπωση αυτή έγινε μετά από λεπτομερείς μελέτες γύρω από τους τρόπους που χρησιμοποιεί η βιόσφαιρα προκειμένου να ρυθμίσει τη χημική σύνθεση του αέρα, τη θερμοκρασία της επιφάνειας της Γης και πάμπολες άλλες όψεις του πλανητικού περιβάλλοντος. Οι μελέτες αυτές τους έκαναν να καταλήξουν, πως αυτά τα φαινόμενα δεν μπορούν να γίνουν κατανοητά, παρά μόνον αν δεχθούμε ότι ο πλανήτης μας λειτουργεί σαν ένας ζωντανός οργανισμός.

Τα διαστημικά επίσης ταξίδια με τις φωτογραφίες «ολόκληρης της Γης» ενίσχυσαν τη συνειδητοποίηση πως η Γη είναι ζωντανή, ότι εκδηλώνει όλα τα χαρακτηριστικά της αυτοργάνωσης. Δια μέσου «μιας τεράστιας ποικιλίας εξελικτικών οργανισμών», η Γη καταφέρνει να ρυθμίζει το πλανητικό περιβάλλον, ώστε να προσφέρει τις ιδανικότερες δυνατές συνθήκες για την εξέλιξη της ζωής...». Η μορφή της εξελίχθηκε εδώ και δισεκατομμύρια χρόνια και εξακολουθεί να εξελίσσεται. Όλες αυτές οι παρατηρήσεις έχουν διαπιστωθεί μέσα στα επιστημονικά πλαίσια, αλλά η σημασία τους υπερβαίνει την επιστήμη. Αντανακλούν μια βαθύτερη οικολογική αντίληψη που στην απώτερη ουσία της είναι πνευματική (Κάπρα, 1982, σ. 356).

Και η Ελισσάβετ Σαχτούρη στη δική της «Γαία» (1990) αποπνέει, θα λέγαμε, πέρα από την επιστημονική προσέγγιση και τη δική της πνευματικότητα. Στην περίπτωση της θα τη λέγαμε και «ελληνικότητα», με την έννοια της εκτενούς αναφοράς που κάνει στους Έλληνες στοχαστές και της σύνδεσης της θεωρίας της Γαίας του Λόβλοκ με τους Μιλήσιους στοχαστές.<sup>13,14</sup> Παράλληλα η ίδια τονίζει τη σημασία της «φεμινιστικής» άποψης στην προσέγγιση της Γαίας, σήμερα.

Η Οικολογία εισηγείται μια «επαναδιαπραγμάτευση» του ανθρώπου με τη φύση, μια νέα σχέση που χαρακτηρίζεται από την «αίσθηση του ιερού». Για να γίνει δε αυτό πράξη σημαντικό ρόλο θα παίξει η αφύπνιση του μέσου πολίτη και η αυτοργάνωσή του.<sup>15,16</sup> Αυτοργάνωση όχι μόνον για τη διεκδίκηση του βασικού του δι-

13. Ειδικά για τους Μιλήσιους στοχαστές, η ίδια η συγγραφέας παρατηρεί: «Ο τρόπος με τον οποίον κατανοούσαν τη φύση ο Αναξίμανδρος, ο δάσκαλος του ο Θαλής και ο μαθητής του ο Ηράκλειτος... έμοιαζε πολύ με τον τρόπο με τον οποίο οι επιστήμονες αρχίζουν να την κατανοούν ξανά σήμερα - ως έναν μεγάλο χορό της ζωής, όπου όλα τα φυσικά πράγματα συνδέονται και αυτοσχεδιάζουν διαρκώς τα βήματα τους, καθώς κινούνται προς την ισορροπία και την αρμονία» (σελ. 242).

14. Χαρακτηριστικό επίσης για τη «Γαία» είναι το κείμενο του Δημ. Τσαντίλη, στο άρθρο του «Η κάθοδος στη Γη», στο βιβλίο Μοδινός, Μ. (επιμ.) (1992). *Πού βαδίζει ο Κόσμος*, σελ. 244.

15. Για πληροφόρηση και σκέψη παραπέμπουμε στην πτυχιακή εργασία της Αθανασίας Κόλυζα και του Γιώργου Μπασδάρη, *Σκέψου Συνολικά, Δράσε Τοπικά - Μια διερευνητική μελέτη της πορείας αυτο-οργάνωσης των πολιτών στον Οικολογικά χώρο, για παράδειγμα στη Θεσσαλονίκη*. Σύμβουλος καθηγήτρια: Ρίτα Καλοδήμου, Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Οκτ. 1991.

16. Είναι απαραίτητο παράλληλα να γνωρίζει ο πολίτης τη διεθνή κατάσταση του Περιβάλλοντος

καιώματος για υγιές περιβάλλον, αλλά αυτοργάνωση ώστε να μην αποκόβεται ο ιερός δεσμός με τον πλανήτη του και υποφέρει η «Γαία». Δηλαδή ο σημερινός πολίτης της Γαίας ετοιμάζεται να πραγματοποιήσει τη στροφή από την υλική ανάπτυξη στην εσωτερική καλλιέργεια (Κάπρα, 1982, σ. 481-525) και πιο πέρα στην ένωση του με το Θείο.

### **Κοινωνική Εργασία: Το ζητούμενο του ρόλου της σήμερα**

Στροφή προς το «βιοκεντρικό» πρότυπο. Αυτό σημαίνει έμφαση στη γνώση λειτουργίας της «Γαίας», της οποίας εμείς, οι άνθρωποι, είμαστε κάτοικοι, το ίδιο σημαντικοί όπως οι βελανιδιές και τα φύκια, τα πουλιά ή τα ζώα... ακόμη και οι πέτρες, ο αέρας, το νερό, το χώμα. Διότι η ζωή η δική μας δεν είναι ανεξάρτητη από όλα αυτά και δεν μπορούμε να ζήσουμε χωρίς αυτά. Γι' αυτό είμαστε αναγκασμένοι να δεχθούμε την αναθεώρηση της «αναπτυξιακής» λογικής (που επέβαλλε ο Δυτικός τρόπος σκέψης), που ήταν σύμφωνη με τη Δαρβίνεια άποψη για την υπεροχή του ισχυρότερου, γιατί ουσιαστικά δεν υπάρχει «ισχυρότερος» αλλά διάφορα επίπεδα αλληλεξάρτησης.

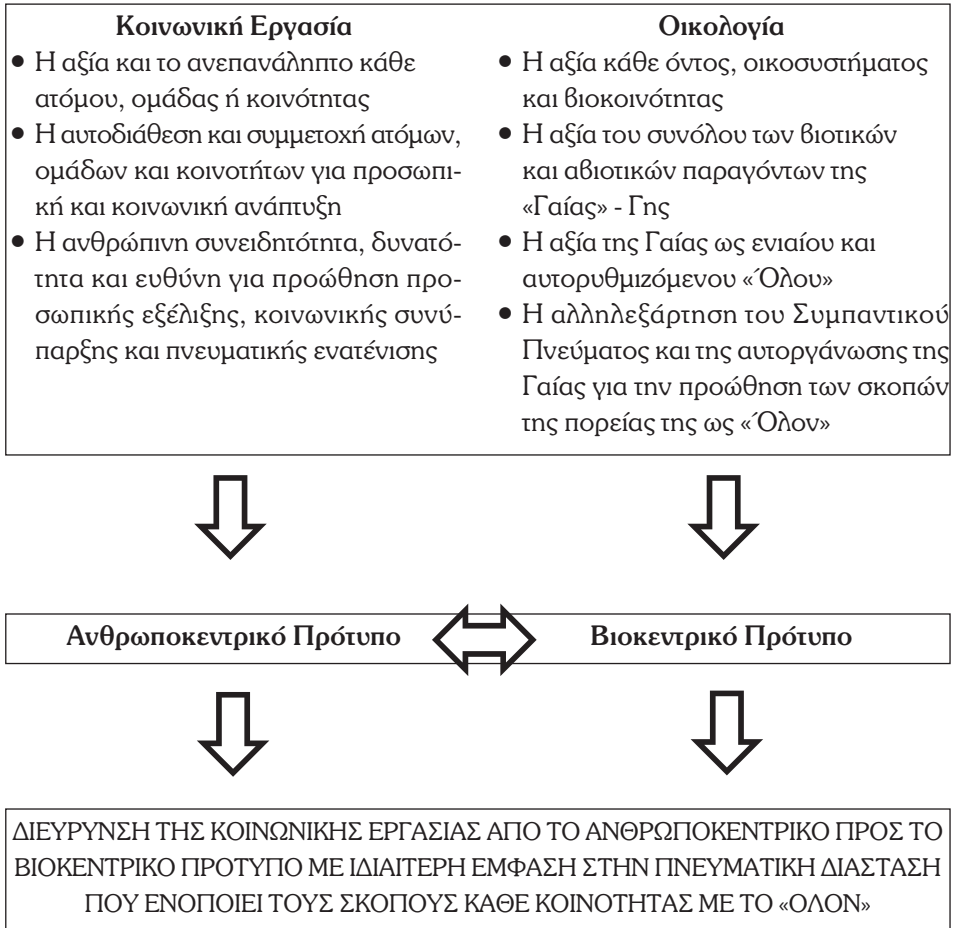
Οι αξίες της Κοινωνικής Εργασίας και της Οικολογίας συμπίπτουν και οι απόψεις σκοποί και των δύο συμβαδίζουν. Μόνο που από τη θέση της Κοινωνικής Δικαιοσύνης, την οποία προασπίζεται η Κοινωνική Εργασία, οδηγούμεθα τώρα στη θεώρηση μιας «δικαιοσύνης» ευρύτερης – για το συμφέρον του συνόλου της ζωής στον πλανήτη, του συνόλου της «Γαίας», που σε τελευταία ανάλυση είναι το συμφέρον του ανθρώπου με τον οποίον άμεσα εργάζεται ουσιαστικά κάθε κοινωνικός λειτουργός (βλ. πίνακα 1). Ιδιαίτερα αυτό ισχύει σε σχέση με τη διεύρυνση του χώρου των σημερινών «φτωχών», σε κάθε χώρα και ιδιαίτερα στις μη ανεπτυγμένες χώρες, ο οποίος πλήττεται άμεσα από τη συνεχιζόμενη «αναπτυξιακή» πρακτική, όπως φάνηκε στο κεφάλαιο «Οικολογία».

Σημαντική είναι η συμβολή που μπορεί να έχει η Κοινωνική Εργασία με τη μεθοδολογία παρέμβασής της στον κοινωνικό χώρο και ιδιαίτερα σε τομείς οργάνωσης εργασίας βάσης, με ομάδες και επιτροπές, για την «εκπαίδευση» και «ευαισθητοποίηση» των πολιτών. Διότι μπορεί να χρησιμοποιήσει εποικοδομητικά ένα φάσμα μεθοδολογικών προσεγγίσεων, από τη «συνέντευξη» και τη δημιουργία κινήτρων για συμμετοχή και «συναίνεση» μέχρι την εμπλοκή στο χειρισμό της «σύγκρουσης εν-

---

και να συντονίζεται από το τοπικό στο εθνικό και από εκεί στο διεθνές επίπεδο. Είναι γι' αυτό σημαντικό και οι εκκολαπτόμενοι οικολόγοι να γνωρίζουν τι περιλαμβάνει τελικά η περίφημη *Αντζέντα 21*, δηλ. το πρόγραμμα δράσης για τις προκλήσεις του 21ου αιώνα και γιατί πρέπει να υλοποιηθούν οι δεσμεύσεις των βιομηχανικών χωρών για την εισφορά τους στο «ταμείο περιβάλλοντος» και ακόμη γιατί υπάρχουν τόσες δυσκολίες σ' αυτό. Χρειαζόμαστε τελικά μία διεθνή ηθική και αλληλεγγύη.

Πίνακας 1: Σχέση Κοινωνικής Εργασίας και Οικολογίας  
ΑΞΙΕΣ



διαφερόντων» και στην προώθηση της Κοινωνικής Δράσης. Τα πρότυπα της Κοινωνικής Οργάνωσης και της Κοινωνικής Δράσης είναι, νομίζω, πρώτιστα για την έμπρακτη συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας στην προώθηση της οικολογικής θεματικής στο ευρύτερο κοινό.

Παράλληλα, η Κοινωνική Εργασία ως επιστήμη, ιδιαίτερα στην Ελλάδα, είναι απαραίτητο να «σκύψει» στα κείμενα των στοχαστών αυτού του τύπου, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, που αποτελούν εθνική κληρονομιά και όχι μόνο. Διότι γνωρίζουμε όλοι ότι στοχαστές της Ελληνικής Αρχαιότητας έχουν γίνει αφετηρία μελέτης και προβληματισμού των σημερινών οικολογικών και περιβαλλοντικών οργανώσεων όλου του κόσμου. Είναι τυχαίοι, άραγε, οι όροι *Οικολογία* ή *Γαία*;

Είναι απαραίτητο, επίσης, η Κοινωνική Εργασία να εντυφλήσει στους έλληνες τραγικούς ποιητές για να κατανοήσει και να δονηθεί από τα μηνύματά τους για την «ύβριν» της υπέρβασης του μέτρου, για να κατανοήσει τη σημερινή περιβαλλοντική κρίση που είναι κρίση πολιτισμού και κρίση ηθική. Η Κοινωνική Εργασία επαναδιατυπώνει σήμερα αυτό που μέχρι πρόσφατα ονόμαζε «Σύστημα - Πελάτη», σ' ένα σύστημα ευρύτερο: αυτό των «δικαιούχων πολιτών», ή όπως αλλιώς μπορεί να το ονομάσει. Το κεντρικό σημείο στο «σύστημα» αυτό είναι το βίωμα της διαταραχής κάθε σχέσης, τόσο ανάμεσα στους ανθρώπους όσο και με το φυσικό περιβάλλον, δεδομένο που οδηγεί σε τελική υποβάθμιση τους πάντες και κανένας δεν μπορεί να μείνει έξω από αυτό το «σύστημα».

Η πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας θα χρειασθεί να αναπτύξει «φαντασία» και να εντείνει τον σύνδεσμο με τα άλλα, κατ' αρχήν, κοινωνικά επαγγέλματα για «κοινοπραξίες» και κοινή αντιμετώπιση της «κοινωνικής αδράνειας» ή «απάθειας», που ίσως, τελικά, δεν είναι τίποτε άλλο από μια εκδήλωση παραίτησης του ανθρώπου από την προσπάθεια της ίδιας της ανθρωπιάς του. Το συναίσθημα του μέσου πολίτη, που αισθάνεται τρομερά μικρός μπροστά στα τρομερά μεγάλα προβλήματα και αφήνεται να ζει μέσα στα απόβλητά του, είναι μια μοναξιά που ίσως να μη βιώνει άλλο έμβιο ον στον πλανήτη. Γι' αυτό, το οικολογικό σύνθημα «Σκέψου Συνολικά - Δράσε Τοπικά» είναι εύγλωπτο αίτημα των καιρών και η Κοινωνική Εργασία έχει ευθύνη για την οργάνωση της δικής της επιστημονικής δυνατότητας για την προώθηση προγραμμάτων Τοπικής Ανάπτυξης (βλ. υποσημείωση 15).

Η Κοινωνική Εργασία μπορεί να συμβάλει στο χώρο του οικολογικού κινήματος, όπου διατυπώνεται η ανάγκη της οργάνωσης των ομάδων βάσης (grass roots) και η ανάγκη επίσης για «εμπυκτώτες» των ομάδων, ώστε οι σημαντικές αυτές «κοινότητες» να μη διαλύονται. Η ισχυροποίηση των οικολογικών δικτύων –εθνικών και διασυνοριακών– είναι πλέον επιτακτική ανάγκη. Γι' αυτό οι κοινωνικοί λειτουργοί χρειάζεται να μελετήσουν παράλληλα την «Οικολογία του Ανθρώπου» και το μάθημα της Οικολογίας πρέπει να ενταχθεί στα προγράμματα σπουδών των Σχολών Κοινωνικής Εργασίας. (Ήδη περιλαμβάνεται στο υπό έγκριση νέο πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων Κοινωνικής Εργασίας ΤΕΙ από τον Οκτ. 1990.) Ακόμη, να γνωρίσουν το «Δίκαιο του Περιβάλλοντος» και να συμβάλλουν με την ανεγνωρισμένη τους επαγγελματική πρακτική στην προώθηση δικαιωμάτων για την προάσπιση των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων του πολίτη, που πλήττεται από τις ανεξέλεγκτες παραβάσεις (Άρθρο 24 του ελληνικού Συντάγματος, Καλλία - Αντωνίου, 1987 και Σιούτη, 1988 - βλ. και υποσημείωση 16).

Δεν επιτρέπεται οι κοινωνικοί λειτουργοί να είναι απόντες από τα δρώμενα του οικολογικού - περιβαλλοντικού χώρου στη χώρα μας. Αντίθετα, ως πρόσωπα και όχι μόνο ως επαγγελματίες, είναι απαραίτητο να γίνουν μέλη ομάδων γειτονιάς και περιφέρειας, έστω έξω από το χώρο εργασίας τους, αν δεν μπορούν στα πλαίσια της υπηρεσίας τους. Το γεγονός ότι δεν τους βρίσκουμε συχνά στον αγώνα για την οι-

κολογική προστασία είναι, νομίζουμε, σημαντικό να μας απασχολήσει. Γιατί ειδικά ο κοινωνικός λειτουργός –που στον τόπο μας είναι ουσιαστικά ο μόνος που εργάζεται επαγγελματικά με τον πολύ κόσμο της «ένδειας»– απουσιάζει ως πρόσωπο και ειδικός από τους χώρους, όπου αυτή η «ένδεια» (η γενικευμένη σήμερα έννοια της φτώχειας του ανθρώπινου περιβάλλοντος), ως προσπάθεια τουλάχιστον, προσεγγίζεται; Είναι μόνο, γιατί οι κοινωνικοί λειτουργοί – περισσότεροι από άλλα κοινωνικά επαγγέλματα - βρίσκονται ήδη τόσο πολύ έξω στους δρόμους και στις επαρχίες, σε συνεχή κίνηση για να υπηρετήσουν έναν άλλο κόσμο οικονομικής και κοινωνικής ένδειας, είναι συνήθως εξαντλημένοι; Ή γιατί δεν επαρκούν να βρεθούν και σε χώρους στους οποίους πρέπει να εμπλακούν για την αντιμετώπιση νέων προβλημάτων;

Ένα πενήντηρο οδοιπορικό στα χωριά των Αγράφων «με τα πόδια» τον περασμένο Ιούνιο, (σημ.:1992) μας αποκάλυψε τις πηγές της διάβρωσης από τους εκσκαφείς που χωρίς έλεος έχουν αναλάβει να πραγματοποιήσουν την «Ανάπτυξη». Οι νέοι δρόμοι ανελέητα φαρδεύει οδηγούν σε χωριά με ανύπαρκτους κατοίκους. Και κάποια σχολεία –χωρίς παιδιά– κλειστά. Θλιβερή η εικόνα της ραγδαίας εγκατάλειψης. Μερικά είχαν ανοίξει για τις προηγούμενες εκλογές. Από τότε έμειναν θρανία έξω, στις βροχές και στον ήλιο. Από τα τζάμια βλέπουμε μέσα κάλπες με τα σκορπισμένα παντού ψηφοδέλτια. Και τα βιβλία κάποιων βιβλιοθηκών - που με τόσο κόπο στήθηκαν από κάποιους στοργικούς δασκάλους και δωρεές των απανταχού συνδρομητών - είναι κι αυτά εκεί, λιγοστά, σκορπισμένα. Δεν είναι απαραίτητο οι κοινοτάρχες, όταν ζουν στην περιοχή, να γνωρίζουν πώς να διαχειρισθούν μια περιουσία που είναι τώρα στη δικαιοδοσία τους; Από ό,τι ξέρουμε δεν έχει υπάρξει ειδική εκπαίδευση από το αρμόδιο Υπουργείο.

Υπάρχει όμως και η ευθύνη όλων για το νοικοκύρεμα του τόπου μας και είναι κοινή για τη διατήρηση της κληρονομιάς μας... Μήπως είναι καιρός οι κοινωνικοί λειτουργοί με τους κοινοτάρχες, τους προέδρους, να περπατήσουν μαζί και να εμπνευσθούν συναντήσεις «ορεινής Ελλάδας», «συναντήσεις περιπατητικές», για πραγματική ανάπτυξη;

Η Κοινωνική Εργασία ανέκαθεν μελετά τις μορφές της κοινωνικής σύγκρουσης και έχει υιοθετήσει πληθώρα μεθόδων κατάργησης ή περιορισμού των συγκρούσεων μέσα στις ομάδες και τις κοινότητες. Τώρα όμως αντιμετωπίζουμε μια νέα μορφή «βίας» προς το φυσικό περιβάλλον και θα πρέπει η Κοινωνική Εργασία να διευρύνει τη θεματική της, συμπεριλαμβάνοντας σήμερα τις αναλύσεις του θέματος «βία» και να δώσει ευκαιρία άσκησης της ειρηνικής αντίστασης, που ως υλικό το επεξεργάζονται διάφορες ομάδες. Έτσι θα επιτευχθεί μια σύγχρονη εμπειρία και μάθηση για το γνωστό στους κοινωνικούς λειτουργούς θέμα του χειρισμού της κοινωνικής σύγκρουσης. Οι εφαρμογές της ήπιας παρέμβασης είναι, θα μπορούσαμε να πούμε, περισσότερο «οικολογικές» σχετικά με αξίες που δεν μπορεί παρά να ενδιαφέρουν την Κοινωνική Εργασία, της οποίας οι αξίες - όπως έχουμε ήδη δείξει- συμπίπτουν με αυτές της οικολογίας. (Το βιβλίο του Χέλντερ Καμάρα *Ο Φαύλος Κύκλος της Βίας* θεωρείται, από τους γνώστες του θέματος, βασικό εγχειρίδιο για το θέμα αυτό.) (Βλ. πίνακα 2).

## Πίνακας 2: Σχέση Κοινωνικής Εργασίας και Οικολογίας

## ΓΝΩΣΗ-ΔΡΑΣΗ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ο άνθρωπος ως Βιολογικό, Κοινωνικό και Πνευματικό ον.</li> <li>• Η προσέγγιση της Κοινωνικής Εργασίας με κάθε Άτομο και Οικογένεια.</li> <li>• Η σημασία της προσωπικής συνέντευξης για τη διεύθυνση στο χώρο των κινήτρων και των αναγκών.</li> <li>• Η αναζήτηση της έμπνευσης, δημιουργικότητας και δικαίωσης της ύπαρξης κάθε ανθρώπου.</li> <li>• Συστηματική θεώρηση της ανάλυσης των αιτημάτων ατόμων, ομάδων, κοινοτήτων.</li> <li>• Η προσέγγιση ειδικών ομάδων που πλήττονται από τις νέες μορφές φτώχειας και υποβάθμισης περιβάλλοντος και σχέσεων.</li> <li>• Η προσέγγιση της Κοινωνικής Εργασίας με Κοινότητες, με ειδική αναφορά στην Τοπική Ανάπτυξη και Οργάνωση, το Σχεδιασμό και την Κοινωνική Δράση.</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Η γνώση των Οικοσυστημάτων, η οργάνωση και λειτουργία, η «Φέρουσα Ικανότητα».</li> <li>• Η σημασία της αλληλεξάρτησης και της διατήρησης της «Οικοθέσης» κάθε όντος.</li> <li>• Στη θέση της Δαρβίνειας άποψης της πάλης και επικράτησης του ισχυρού, η θέση της συνύπαρξης και προώθησης της «Γαίας» ως «Όλου».</li> <li>• Επανεξέταση του Καρτεσιανού προτύπου οργάνωσης στη Φύση και της επίδρασής του στις απόψεις κοινωνικών επιστημόνων για την ανθρώπινη Κοινωνία.</li> <li>• Η γνώση των διαταραχών στα οικοσυστήματα και η απειλή για τη συνύπαρξη.</li> <li>• Οι συνέπειες της παρουσίας των «οικολογικών» και η επανεξέταση της έννοιας του «χρήσιμου» και του «ισχυρού».</li> <li>• Το συμφέρον του «όλου» και οι επιπτώσεις στο ανθρώπινο είδος που διαταράσσει τους σκοπούς του «όλου». Η Γαία θα αποβάλλει με σπασμούς το είδος εκείνο που διαθέτει τα μέσα της καταστροφής της: «Λόγος προφητικός» αλλά και «επιστημονικά τεκμηριωμένος».</li> <li>• Διεύρυνση αιτιών φτώχειας, από τη μικροκλίμακα στη μακροκλίμακα.</li> <li>• Αύξηση χάσματος «πλούσιων» και «φτωχών» χωρών Βορρά - Νότου.</li> <li>• Από την έμφαση σε τοπικά χαρακτηριστικά του Νότου -υπερπληθυσμός - στην αμφισβήτηση του μοντέλου ανάπτυξης που, βασισμένο στην ιδεολογία της αύξησης, αυξάνει τις ανάγκες των πολλών, ενώ συσσωρεύει τον πλούτο στους λίγους και ενισχύει την εξάρτηση των πολλών απ' αυτούς.</li> <li>• Η εξάρτηση αλλοιώνει τους πολιτισμούς και ενισχύει τις συγκρούσεις.</li> </ul>
<p><b>Τεχνικές και Μέσα</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Τεχνικές «ανίχνευσης» των αναγκών, διατύπωσης της κατάστασης της κοινότητας και τεκμηρίωση.</li> <li>• Τεχνικές επικοινωνίας ομάδων - κοινοτήτων και ευαισθητοποίησης σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος.</li> <li>• Αναζήτηση νέων μεθόδων «εκπαίδευσης» και αγωγής κοινού σε περιβαλλοντικά θέματα.</li> <li>• Τεχνικές προσέλκυσης της συμμετοχής.</li> <li>• Τεχνικές Κοινωνικής Δράσης και Συνείσθησης. Χειρισμός των κοινωνικών συγκρούσεων.</li> <li>• Τεχνικές αξιολόγησης.</li> <li>• Προγράμματα «ανοικτής πόρτας» για τις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού και διεπιστημονική συνεργασία.</li> <li>• Τεχνικές στήριξης ατόμων και ομάδων που πλήττονται.</li> <li>• Μέσα για τη νομική στήριξη πληττομένων όταν παραβιάζονται βασικά δικαιώματα ποιότητας ζωής. Συνηγορία.</li> </ul>	<p><b>Η επάνοδος στην αυτάρκεια και οι δυνατότητες</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Οι ομάδες αυτοργάνωσης πολιτών σε οικολογικά δίκτυα και ο ρόλος τους για αφύπνιση και δράση. Οι απαιτήσεις οργάνωσης και ειδικής μεθοδολογίας καθώς και «πίστης» σ' αυτό που είναι να κάνουμε είναι επιτακτικές, (κατά το «επίστευσα, διό ελάλησα» - επιστολές Απ. Παύλου, Β' Κορ., 4, 13).</li> </ul>

Σε μια από τις τελευταίες συνεντεύξεις του πριν πεθάνει, πριν από τρία περίπου χρόνια, ο γνωστός νομπελίστας κοινωνιοβιολόγος και ιδρυτής του κλάδου της «Ηθολογίας» Κόνραντ Λόρεντς (1989), σχετικά με το τι χρειάζεται να κάνει ο επιστήμονας σήμερα για τον κόσμο γύρω του, είχε αναφερθεί στην ανάγκη του «κηρύττειν» - και μάλιστα «ξυπόλητος». Αυτό εννοεί (για μένα τουλάχιστον) ότι η ενσυνείδηση του σημερινού πολίτη, η αφύπνισή του είναι απαραίτητη και επιτακτική και ξεκινάει με την αλλαγή του ίδιου του προσωπικού μας τρόπου ζωής, που οφείλει να γίνεται όλο και πιο λιτός και πιο ταπεινός.

Και ο δικός μας, ο άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, που μετά 17 χρόνια προσευχής στο Άγιο Όρος μετουσίωσε το αίσθημα ευθύνης σε πράξη για τον τότε δουλωμένο Έλληνα που κινδύνευε από τον εξισλαμισμό, είχε πει: «Όθεν άφησε την ιδικήν μου προκοπήν, το ιδικόν μου καλόν και εβγήκα να περιπατώ από τόπον εις τόπον και διδάσκω τους αδελφούς μου» (*Θρησκευτική και Ηθική Εγκυκλοπαίδεια*, τόμος 7ος, 1963 - σελ. 894). Και ήταν κυριολεξία τότε το περπάτημα, στην εποχή της έσοχτης ένδειας. Οι τέσσερις δε περιοδείες του στις βόρειες κυρίως επαρχίες της Ελλάδας θα έπρεπε να αποτελέσουν υλικό έμπνευσης για μας σήμερα, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την ίδρυση των σχολείων και την ελληνική γλώσσα<sup>17</sup> και την αφύπνιση του μέσου ανθρώπου για τα ιερά και τα όσια. Σε εποχές όπως η σημερινή, ο «πατροΚοσμάς» γίνεται ξανά τρομερά επίκαιρος. Και μια από τις ρήσεις του, νομίζουμε ότι, θα μπορούσε να εμπνεύσει όσους θέλουν να αρχίσουν να συμπεριφέρονται πραγματικά «οικολογικά» και να γίνει αυτή και ο επίλογος αυτής της εισήγησης:

*«Εγώ μπορώ να ζήσω με 100 δράμα άρτου· εκείνα τα ευλογεί ο Θεός, διότι είναι αναγκαία και όχι αν τρώγωμεν 110. Εκείνα τα 10 τα καταράται, διότι είναι χαράμι· είναι εκείνου που πεινά».*<sup>18</sup>

17. Νικηφόρου Βρεττάκου, *Η Ελληνική Γλώσσα*, στο «Εκκρεμής Δωρεά» Τρία Φύλλα, 1983.

18. α) Σε σημερινή ορολογία είναι η «εθελοντική λιπότητα», την οποία χώρες όπως ο Καναδάς την προβάλλουν στη θεματολογία τους πλέον επίσημα (Κάπρα, 1982, σελ. 517-518).

β) Σε σημερινή αντιστοιχία: είναι σημαντικό οι κοινωνικοί λειτουργοί σε συνεργασία με την Εκκλησία να βρουν πρακτικούς τρόπους για να κάνουν πράξη τον εορτασμό της «Ημέρας της Δημιουργίας» της Εκκλησίας μας που, σύμφωνα με εγκύκλιο του Οικουμενικού Πατριαρχείου πριν από μερικά χρόνια, έχει προταθεί για την 1η Σεπτεμβρίου. Τον Οκτ. 1991 έγινε και αντικείμενο «Πανορθόδοξης Διάσκεψης για το Περιβάλλον», στην Ορθόδοξη Ακαδημία Κρήτης. Πολύ απλά ο μέσος πιστός θα μπορούσε ενδεχομένως παράλληλα με την παρακολούθηση της Θείας Λειτουργίας της Κυριακής, να βοηθηθεί για να στοχαστεί μια παράλληλη αλλαγή σχετικά με το «Περιβάλλον» στον καθημερινό του τρόπο ζωής (πρακτικά Συνεδρίου, Ορθόδοξη Ακαδημία, Κολυμπάρι -Κρήτη, 1991).

γ) Το παράλογο της σπατάλης φαίνεται καθαρά στο βιβλίο: Παπαλάγκι, *Οι Λόγοι του Φυλάρχου Τουιάβι από το Νησί Τιαβέα του Νοτίου Ειρηνικού*, Εκδ. Ύψιλον, Α' Έκδοση, 1981. Επίσης στο βιβλίο *Αιώνιες Αξίες ενάντια στη Σύγχρονη Παρακμή* των Ehef Seathl, Lord Northboam, Fr. Schuo, Μάρκου Πάλλη, Seyed Hossen Nasl και Gai Eaton, Εκδ. Πεμπουσία, 1992.

Και μια προτροπή: Εάν οι συγκεκριμένες σελίδες του άρθρου δεν σου χρειάζονται κάποια στιγμή και σκέφτεσαι να τις πετάξεις, κάνε τουλάχιστον μια πρώτη προσωπική κίνηση. Φύλαξέ τις σε μια γωνιά, ώστε όταν βγεις να τις βάλεις στον κάδο της «ανακύκλωσης» χαρτιού. Αυτή είναι μια μικρή αλλά επιβεβλημένη πλέον συνήθεια και είναι «οικολογική».<sup>19</sup>

## Βιβλιογραφία

- Ακό, Πασκάλ, (1991). *Ιστορία της Οικολογίας, Σύγχρονη Εποχή*.
- Καμάρα, Ντον Χέλντερ (1972). *Ο Φαύλος Κύκλος της Βίας*, μτφρ. Στέλιος Παπαθεμελής, Μήνυμα, Αθήνα.
- Καλλιιά - Αντωνίου, Α., (1987). *Ένωση Δικαίου Περιβάλλοντος. Περιβάλλον - Νομοθεσία - Δικαιώματα του Έλληνα Πολίτη*, Επιμέλεια: Βιβλιοσυνεργατική, ΣΥΝ Π.Ε., Φειδίου 18, Αθήνα.
- Κάπρα, Φρίντζοφ, (1982). *Η Κρίσιμη Καμπή*, Ωρόρα.
- Καστοριάδης, Κορνήλιος, (1992). «Ήρωες Αρχαίας Τραγωδίας», ειδικό αφιέρωμα: *Η Γη Αγωνιά για το Μέλλον της*, Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, 7.2.1992.
- Λόρεντς, Κόνραντ, (1989). «Η φύση με γεμίζει δέος» {συνέντευξη λίγο πριν από το θάνατό του στο περιοδικό *Integral*, Ιανουάριος 1989). Ειδική έκδοση για τη νέα 10ετία - «Πού Βαδίζει ο Κόσμος; Ο Πλανήτης Γη και η Παγκοσμιότητα της Οικολογικής Κρίσης», *Νέα Οικολογία*, 1990.
- Μοδινός, Μιχάλης, (1988). *Από την Εδέμ στο Καθατήριο - Η Γεωγραφία της Υπάνυψης*, Εξάντας.
- Μοδινός, Μιχάλης (επιμέλεια), (1992). *Πού βαδίζει ο Κόσμος*, Τροχαλία.
- Μπαλιάς, Γιώργος, (1992). «Για τον οικосоσιαλισμό», *Νέα Οικολογία*, Δεκ. τ. 98.
- Παπαιωάννου, Α. (1992). «Η Γαλάζια Επανάσταση», ειδικό αφιέρωμα: *Η Γη Αγωνιά για το Μέλλον της*, Εφημ. ΤΟ ΒΗΜΑ, 7.6.1992.
- Πάσχος, Π.Β., (1992). *Κοσμάς ο Απώλός*, Ακρίτας, πρώτη ανατύπωση, Αθήνα.
- Σαχτούρη, Ελισσάβετ, (1990). *Γαία- Το Ανθρώπινο Ταξίδι από το Χάος στον Κόσμο*, Νέα Σύνορα-Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα.
- Σιούτη, Γλυκερία, (1988). *Η Συμμετοχή των Πολιτών στην Προστασία του Περιβάλλοντος*, Εκδ. Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς.

19. Γιατί τα δέντρα δεν πρέπει να κόβονται αλόγιστα. Ο ποιητής μας ο Νικηφόρος Βρεττάκος μιλάει πολύ για τα δέντρα «Τα Δέντρα και η Συνείδηση» είναι ένα απ' αυτά (*Τα Ποιήματα*, τόμος Β - σελ. 369). Και ο Κοσμάς ο Απώλός στις *Προφητείες* του (εκδόσεις Δημιουργία, 1992) λέει: «Οι άνθρωποι θα μείνουν φτωχοί, γιατί δεν θάχουν αγάπη στα δέντρα». Και ο Ινδός φιλόσοφος και δάσκαλος, Κρισναμούρτι, γράφει στα *Γράμματα σε μια Νεαρή Φίλη* (εκδ. Καστανιώτη, 1986, σελ. 28) κάτι ανάλογο.



- The Earth Works Group, (1990). *50 πράγματα που μπορούν να κάνουν τα παιδιά για να σώσουν τη Γη*, μετάφραση Ρούσσο Βρανάς, Εκδ. «Το Ποντίκι», Αθήνα.
- Friends of the Earth, (Διεύθυνση: 26-28 Underwood st. London N1 7JQ, tel 4901555 – Fax 4900881). Εκδόσεις για επιμέρους θέματα και υποδείγματα δράσης.
- Φρομ, Ερικ, (1978). *Να Έχεις ή να Είσαι*, Μπουκουμάνης, Αθήνα.
- Χανιωτάκης, Δημήτρης, (1991). *Βιβλιογραφία για την Οικολογία και το Περιβάλλον*, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς και Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης.

# ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΣΕ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Στέφανος Κόφφας<sup>1</sup>

## Περίληψη

*Η αξιολόγηση χρησιμοποιείται σχεδόν σε κάθε δραστηριότητα, και ειδικότερα σε διαδικασίες που εμπριέχουν συνειδητά τον έλεγχο αξιοπιστίας και αποτελεσματικότητας, τόσο όσον αφορά τον τρόπο διενέργειας της διαδικασίας, όσο και το τελικό προϊόν. Πρόκειται για μια διεργασία που σχετίζεται με την αποτίμηση του αποτελέσματος και την ανατροφοδότηση. Ο τρόπος που εφαρμόζεται και ο βαθμός που γίνεται αξιολόγηση του αποτελέσματος του παρεχόμενου έργου αποτελεί το αντικείμενο της συγκεκριμένης παρουσίασης και αφορά υπηρεσίες και προγράμματα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διερεύνησης αποτίμησης της αποτελεσματικότητας σε ορισμένες υπηρεσίες και προγράμματα του κοινωνικού τομέα στην Κύπρο με τη διατύπωση συγκεκριμένων ερευνητικών υποθέσεων-ερωτημάτων, για την εξέταση των οποίων χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μέθοδος έρευνας. Η εφαρμογή της μεθόδου έγινε για στοιχεία που συλλέχθηκαν κατά τη διάρκεια δομημένων συνεντεύξεων καθώς επίσης και από αρχειακό υλικό και υπηρεσιακά-διοικητικά έγγραφα των υπηρεσιών.*

## 1. Εισαγωγή

Η αξιολόγηση αποτελεί απαραίτητο στοιχείο που χρησιμοποιείται γενικά σχεδόν σε κάθε δραστηριότητα, και ειδικότερα σε διαδικασίες που εμπριέχουν συνειδητά τον έλεγχο αξιοπιστίας και αποτελεσματικότητας, τόσο όσον αφορά τον τρόπο διενέργειας της διαδικασίας, όσο και το τελικό αποτέλεσμα-προϊόν ή την παρεχόμενη υπηρεσία. Πρόκειται για μια διεργασία που θεωρείται αυτονόητη και απαραίτητη, αφού σχετίζεται με την ορθολογική οργάνωση της διαδικασίας, την αποτίμηση του αποτελέσματος και τις βελτιώσεις, όταν φυσικά αυτό κρίνεται απαραίτητο. Το καλό, ικανοποιητικό, μέτριο ή κακό αποτέλεσμα, είναι ο κύριος παράγοντας στον οποίο αποδίδεται ιδιαίτερο ενδιαφέρον, κυρίως σε επίπεδο λήψης αποφάσεων, αφού από αυτόν θα εξαρτηθεί η συνέχιση, αλλαγή ή διακοπή μιας συγκεκριμένης διαδικασίας.

---

1. Καθηγητής, MA, PhD, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, Πανεπιστήμιο Frederick, Λευκωσία, Κύπρος.

Αφετέρου οι τάσεις εξορθολογισμού και ο έλεγχος κατανομής των πόρων, υλικών και άυλων που χρησιμοποιούνται όλο και ευρύτερα, έχουν καταστήσει τη χρήση της αξιολόγησης ως αναπόσπαστο κομμάτι του τρόπου οργάνωσης και λειτουργίας υπηρεσιών και προγραμμάτων με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας (Chelimsky E., Shadish W., 1997, Berk R.A., Rossi P.H., 1990).

Ο κοινωνικός τομέας δεν θα μπορούσε να μείνει αμέτοχος ούτε στην τάση εξορθολογισμού των πόρων, αλλά και ούτε και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας λειτουργίας των υπηρεσιών και προγραμμάτων του. Παρόλο που οι υπηρεσίες του κοινωνικού τομέα σε ένα μεγάλο μέρος τους θεωρούνται αυτονόητη αναγκαιότητα και μάλιστα νομικά θεσμοθετημένη που χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό (Ιατρίδης Δ., 2002), ωστόσο όλο και περισσότερο γίνεται επιτακτική η ανάγκη ελέγχου του οφέλους και της αποτελεσματικότητας τους. Ο τρόπος που εφαρμόζεται ο έλεγχος και σε πιο βαθμό διενεργούνται διαδικασίες ορθής αξιολόγησης της λειτουργίας, του αποτελέσματος και του παρεχόμενου έργου σε συγκεκριμένο αριθμό υπηρεσιών και προγραμμάτων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα της Κυπριακής Δημοκρατίας, αποτελεί την ερευνητική προσπάθεια του παρόντος άρθρου.

Οι Κοινωνικές Υπηρεσίες στην Κύπρο, από το 1952 που δημιουργήθηκαν επίσημα, στοχεύουν στη διασφάλιση συνθηκών κοινωνικής συνοχής και κοινωνικής αλληλεγγύης, στην παροχή κοινωνικής προστασίας, στην επίτευξη κοινωνικής ενσωμάτωσης, στην προώθηση της ισότητας των ευκαιριών για όλους τους πολίτες της Κυπριακής Δημοκρατίας, στην καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και στην προώθηση των συμφερόντων ατόμων, οικογενειών και κοινοτήτων. Η Τουρκική εισβολή του 1974, με τα τραγικά επακόλουθα τόσο στην οικονομική όσο και στην κοινωνική ζωή του τόπου, σημάδευσαν την εξέλιξη των Υπηρεσιών και επέβαλαν την ανάγκη για αναπροσαρμογή της πολιτικής και των στόχων όλων των παρεχομένων προγραμμάτων, μεταθέτοντας την έμφαση από την κοινωνική ανάπτυξη στην κοινωνική ανασυγκρότηση, με μέτρα και δράσεις που βρίσκονται ακόμη σε ισχύ. Δομικά οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας αποτελούνται σήμερα από τους ακόλουθους τέσσερις ξεχωριστούς Τομείς, κάτω από τους οποίους λειτουργούν τα διάφορα προγράμματα: (α) Τομέας Ανάπτυξης Προσωπικού και Σχεδιασμού Προγραμμάτων Δημόσιων Βοηθημάτων, (β) Τομέας Ηλικιωμένων και Αναπήρων, (γ) Τομέας Κοινοτικής Εργασίας, (δ) Τομέας για την Οικογένεια και το Παιδί. Όλες οι υπηρεσίες προς το κοινό προσφέρονται από τα έξι Επαρχιακά Γραφεία Ευημερίας, δηλαδή της Λευκωσίας, Λεμεσού, Λάρνακας, Πάφου, Αμμοχώστου και Ευρύκου. Παράλληλα με τον επίσημο κρατικό τομέα, στην πρόνοια σημαντική συμβολή έχει και ο εθελοντικός που στην Κύπρο είναι οργανωμένος υπό την μορφή του Παγκύπριου Συντονιστικού Συμβουλίου Εθελοντισμού (ΠΣΣΕ). Το Παγκύπριο Συντονιστικό Συμβούλιο Εθελοντισμού συστάθηκε το 1973 όταν διαπιστώθηκε η ανάγκη για συντονισμό των εθελοντικών οργανώσεων, χάραξη πολιτικής στον τομέα της εθελοντικής κοινωνικής πρόνοιας και για υπεύθυνη συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες

της Κυπριακής Δημοκρατίας στη διαμόρφωση και εφαρμογή της κοινωνικής πολιτικής του κράτους. Αναγνωρίζεται ως το Ανώτατο Συντονιστικό Σώμα Εθελοντικής Προσφοράς και έχει ως μέλη πλέον των 300 οργανώσεων. (Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας 2013· Παγκύπριο Συντονιστικό Συμβούλιο Εθελοντισμού 2013.)

## 2. Ερευνητικά ερωτήματα

Η υπόθεση εργασίας της παρούσας έρευνας στηρίχθηκε στη γενικότερη τάση εφαρμογής διαδικασιών αποτίμησης και βελτίωσης του τρόπου λειτουργίας και της αποτελεσματικότητας, που προβλέπεται να υπάρχει σε πολλές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και εφαρμόζεται απαρέγκλιτα για όλα τα ευρωπαϊκά προγράμματα, με σκοπό τη βελτίωση του παραγόμενου οφέλους για τους τελικούς χρήστες-αποδέκτες και την ευρύτερη κοινωνία (European Commission, 2004). Η δε προσπάθεια διερεύνησης της αποτίμησης της αποτελεσματικότητας προγραμμάτων και υπηρεσιών του κοινωνικού τομέα στην Κυπριακή Δημοκρατία μέσω της εφαρμογής διαδικασιών αξιολόγησης έγινε με τη διατύπωση συγκεκριμένων ερευνητικών υποθέσεων-ερωτημάτων. Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που μας απασχόλησαν στην προσπάθεια ελέγχου της υπόθεσης εργασίας μας ήταν τα ακόλουθα:

- A. Έχει γίνει προσπάθεια αξιολόγησης της υπηρεσίας ή του προγράμματος;
- B. Αν ναι, τι είδους και σε ποια συμπεράσματα κατέληξε;
- Γ. Υπήρξε στη συνέχεια διαδικασία επανατροφοδότησης;
- Δ. Αν δεν έχει γίνει αξιολόγηση γιατί δεν γίνεται;
- E. Υπάρχουν συγκεκριμένοι λόγοι που εμποδίζουν μια τέτοιου είδους δραστηριότητα;

Η επιλογή των συγκεκριμένων ερευνητικών ερωτημάτων στηρίχθηκε στη θέση, ότι η αξιολόγηση ως επιστημονική διαδικασία που αποβλέπει στην αποτίμηση της αποτελεσματικότητας είναι καθορισμένη, έχει μια λογική ακολουθία και αποτελείται από συγκεκριμένα δομικά στοιχεία (Moore B. and Spires R., 2000, Κασιμάτη, 2002). Δηλαδή πέρα από την απλή για πολλούς πεποίθηση, ότι πρόκειται μόνο για την αποτίμηση του αποτελέσματος, για την έκβαση κάθε οργανωμένης ενέργειας ή συνδυασμού ενεργειών που επιχειρούν την επίτευξη των στόχων λειτουργίας ενός φορέα, υπηρεσίας ή υλοποίησης ενός σχεδίου, περιλαμβάνει πολύ περισσότερα. Είναι μια οργανωμένη σε σειρά και εκτέλεση διαδικασία που με συστηματικό τρόπο, με τη χρήση συγκεκριμένων πρακτικών και μεθόδων, επιτρέπει σε ένα φορέα να διαπιστώσει σε ποιο βαθμό οι στόχοι του έχουν επιτευχθεί, τι σχέσεις υπάρχουν ανάμεσα στις προγραμματισμένες και τις υλοποιημένες ενέργειες/δράσεις, την καταλληλότητα των χρησιμοποιούμενων μέσων και εργαλείων σε σχέση με τους στόχους και τη χρονική τους διάρκεια, τη σημασία της τελικής έκβασης σε συνδυασμό με τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και τους πόρους κάθε είδους που αξιοποιήθηκαν (Αγραφιώτης, 2000). Πολύ δε περισσότερο επιβάλλει τη συνεχή αναβάθμιση όλων των προαπαιτούμενων λειτουργίας ενός φορέα, υπηρεσίας ή προγράμματος μέσω της ανατροφοδότησης,

με απώτερο σκοπό τη βελτιωμένη ποιότητα στην παροχή έργου. Με βάση λοιπόν τη δομή της διαδικασίας αξιολόγησης διατυπώθηκαν τα συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία μπορούν με απλό τρόπο να καταδείξουν γενικά την ύπαρξη και εφαρμογή ή μη κουλτούρας αξιολόγησης.

Οι δυνατότητες απάντησης για τις περισσότερες περιπτώσεις των ερευνητικών ερωτημάτων επιλέχθηκε να είναι όσο το δυνατόν απλούστερες, χωρίς ωστόσο αυτό να αποτελεί περιορισμό. Έτσι διευκρινίστηκε εκ των προτέρων στους συμμετέχοντες στην έρευνα, ότι η μορφή της απάντησής τους μονολεκτική ή/και περιφραστική-αναλυτική, αποτελούσε καθαρά προσωπική τους επιλογή. Το ουσιαστικό στοιχείο για την έρευνα αποτέλεσε η συλλογή απαντήσεων-στοιχείων σε οποιαδήποτε μορφή (μονολεκτική, περιφραστική ή περιγραφική) στα ερευνητικά ερωτήματα.

Το κυριότερο ερευνητικό ερώτημα που επιδιώκεται να απαντηθεί στην παρούσα έρευνα και το οποίο αποτελεί τη βασική υπόθεση εργασίας είναι, εάν εφαρμόζονται πράγματι διαδικασίες αξιολόγησης στις υπηρεσίες και τα προγράμματα του κρατικού, ημικρατικού και ιδιωτικού τομέα στην Κυπριακή Δημοκρατία, ή μόνο οι προβλεπόμενοι, από τις κείμενες νομικές διατάξεις και από διοικητική δεοντολογία-πρακτική, έλεγχοι. Δηλαδή εάν πέραν από τους καθαρά τυπικούς ελέγχους που ορίζονται από το νομικό πλαίσιο και αφορούν τον λογιστικό έλεγχο των κρατικών επιχορηγήσεων και τα μέτρα ασφαλείας και τις προϋποθέσεις λειτουργίας των εγκαταστάσεων, εφαρμόζονται επιπλέον και ουσιαστικές διαδικασίες αποτίμησης του τρόπου λειτουργίας, του παραγόμενου έργου και της ωφέλειάς του. Περαιτέρω δε, εάν με βάση τέτοιου είδους συμπεράσματα ακολουθούνται οι προβλεπόμενες σε κάθε αξιολόγηση διαδικασίες ανατροφοδότησης και γίνονται προσπάθειες διόρθωσης, αλλαγής των διαπιστωμένων δυσκολιών-προβλημάτων ή και βελτίωσης του τρόπου λειτουργίας της υπηρεσίας ή του προγράμματος με στόχο τη βελτιστοποίηση της ωφέλειας (Patton M.Q., 1994).

### 3. Εργαλεία συλλογής στοιχείων

Τα βασικά εργαλεία για την άντληση των στοιχείων αποτέλεσαν τόσο η δομημένη συνέντευξη με τους υπευθύνους των προγραμμάτων-οργανώσεων, όσο και η έρευνα περιεχομένου στο γραπτό δημοσιοποιημένο υπηρεσιακό υλικό (όπως π.χ. αρχείο, εκθέσεις πεπραγμένων, τεχνικές μελέτες-έλεγχοι, εσωτερικές έρευνες, πρακτικά συναντήσεων διοικητών συμβουλίων), το οποίο χρησιμοποιήθηκε ιδιαίτερα για να αντιμετωπιστούν περιπτώσεις δυσκολίας ή και μερικής ή ολικής αδυναμίας απαντήσεων. Σε όλους τους υπευθύνους τέθηκαν τα συγκεκριμένα προαναγραφόμενα ερευνητικά ερωτήματα με τον ίδιο προκαθορισμένο τρόπο, σειρά και περιεχόμενο και κλήθηκαν να απαντήσουν με βάση τα τεκταινόμενα στο χώρο ευθύνης τους (Dunn, 2000). Οι ερωτήσεις ήταν μεικτές δηλ. αποτελούνταν τόσο από κλειστές, όσο και από ανοιχτές ερωτήσεις. Έτσι ο τρόπος απάντησης στις μεν κλειστές προβλεπόταν από τον ερευνητή, ενώ στις ανοιχτές παρέιχε στον ερωτώμενο μεγάλο βαθμό ελευθερίας να αναπτύξει την απάντησή του δίχως προκαθορισμούς (Ιωσηφίδης, 2003). Οι ερωτώ-

μενοι λοιπόν είχαν τη δυνατότητα ανάπτυξης τόσο προκαθορισμένων, όσο και μη προκαθορισμένων, περιφραστικών απαντήσεων, όπου μπορούσαν να τεκμηριώσουν την άποψή τους βασισμένοι στα στοιχεία λειτουργίας των οργανισμών-υπηρεσιών τους. Για λόγους δεοντολογίας και προστασίας των προσωπικών δεδομένων δεν γίνονται αναφορές σε πρόσωπα ούτε σε στοιχεία υπηρεσιών και προγραμμάτων.

Το υλικό από τις συνεντεύξεις αποτελεί πρωτογενές υλικό που παραχωρήθηκε από τα αρμόδια πρόσωπα οικειοθελώς. Τα στοιχεία που περιλαμβάνει καταγράφηκαν και αξιοποιήθηκαν αυτούσια, βάσει των απαντήσεων που δόθηκαν στα ερευνητικά ερωτήματα. Ανάλογα με τον βαθμό, αλλά και τον τρόπο απάντησης του κάθε ερωτώμενου έγινε επιπλέον συλλογή υλικού και στοιχείων μέσα από υπηρεσιακές αναφορές για οικονομικά ή άλλου είδους αποτελέσματα, επίσης εκθέσεις πεπραγμένων, έρευνα αρχείου, που παραχωρήθηκαν για τον σκοπό της έρευνας, έτσι ώστε η κάλυψη στα ερευνητικά ερωτήματα να είναι όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και η τεκμηρίωση με βάση το απαιτούμενο υλικό όσο το δυνατόν πληρέστερη (Ιωσηφίδης 2003, Κυριαζή 1999). Το υλικό αυτό αποτελεί δευτερογενές υλικό, με την έννοια ότι προϋπήρχε κοινοποιημένο από τις ίδιες τις υπηρεσίες και τα προγράμματα του τομέα κοινωνικής πρόνοιας. Αυτό που έγινε στην κατηγορία του δευτερογενούς υλικού, ήταν η αξιοποίηση του περιεχομένου του με συγκεκριμένο τρόπο, έτσι ώστε η νοηματοδότησή του να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των ερευνητικών ερωτημάτων.

Η συλλογή των ερευνητικών στοιχείων έγινε δυνατή με την εμπλοκή των φοιτητών στα πλαίσια της πρακτικής τους άσκησης στις συγκεκριμένες υπηρεσίες και προγράμματα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας. Η διενέργεια της έρευνας σε ένα πολύ μεγαλύτερο αριθμό υπηρεσιών, παρόλο που αποτελούσε μέρος του ερευνητικού σχεδιασμού, τελικά ακυρώθηκε, λόγω μη έγκρισης της απαιτούμενης διοικητικής άδειας εκ μέρους της αρμόδιας κυβερνητικής υπηρεσίας.

#### **4. Μεθοδολογία έρευνας και εργαλεία επεξεργασίας στοιχείων**

Η αξιοποίηση και η επεξεργασία του ερευνητικού υλικού επιλέχθηκε να γίνει σε δύο φάσεις. Προηγήθηκε προέρευνα με τη δοκιμή των ερευνητικών ερωτημάτων σε περιορισμένο αριθμό υπηρεσιών και οργανώσεων τυχαίας επιλογής, για τη διαπίστωση της αποτελεσματικότητάς τους, έτσι ώστε να ελεγχθεί ο βαθμός κατανόησης των ερευνητικών ερωτημάτων και να αντιμετωπιστούν τυχόν δυσκολίες και προβλήματα έγκαιρα πριν τη διεξαγωγή της κυρίως έρευνας (Javeau, 1996). Η προέρευνα συνέβαλε επίσης στο να διασφαλιστεί στη συνέχεια η ερευνητική εγκυρότητα, όσον αφορά τον βαθμό αντιστοίχισης των ερευνητικών σκοπών, υποθέσεων και ερωτημάτων με τα αποτελέσματα της ερευνητικής διαδικασίας. Δηλαδή, «στο κατά πόσο τα δεδομένα που έχουν συλλεγεί από το πεδίο καθώς και η ανάλυση και ερμηνεία τους ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της έρευνας, αντιστοιχούν στην κοινωνική πραγματικότητα ή απαντούν με επαρκή τρόπο στα ερευνητικά ερωτήματα» (Ιωσηφίδης 2003: 128).

Στην πρώτη φάση έγινε μια συνολική επεξεργασία των στοιχείων για τις 81 οργα-

νώσεις-προγράμματα για τις οποίες συλλέχθηκαν στοιχεία, με σκοπό μέσω της απλής στατιστικής περιγραφής των αποτελεσμάτων, να προσφέρει μια απλή, συνοπτική, εύκολη, εύχρηστη και κατανοητή καταγραφή τους, με τρόπο που να ανταποκρίνονται στην υπόθεση εργασίας (Γεωργούσης, 1995). Περαιτέρω, τα αποτελέσματα αυτής της ανάλυσης συνέβαλαν στην τεκμηρίωση των επιλογών του ερευνητή ως προς τα υπό διερεύνηση ερωτήματα και τις προϋποθέσεις για το ποια στοιχεία είναι πιο σημαντικά στον υπό διερεύνηση πληθυσμό, με την ένδειξη συγκεκριμένων τάσεων (Thomas, 2000), σχετικά με την ύπαρξη ή μη διαδικασιών αξιολόγησης. Στη δεύτερη φάση έγινε συγκριτική διασταύρωση δεδομένων μέσω επαγωγικής ανάλυσης, αποκλειστικά για 18 υπηρεσίες και προγράμματα για τα οποία υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για τρία συνεχόμενα έτη, αποσκοπώντας α) στην επαλήθευση των συμπερασμάτων της πρώτης φάσης, μέσω του ελέγχου της υπόθεσης εργασίας μόνο για το δεύτερο υπό εξέταση δείγμα και β) στην κατάδειξη της εξέλιξης εφαρμογής διαδικασιών αξιολόγησης μέσω της διαχρονικής συγκριτικής αντιπαράθεσης για τη διαπίστωση της πρόοδου (Thomas, 2000, σε: Ιωσηφίδης 2003, Weinberg D., 2002).

Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο είναι η ανάλυση περιεχομένου κυρίως σε ποιοτικά δεδομένα και εφαρμόστηκε για το υλικό που συλλέχθηκε κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, όπως επίσης και για τα στοιχεία από τα αρχεία και τα έντυπα των υπηρεσιών και των προγραμμάτων που αποτέλεσαν το δείγμα. Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιήθηκε για την αντιστοίχιση των ποιοτικών δεδομένων με τις ερμηνείες και τις αναπαραστάσεις που προκύπτουν από αυτά και τα οποία αφορούν την παρουσίαση της ύπαρξης και εφαρμογής ή μη διαδικασιών αξιολόγησης.

Συγκεκριμένα, στην περίπτωση των συνεντεύξεων για το παραγόμενο πρωτογενές υλικό, η ποιοτική ανάλυση περιελάμβανε την επεξεργασία του περιεχομένου των απαντήσεων που έδωσαν τα διευθύνοντα πρόσωπα με αντικειμενικό τρόπο ώστε να μην παραιοείται το νόημα των απαντήσεών τους. Έτσι οι απαντήσεις σε περιπτώσεις αμφιβολίας, ελλειψης γνώσεων ή και άρνησης απάντησης καταγράφηκαν κανονικά και αντιμετωπίστηκαν αντίστοιχα κατά κατηγορία. Για να μην υπονομευθεί η ισχύς της ανάλυσης λόγω απουσίας τιμών, επιχειρήθηκε η συμπλήρωση των ερευνητικών ερωτημάτων. Έτσι, όπου υπήρχε η δυνατότητα και ανάλογα με την οργάνωση και την πλήρη ή μερική τήρηση αρχείων και εκθέσεων από τους οργανισμούς, τα προγράμματα και τις υπηρεσίες, επιδιώχθηκε η αντιμετώπιση αυτών των δυσκολιών με την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων μέσα από τη συμπλήρωσή τους με στοιχεία του δευτερογενούς υλικού (De Vaus, 2008: 80). Στις περιπτώσεις μη εύρεσης υλικού ή άρνησης, οι απαντήσεις παρέμειναν κενές με την ένδειξη άρνηση απάντησης ή χωρίς απάντηση. Κατά κύριο λόγο η ανάλυση περιεχομένου εφαρμόστηκε στις περιπτώσεις περιφραστικών απαντήσεων, έτσι ώστε το νόημα από τα συμφραζόμενα να μην αλλοιώνεται για να μπορούν να αξιοποιηθούν ως αξιόπιστες απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα (Lamnek, 1993).

Στις περιπτώσεις του δευτερογενούς υλικού των υπηρεσιακών αρχείων και εκθέσεων, εφαρμόστηκε επεξεργασία και επεξήγηση των ποσοτικών στοιχείων και ανά-

λυση περιεχομένου των γραπτών κειμένων-δεδομένων. Υπήρχαν πολλές αναφορές και τα στοιχεία που καταγράφονται από τις υπηρεσίες είναι συνήθως τυποποιημένα, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τεχνικούς και λογιστικούς ελέγχους. Με βάση την ανάλυση των ποσοτικών στοιχείων και των αναφορών ελέγχου μπορούσαν να απαντηθούν ξεκάθαρα τα δύο από τα πέντε ερευνητικά ερωτήματα. Για τα υπόλοιπα τρία ερωτήματα χρησιμοποιήθηκε υλικό από εκθέσεις πεπραγμένων και αναφορές λειτουργικότητας των υπηρεσιών. Η ανάλυση περιεχομένου των γραπτών κειμένων-αναφορών παρείχε ικανοποιητικές απαντήσεις στα υπόλοιπα ερωτήματα της έρευνας. Συμπληρωματικά σε περιπτώσεις αμφιβολιών, έγινε αναζήτηση συμπληρωματικών στοιχείων, κυρίως μέσα από διευκρινιστικές ερωτήσεις και με άλλα αρμόδια άτομα των υπηρεσιών και των οργανώσεων, πέραν των διευθυντικών στελεχών.

Η περαιτέρω επεξεργασία των στοιχείων από τις συνεντεύξεις και το υλικό αρχείου έγινε με την ταξινόμησή τους σε πίνακες ανάλογα με το ερευνητικό ερώτημα και εφαρμόζοντας απλή κλίμακα θετικής (ναι), αρνητικής (όχι) ή ουδέτερης ανταπόκρισης-απάντησης (δεν ξέρω/δεν απαντώ) για την κατάταξη των απαντήσεων-στοιχείων. Με τον τρόπο αυτό κατέστη δυνατή η ομαδοποίηση των απαντήσεων στα ερευνητικά ερωτήματα και η κωδικοποίησή τους, έτσι ώστε να έχουν την κατάλληλη μορφή για την ανάλυση. Η κωδικοποίηση των απαντήσεων έγινε με αντιστοίχιση της κλίμακας κατάταξης των απαντήσεων σε αντίστοιχη ποσοτική κλίμακα με αριθμητικά σύμβολα (De Vaus, 2008: 3-5). Η μετατροπή των κωδικοποιημένων απαντήσεων σε ποσοτικά δεδομένα και η τροφοδότηση του στατιστικού φύλλου καταγραφής δεδομένων για την εξαγωγή των τελικών αποτελεσμάτων έγινε ακολουθώντας τους κανόνες της απλής μονομεταβλητής περιγραφικής στατιστικής.

Στη δεύτερη φάση, όπως ήδη αναφέρθηκε, εφαρμόστηκε διαχρονική συγκριτική έρευνα με εναρμόνιση δεδομένων για 18 υπηρεσίες και προγράμματα, για τα οποία υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία για τρία συνεχόμενα χρόνια. Σκοπός της συγκριτικής έρευνας αποτέλεσε η επίγνωση και η βαθύτερη κατανόηση της κοινωνικής πραγματικότητας, όσον αφορά τη διαχρονική πρακτική εξέλιξη εφαρμογής διαδικασιών αξιολόγησης, μέσω των επαναλαμβανόμενων μετρήσεων των ίδιων αντικειμένων κατά τη διάρκεια τριών συνεχόμενων ετών. Για την εναρμόνιση των δεδομένων εφαρμόστηκε η εκ των προτέρων ομοιογενοποίηση κατά την είσοδο με τη χρήση του ίδιου ερωτηματολογίου καθόλη τη χρονική διάρκεια της έρευνας (Λινάρδης Α., σε: Κάλλα, Κονδύλη, Καραγιάννη, 2008). Για την παρουσίαση των δεδομένων έγινε αναγωγή τους σε ποσοστιαία κλίμακα επί τοις εκατό για τη διευκόλυνση της συγκριτικής κατάδειξης, αλλά και για τη διασφάλιση όσο το δυνατόν της στατιστικής εγκυρότητας όσον αφορά τη διαχρονική σύγκριση. Το περιεχόμενο της σύγκρισης επικεντρώθηκε κυρίως στο δεύτερο, στο τρίτο, στο τέταρτο και πέμπτο ερευνητικό ερώτημα. Σκοπός της συγκριτικής ανάλυσης ήταν κατά κύριο λόγο η διαπίστωση προόδου στη διαδικασία εφαρμογής διαδικασιών αξιολόγησης κατά την πάροδο των χρόνων. Δηλαδή εάν πραγματικά τα συμπεράσματα που βγαίνουν από την αποτίμηση των διαδικα-



σιών λειτουργίας των υπηρεσιών και προγραμμάτων αξιοποιούνται με τον τρόπο που προβλέπεται από την αξιολόγηση και δεν παραμένουν μόνο μια τυπική διαδικασία καταγραφής και γραπτής αναφοράς για μια έκθεση πεπραγμένων. Πολύ δε περισσότερο εάν αρχίζουν να μπαίνουν σε εφαρμογή εργαλεία, όπως π.χ. διερεύνησης της γνώμης των χρηστών-εξυπηρετούμενων, που βοηθούν στην επιτέλεση των στόχων και του έργου της κάθε υπηρεσίας και προγράμματος.

Τέλος εφαρμόστηκε επαγωγική λογική ανάλυση συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της πρώτης φάσης με τα συμπεράσματα της δεύτερης φάσης έρευνας, έτσι ώστε να επαληθευτεί η γενικότερη ερευνητική υπόθεση σχετικά με την ύπαρξη και εφαρμογή ή μη διαδικασιών και κουλτούρας αξιολόγησης.

## 5. Δείγμα

Οι υπηρεσίες και οι οργανώσεις που έλαβαν μέρος στην έρευνα ήταν συνολικά 81 και επιλέχθηκαν εφαρμόζοντας απλή τυχαία δειγματοληψία από κατάλογο υπηρεσιών και προγραμμάτων των κρατικών Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας και του Παγκύπριου Συντονιστικού Συμβουλίου Εθελοντισμού (ΠΣΣΕ), όπως είναι δημοσιευμένοι στο διαδίκτυο, χρησιμοποιώντας ως μοναδικό κριτήριο την υπαγωγή τους στον τομέα προσφοράς υπηρεσιών πρόνοιας (Παρασκευόπουλος, 1993). Η επιθυμία για συνεργασία με το αρμόδιο υπουργείο για την άδεια πρόσβασης σε όσο το δυνατό μεγαλύτερο αριθμό υπηρεσιών και οργανώσεων, από τους περίπου 725 εγγεγραμμένους φορείς στις ιστοσελίδες του ΠΣΣΕ και των κρατικών υπηρεσιών πρόνοιας, δυστυχώς δεν ευοδώθηκε και το αίτημα απορρίφθηκε από τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας. Για τον λόγο αυτό δεν στάθηκε δυνατή η υλοποίηση του σχεδιασμού της έρευνας όσον αφορά τη συμπλήρωση ερωτηματολογίων από πολύ μεγαλύτερο αριθμό υπηρεσιών και οργανώσεων, αφού δεν υπήρχε η απαραίτητη συνοδευτική άδεια. Για τον ίδιο λόγο το δείγμα είναι περιορισμένο σε υπηρεσίες και οργανώσεις που δέχθηκαν οικειοθελώς να λάβουν μέρος χωρίς την απαίτηση διοικητικής έγκρισης. Μεταξύ αυτών που συμμετείχαν εθελουσίως περιλαμβάνονται και ορισμένα τμήματα των κρατικών Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας.

Παρόλα αυτά έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθεί όσο το δυνατόν μεγαλύτερος αριθμός φορέων, προκειμένου το δείγμα να είναι όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό και τα σφάλματα κατά τη διαδικασία δειγματοληψίας πιο περιορισμένα. Το αντικειμενικό όμως εμπόδιο της έλλειψης άδειας πρόσβασης περιορίσε τον αριθμό του δείγματος από την αντίστοιχη αληθή τιμή του πληθυσμού κάτω από τα στατιστικά αποδεκτά όρια (Παρασκευόπουλος, 1993), με συνέπεια την αύξηση της πιθανότητας σφάλματος και την αδυναμία γενίκευσης των αποτελεσμάτων.

Οι φορείς που αποτελούν το δείγμα προέρχονται και από τις 5 επαρχίες της Κυπριακής Δημοκρατίας, αλλά μόνο από τις ελεύθερες περιοχές. Η σύνθεσή τους περιλαμβάνει κρατικές, ημικρατικές, εθελοντικές αλλά και κερδοσκοπικές οργανώσεις-υπηρεσίες. Επίσης η κατανομή τους ανά επαρχία δεν ακολουθεί συγκεκριμένα κρι-

τήρια δειγματοληψίας κατά στρώματα, συστάδες ή επίπεδα, αλλά είναι απλής τυχαιότητας. Τυχαία επίσης, αλλά σε σημαντικό βαθμό αναλογική, είναι και η εκπροσώπηση των φορέων μεταξύ μεγάλων αστικών κέντρων και μικρότερων πληθυσμιακά περιοχών (Ρούσος/Τσαούσης, 2011). Δηλαδή τα μεγάλα αστικά κέντρα όπου είναι συγκεντρωμένες περισσότερες υπηρεσίες και προγράμματα του τομέα πρόνοιας συγκριτικά με τις περιοχές της υπαίθρου, εκπροσωπούνται με μεγαλύτερο αριθμό φορέων στο δείγμα. Επίσης οι περισσότερες κρατικές και ημικρατικές υπηρεσίες που περιλαμβάνονται στο δείγμα προέρχονται από τις αστικές περιοχές. Οι παράμετροι αυτές συμβάλουν σε σημαντικό βαθμό στην τυχαία διασπορά του δείγματος και στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αναλογική, χωροταξική αντιπροσωπευτικότητα.

Η έρευνα διεξήχθη το διάστημα από το 2008 έως και το 2010.

## 6. Δυσκολίες

Οι δυσκολίες που παρουσιάστηκαν για τη διεξαγωγή της έρευνας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: α) στη δυσκολία πρόσβασης στο δείγμα με σκοπό την επίτευξη στατιστικής επάρκειας και αντιπροσωπευτικότητας και β) σε αυτές που αφορούν τον τρόπο αντίληψης και κατανόησης της έννοιας της αξιολόγησης και των διαδικασιών εφαρμογής της στις απαντήσεις των ερωτωμένων, αλλά και του αρχειακού υλικού.

Στην πρώτη κατηγορία η μη ανταπόκριση στο αίτημά μας από το αρμόδιο υπουργείο και τις υπηρεσίες κοινωνικής ευημερίας για την πρόσβαση στους φορείς και τις υπηρεσίες του τομέα πρόνοιας, είχε ως αποτέλεσμα τον περιορισμό των συμμετεχόντων φορέων, με αποτέλεσμα την περιορισμένη δειγματοχρησία και κατά συνέπεια την αδυναμία στατιστικής γενίκευσης των αποτελεσμάτων.

Στη δεύτερη κατηγορία, αυτό που κυρίως παρατηρήθηκε ήταν η άγνοια και η σύγχυση από πλευράς των ερωτωμένων όσον αφορά τη σημασία και το περιεχόμενο των εννοιών αξιολόγηση και έλεγχος. Συγκεκριμένα πολλά διοικητικά στελέχη των συμμετεχόντων στην έρευνα φορέων αναφέρονταν τόσο προφορικά όσο και στις γραπτές αναφορές τους σε αξιολόγηση, αλλά αυτό που πραγματικά εννοούσαν ήταν ο οικονομικός – λογιστικός έλεγχος διαχείρισης των κρατικών επιχορηγήσεων καθώς και ο τεχνικός έλεγχος ασφαλείας και υποδομών. Αρκετές φορές λοιπόν για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων ήταν απαραίτητες επιπλέον διευκρινίσεις όσον αφορά την έννοια και τις διαδικασίες εφαρμογής της αξιολόγησης και της διαφοράς της από τον έλεγχο.

## 7. Αποτελέσματα

Για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων επιλέχθηκε να χρησιμοποιηθούν για την πρώτη φάση πίνακες συχνότητων για τον λόγο ότι οι μεταβλητές της συγκεκριμένης φάσης της έρευνας έχουν μικρό αριθμό κατηγοριών. Έτσι οι πληροφορίες που παρουσιάζονται είναι εύκολες στην ανάγνωση και στην κατανόησή τους. Περαιτέρω εάν η συγκεκριμένη έρευνα αποτελέσει πηγή αναφοράς για κάποια μελέτη, οι λεπτομέ-

ρειες που παρέχονται στους πίνακες συχνοτήτων μπορούν να είναι εύκολα χρησιμοποιήσιμες. Για λόγους απλότητας οι πίνακες συχνοτήτων περιέχουν μόνο τις κατηγορίες της μεταβλητής, τη συχνότητα, δηλαδή τον αριθμό σε κάθε κατηγορία και το ποσοστό που δείχνει την εκατοστιαία αναλογία του δείγματος που εμπίπτει σε κάθε κατηγορία, συμπεριλαμβανομένων και όσων δεν απάντησαν στην ερώτηση. Στη βάση των πινάκων εμφανίζονται ο αριθμός των ανταποκρινομένων που έδωσαν έγκυρες απαντήσεις και ο αριθμός των απουσών περιπτώσεων που δεν έδωσαν απάντηση για τη ζητούμενη μεταβλητή (De Vaus, 2008: 249-254).

Στη δεύτερη φάση των αποτελεσμάτων της έρευνας που αφορά τη διαχρονική ανάλυση, γίνεται χρήση γραφημάτων για την παρουσίαση των κατανομών, μια που οι κατηγορίες των μεταβλητών είναι περισσότερες και η παρουσίασή τους με τον συγκεκριμένο τρόπο καθίσταται, οπτικά τουλάχιστον, ευκολότερη. Συγκεκριμένα, ο αριθμός των διακριτών μεταβλητών παρίσταται με τη χρήση κάθετων ραβδογραμμάτων που αναπαριστούν τη σχετική συχνότητα της κατηγορίας στην οποία αντιστοιχούν με αρκετά εύκολο και κατανοητό τρόπο για τον αναγνώστη. Στην κάθε ράβδο εμφανίζεται το ποσοστό επί τοις εκατό που εμπίπτει στην κάθε κατηγορία, από όπου καταδεικνύεται και αριθμητικά η ακριβής διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων στα 3 χρόνια της ανάλυσης (De Vaus, 2008: 259-263).

### 7.1 Αποτελέσματα εφαρμογής διαδικασιών αξιολόγησης

Πίνακας 1

Έχει γίνει προσπάθεια αξιολόγησης;	Συχνότητα	Ποσοστό %
Ναι	69	85,18
Όχι	12	14,82
Σύνολο	81	100,00
Απούσες	0	0,00
Σύνολο	81	100,00

Η πλειοψηφία των υπευθύνων των οργανώσεων απάντησε καταφατικά στην ερώτηση της διενέργειας αξιολόγησης στο πρόγραμμα-υπηρεσία της ευθύνης τους, ενώ ένα μικρό μόνο μέρος απάντησε ότι δεν διενεργείται αξιολόγηση (πίνακας 1). Από την εξέταση της κατανομής των θετικών απαντήσεων φαίνεται, ότι οι κρατικές και ημικρατικές υπηρεσίες με τους φορείς της Τ.Α. ανταποκρίνονται σε μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με τους ιδιωτικούς φορείς και εφαρμόζουν αξιολόγηση σε αναλογία απαντήσεων 39 προς 30. Το γεγονός αυτό το δικαιολογούν, διότι θεωρούν ότι ως επίσημοι κρατικοί φορείς που τους δίνεται το δικαίωμα άσκησης εποπτείας και ελέγχου, είναι σε θέση να διεξάγουν και αξιολόγηση. Στην πραγματικότητα όμως η κρατική ιδιότητα δεν αποτελεί κριτήριο για τη διενέργεια επιστημονικής αξιολόγησης. Το κυριότερο κριτήριο για τη διενέργεια επιστημονικής αξιολόγησης είναι η γνώση του αντικειμένου μαζί με την εξειδίκευση και την εμπειρία στη χρήση των κατάλληλων εργαλείων. Αντίθετα πολλοί από τους

ιδιωτικούς φορείς δικαιολόγησαν την αρνητική απάντησή τους με βάση το γεγονός ότι το θεσμικό πλαίσιο δεν προβλέπει τη διενέργεια αξιολόγησης. Έτσι εφόσον δεν υποχρεώνονται από τη νομοθεσία, είτε δεν ενδιαφέρονται για τη διενέργεια αξιολόγησης, είτε θεωρούν ότι αυτό καλύπτεται από τους ελέγχους που διενεργούνται από τις υπεύθυνες κρατικές υπηρεσίες, από τις οποίες επιθεωρούνται.

**Πίνακας 2**

<i>Υπήρξε ανατροφοδότηση;</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
Ναι	19	23,45
Όχι	62	76,54
Σύνολο	81	100,00
Απουσίες	0	0,00
Σύνολο	81	100,00

Αντίθετα με τα αποτελέσματα της πρώτης ερώτησης, από τις απαντήσεις σχετικά με την ανατροφοδότηση, το συντριπτικό ποσοστό των ερωτώμενων δηλώνει ότι δεν έχει προβεί σε καμία ενέργεια αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης (πίνακας 2). Λιγότερο από το ένα τέταρτο των ερωτώμενων απάντησαν ότι γίνονται οποιεσδήποτε ενέργειες μετά το πέρας της αξιολόγησης. Δηλαδή τα αποτελέσματα της διενεργούμενης αξιολόγησης δεν αξιοποιούνται, όπως θα έπρεπε σε μια τέτοια διαδικασία, που γίνεται για να υπάρξουν συμπεράσματα βοηθητικά και βελτίωσης της λειτουργικότητας και της αποτελεσματικότητας του προγράμματος ή της υπηρεσίας. Κατά συνέπεια ο κύριος σκοπός ύπαρξης και ωφέλειας από την αξιολόγηση παραμένει απών και στις περισσότερες από τις περιπτώσεις ανεκμετάλλευτος. Το γεγονός αυτό ενισχύει περαιτέρω την άποψη μη ορθής διενέργειας διαδικασιών αξιολόγησης, παρόλο τους αντίθετους ισχυρισμούς των ερωτώμενων, αφού αξιολόγηση δίχως τη διενέργεια ανατροφοδότησης δεν νοείται. Όπως και στην προηγούμενη ερώτηση, έτσι και στη συγκεκριμένη, η έλλειψη πρόνοιας και μη υποχρέωσης από τον νομοθέτη για εφαρμογή διαδικασιών ανατροφοδότησης, αποτέλεσε το βασικό επιχείρημα των υπευθύνων των οργανώσεων και φορέων για τη μη εφαρμογή της.

**Πίνακας 3**

<i>Πού είναι επικεντρωμένη η αξιολόγηση;</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
Στόχοι	21	18,75
Χρήστες	19	16,96
Έκθεση πεπραγμένων	30	26,78
Οικονομική-τεχνική	42	37,50
Σύνολο	112	100,00
Απουσίες	10	8,92
Σύνολο	122	108,92

Το ερώτημα του πίνακα 3 έδινε τη δυνατότητα περισσότερων από μιας απαντήσεων και υπήρξαν πολλοί συμμετέχοντες που δήλωσαν, ότι προβαίνουν στην υπηρεσία – πρόγραμμα ευθύνης τους σε αξιολόγηση που είναι επικεντρωμένη σε περισσότερους από έναν τομείς. Για τον λόγο αυτό το συνολικό άθροισμα συχνότητας είναι μεγαλύτερο από τον αριθμό των ερωτωμένων. Για τον ίδιο λόγο το σύνολο του ποσοστού υπερβαίνει το εκατό τοις εκατό, συμπεριλαμβανομένου και του ποσοστού όσων από τους ερωτώμενους δεν έδωσαν καμία απάντηση.

Από την κατανομή των απαντήσεων σχετικά με το είδος της αξιολόγησης που εφαρμόζεται, καταδεικνύεται ξεκάθαρα, ότι αυτό επικεντρώνεται στο μεγαλύτερο μέρος του στην εκπλήρωση του τυπικού μέρους των υποχρεώσεων κάθε υπηρεσίας – προγράμματος. Περιλαμβάνει δηλαδή τον προβλεπόμενο οικονομικό έλεγχο από τις αρμόδιες υπηρεσίες του κράτους, υποχρεωτικά για όσες υπηρεσίες και προγράμματα χρηματοδοτούνται από τον κρατικό προϋπολο-γισμό. Περαιτέρω περιλαμβάνει τους τεχνικούς ελέγχους ασφάλειας και εγκαταστάσεων που πρέπει να πληρούν οι χώροι, ώστε να διατηρούν οι φορείς τις απαραίτητες άδειες λειτουργίας. Τα οικονομικά και η ασφάλεια εγκαταστάσεων αδιαμφισβήτητα αποτελούν τα αναγκαία στοιχεία για έναν οικονομικό ή αντίστοιχα τεχνικό έλεγχο, ωστόσο δεν αποτελούν κύριο αντικείμενο των διαδικασιών αξιολόγησης. Το εύρημα αυτό αποτελεί ακόμη μια ισχυρή ένδειξη, ότι μάλλον επικρατεί σύγχυση ανάμεσα στο τι είναι αξιολόγηση και τι είναι έλεγχος, εφόσον πρόκειται για δύο διαφορετικές διαδικασίες που δεν ταυτίζονται.

Το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό των απαντήσεων στη συγκεκριμένη ερώτηση συγκεντρώνει η έκθεση πεπραγμένων. Για τους ίδιους τους φορείς εμφανίζεται να έχει αρκετά σημαντικό ρόλο, δίχως όμως να αποτελεί για όλους αναγκαία υποχρέωση. Έτσι ενώ πολλές κρατικές υπηρεσίες (19) προχωρούν σε καταγραφή των επίσιων δραστηριοτήτων τους, αρκετοί ιδιωτικοί φορείς (12) επαφίονται στη διακριτική ευχέρεια του καταστατικού λειτουργίας τους. Στο μεγαλύτερο μέρος τους όμως οι εκθέσεις πεπραγμένων, ανεξάρτητα από το είδος φορέα, περιλαμβάνουν μια περιληπτική καταγραφή της εργασίας στην οργάνωση, όπως επίσης και αναφορές σε στατιστικά στοιχεία σχετικά με τους πελάτες-εξυπηρετούμενους. Το κομμάτι όμως της αυτοκριτικής με τη μορφή προτάσεων για τη βελτίωση της λειτουργίας ή την αντιμετώπιση δυσκολιών συνήθως δεν υπάρχει ή δεν αναλύεται διεξοδικά. Πολύ δε περισσότερο, δεν καταδεικνύονται τρόποι για την υλοποίηση των οποιωνδήποτε προτάσεων, γεγονός που καθιστά τέτοιου είδους εκθέσεις ανεπαρκείς σε πρακτικές και διαδικασίες αξιολόγησης. Ωστόσο αποτελούν μια μορφή εξαγωγής συμπερασμάτων για το προσφερόμενο έργο και τη λειτουργία των οργανώσεων-φορέων.

Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό των απαντήσεων που αναφέρουν τους χρήστες και τους στόχους ως αντικείμενα της διενεργούμενης αξιολόγησης. Η σημασία επικέντρωσης των ερωτωμένων στην ικανοποίηση αναγκών των εξυπηρετούμενων, ή/και στην υλοποίηση των στόχων, δείχνει την προσπάθεια που καταβάλλεται στο να διαπιστωθεί, εάν οι προσφερόμενες υπηρεσίες κρίνονται ικανοποιητικές από τους χρή-

στες ή εάν το πρόγραμμα ανταποκρίνεται στους στόχους που έχουν τεθεί. Αποτελεί σημείο αναφοράς σε διαγνωστικό επίπεδο για κάθε αξιολόγηση, διότι με την παρακολούθηση αυτών των δύο μεταβλητών μπορεί να εκτιμηθεί η αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων, υπό την προϋπόθεση της χρήσης των κατάλληλων εργαλείων μέτρησής της (Herman et.al., 1987).

Η αξιοποίηση της γνώμης των χρηστών-εξυπηρετούμενων και η πορεία υλοποίησης των στόχων είναι οι παράμετροι βάσει των οποίων θα γίνει στη συνέχεια η ανατροφοδότηση. Στη συγκεκριμένη όμως περίπτωση, εκτός από την πρώτη διαγνωστική εκτίμηση, είναι αμφίβολο για την πλειοψηφία των ερωτώμενων κατά πόσο λαμβάνει χώρα η φάση της ανατροφοδότησης. Το χαμηλό ποσοστό των απαντήσεων μη αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης με τη μη διενέργεια ανατροφοδότησης, προκαλεί εύλογα ερωτηματικά σχετικά με την επιστημονική εφαρμογή αξιολόγησης, γεγονός που ενισχύεται με την αναντιστοιχία των αποτελεσμάτων μεταξύ των δύο ερωτήσεων: α) εφαρμογής ανατροφοδότησης και β) επικέντρωσης της αξιολόγησης.

**Πίνακας 4**

<i>Είδος αξιολογητή</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
Εσωτερικός	33	38,37
Εξωτερικός	44	51,16
Και οι δύο	9	10,46
Σύνολο	86	100,00
Απούσες	13	15,11
Σύνολο	99	115,11

Στο τέταρτο ερώτημα (πίνακας 4) σχετικά με το είδος του αξιολογητή που χρησιμοποιήθηκε, υπήρχε επίσης η δυνατότητα περισσότερων από μιας απαντήσεων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η διεξαγωγή των διαδικασιών γίνεται κατά κύριο λόγο από άτομα που προέρχονται εκτός οργάνωσης – υπηρεσίας και προσανατολίζονται ως επί το πλείστον στη διενέργεια ελέγχων σε οικονομικά, τεχνικά θέματα. Το αποτέλεσμα αυτό συνάδει με τα ευρήματα σχετικά με τους τομείς που είναι επικεντρωμένη η αξιολόγηση. Συνδυαστικά με την προηγούμενη ερώτηση το σύνολο των απαντήσεων αφορά ζητήματα διενέργειας διαφορετικών ελέγχων από υπαλλήλους των αρμόδιων κυβερνητικών υπηρεσιών. Αυτοί οι έλεγχοι - συνήθως τακτικής μορφής - που γίνονται με σκοπό την προβλεπόμενη πιστοποίηση λειτουργίας των υπηρεσιών - προγραμμάτων, ταυτίζονται στη συγκεκριμένη περίπτωση με τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα του εξωτερικού αξιολογητή. Προφανώς πρόκειται για μια σύγχυση, η οποία φαίνεται ότι είναι αρκετά διαδεδομένη, εξαιτίας της άγνοιας για την πραγματική έννοια του εξωτερικού αξιολογητή, αλλά και της διοικητικής εφαρμογής του νομοθετικού ελέγχου όσον αφορά τη λειτουργία των οργανώσεων από τους αρμόδιους κρατικούς φορείς.

Οι περιπτώσεις εσωτερικού αξιολογητή αναφέρονται στις διαδικασίες αποτίμησης του παραγόμενου έργου που διενεργούνται συνήθως από το διοικητικό συμβούλιο. Το τελευταίο ως ανώτατο διοικητικό όργανο επιφορτισμένο με την τελική ευθύνη εύρυθμης και αποτελεσματικής λειτουργίας του φορέα, ασκεί διοικητική εποπτεία εφαρμογής του καταστατικού λειτουργίας με τυπικό ή ουσιαστικό τρόπο. Έτσι στην περίπτωση της τυπικής διαδικασίας αυτό σημαίνει ότι το διοικητικό συμβούλιο δίνει την αρμοδιότητα διεκπεραίωσης όλων των απαιτούμενων ενεργειών λειτουργίας σε άλλα πρόσωπα, συνήθως τους διευθυντές-υπευθύνους, και περιορίζεται στην τυπική εξέταση των παραγόμενων αποτελεσμάτων υπό τη μορφή έγκρισης μιας συνήθως επίσης έκθεσης πεπραγμένων, δίχως να προβαίνει σε κάποια μορφή αξιολόγησης (Σταθόπουλος, 2012). Πέραν τούτου τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων στις πλείστες περιπτώσεις δεν διαθέτουν τις γνώσεις, την εμπειρία αλλά ούτε και τον χρόνο για να ασχοληθούν με εφαρμογή εργαλείων αξιολόγησης. Η άσκηση υψηλής εποπτείας από μέρος του διοικητικού συμβουλίου συγχέεται στη συγκεκριμένη περίπτωση με τη διενέργεια εσωτερικής αξιολόγησης.

Στην περίπτωση της ουσιαστικής άσκησης εποπτείας από το διοικητικό συμβούλιο, το τελευταίο εμπλέκεται ουσιαστικά στην αξιολόγηση με διάφορους τρόπους. Είτε προσλαμβάνει ειδικό αξιολογητή και βάσει των υποδείξεων του συμμετέχει στη διαδικασία, είτε θέτει συστηματικά ως στόχο την αποτίμηση λειτουργίας του φορέα με τη διενέργεια αξιολόγησης, δίνοντας την αρμοδιότητα σε μέλος του ΔΣ ή άλλο μέλος του προσωπικού που έχουν τις γνώσεις και είναι σε θέση να χειρίζονται ποιοτικές ή και ποσοτικές μεθόδους έρευνας. Η περίπτωση αυτή δεν υπήρξε στο δείγμα της συγκεκριμένης έρευνας. Αυτό που εφαρμόζεται σε ορισμένες περιπτώσεις οργανώσεων και προγραμμάτων είναι η προσπάθεια ορισμένων επαγγελματιών, χρησιμοποιώντας κυρίως ως εργαλείο το ερωτηματολόγιο, να προσπαθήσουν να καταδείξουν συνήθως τον βαθμό ικανοποίησης των εξυπηρετούμενων ή την επίτευξη των στόχων. Η πρόθεση και η ευσυνειδησία αυτών των επαγγελματιών είναι αξιέπαινη αλλά ακόμη και στην περίπτωση αυτή απέχει από τον επιστημονικό τρόπο διενέργειας αξιολόγησης.

Σημαντικό είναι όμως και το ποσοστό των οργανώσεων που δεν απάντησαν στην ερώτηση, παρόλο που δήλωσαν ότι διενεργούν κάποιο είδος αξιολόγησης, γεγονός που γεννά συγκεκριμένα ερωτήματα για την εγκυρότητα των απαντήσεων που δόθηκαν σχετικά με το πού είναι επικεντρωμένη η αξιολόγηση. Μια ερμηνεία θα μπορούσε να είναι η εν μέρει ταύτιση του ποσοστού αυτού με όσους φορείς δήλωσαν ότι δεν διενεργούν καθόλου αξιολόγηση. Ωστόσο, παρατηρώντας τις μεμονωμένες τιμές των απαντήσεων διαφαίνεται μια μερική απόκλιση σε αυτή την ερμηνεία. Υπάρχουν δηλαδή φορείς που δήλωσαν ότι διενεργούν αξιολόγηση, αλλά δεν έδωσαν απάντηση για το είδος του αξιολογητή και στο πού είναι επικεντρωμένη.

**Πίνακας 5**

<i>Γιατί δεν γίνεται αξιολόγηση από ειδικούς;</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
Γίνεται από ειδικούς	12	14,81
Δεν είναι υποχρεωτικό	23	28,39
Δεν γνωρίζουν ότι πρέπει να γίνεται από ειδικούς	16	19,75
Σύνολο	51	62,96
Απουσίες	30	37,04
Σύνολο	81	100,00

Οι λόγοι της μη χρήσης ειδικών αξιολογητών ποικίλουν, με τη συντριπτική πλειοψηφία σχεδόν να αποφεύγει να απαντήσει, ιδιαίτερα όταν πληροφορήθηκαν, ότι οι υπάλληλοι των κυβερνητικών υπηρεσιών δεν θεωρούνται ως ειδικοί, αλλά και ούτε η διενέργεια ελέγχων που κάνουν μπορεί να θεωρηθεί ως αξιολόγηση (πίνακας 5). Παρόλ' αυτά ένα σημαντικό ποσοστό, προερχόμενο ιδιαίτερα από δημόσιους φορείς, θεωρεί ότι λόγω της δυνατότητας που τους δίνει το νομικό πλαίσιο να είναι υπεύθυνοι για τη διαπίστωση της ορθής λειτουργίας άλλων φορέων και υπηρεσιών, διαθέτει την αρμοδιότητα και είναι ειδικοί. Σημαντικό ποσοστό ιδιωτικών φορέων απάντησαν ότι δεν γνώριζαν ότι η αξιολόγηση πρέπει να διενεργείται από ειδικούς, οι οποίοι έχουν τις γνώσεις για την εφαρμογή της διαδικασίας και συγκεκριμένων μεθόδων και εργαλείων. Το ένα τρίτο επίσης δήλωσε, ότι δεν είναι υποχρεωμένοι να χρησιμοποιούν ειδικούς και εφαρμόζουν όλα όσα προβλέπονται, αφήνοντας να εννοηθεί, ότι υπεύθυνοι είναι οι δημόσιοι φορείς που πιστοποιούν την εύρυθμη λειτουργία και δεν υπάρχει η αναγκαιότητα περαιτέρω διαδικασιών. Το αποτέλεσμα αυτό θέτει σε αμφισβήτηση τα ευρήματα της πρώτης ερώτησης, δηλ. κατά πόσο διενεργείται επιστημονική αξιολόγηση ή αντίθετα η διαδικασία συγχέεται με τον διοικητικό και οικονομοτεχνικό έλεγχο. Αποτελεί δε ακόμη ένα σημαντικό στοιχείο επιβεβαίωσης των ερευνητικών υποθέσεων.

Το γεγονός ότι η πλειοψηφία θεωρεί, ότι ο διοικητικός έλεγχος και πολύ περισσότερο ο έλεγχος από άτομα των αρμοδίων κρατικών υπηρεσιών τους καλύπτει στο θέμα της ύπαρξης των ειδικών και των εξωτερικών αξιολογητών, αποδεικνύει την αντίφαση, αλλά και την άγνοια που επικρατεί σε θέματα διενέργειας αξιολόγησης.

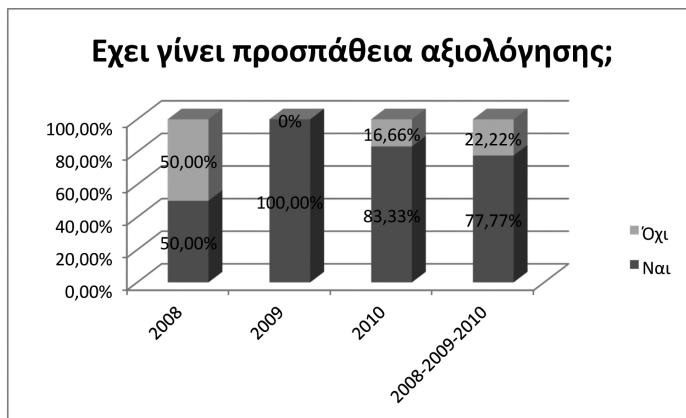
**Πίνακας 6**

<i>Λόγοι που εμποδίζουν την αξιολόγηση από ειδικούς</i>	<i>Συχνότητα</i>	<i>Ποσοστό %</i>
Γίνεται από ειδικούς	7	8,64
Έλλειψη χρόνου	7	8,64
Έλλειψη γνώσεων	11	13,59
Φόβος ελέγχου	3	3,70
Σύνολο	28	34,57
Απουσίες	53	65,43
Σύνολο	81	100,00



Η αποφυγή απάντησης παρέμεινε και για την ερώτηση του πίνακα 6 η κυρίαρχη τάση. Στο ποσοστό αυτό συγκαταλέγεται και ένα σημαντικό μέρος από όσους στην προηγούμενη ερώτηση υποστήριξαν ότι διενεργείται αξιολόγηση από ειδικούς, ωστόσο στη συγκεκριμένη ερώτηση για τους λόγους που εμποδίζουν τη χρήση ειδικών, δεν απάντησαν. Από όσους όμως απάντησαν φαίνεται, ότι η έλλειψη γνώσεων για τη διεξαγωγή μιας σωστής αξιολόγησης, ο ελλιπής χρόνος, το υψηλό κόστος αλλά και ο φόβος για τα αποτελέσματα είναι σημαντικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διενέργεια αξιολόγησης. Σημαντικό επίσης είναι να τονιστεί και το ποσοστό που υποστηρίζει ότι δεν συντρέχουν λόγοι που εμποδίζουν την χρήση ειδικών, αλλά αντίθετα η αξιολόγηση διενεργείται από ειδικούς, εννοώντας για ακόμη μια φορά τις κρατικές υπηρεσίες. Οι υποστηρικτές αυτής της κατηγορίας προέρχονται από τις κρατικές υπηρεσίες, οι οποίες όπως προαναφέρθηκε ισχυρίζονται σε σημαντικό βαθμό, ότι διενεργούν αξιολόγηση.

## 7. 2 Συγκριτική παρουσίαση διαχρονικά

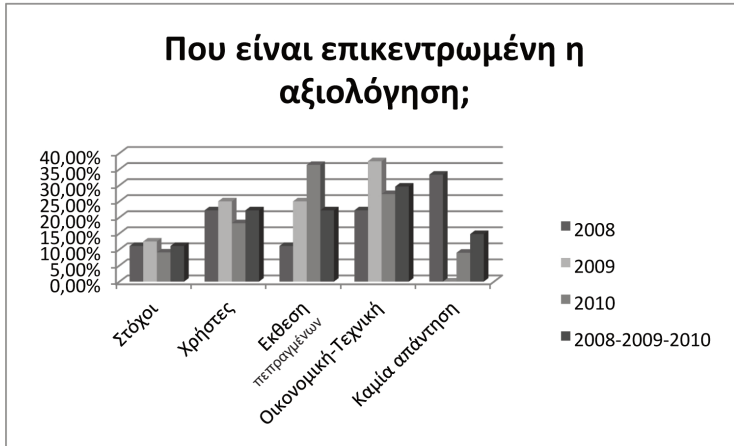


Η σύγκριση με βάση την πρώτη ερώτηση καταδεικνύει, ότι η διενέργεια αξιολόγησης παρουσιάζει διακυμάνσεις και δεν διατηρείται σταθερή σε διάρκεια χρόνου. Με βάση τις προϋποθέσεις διενέργειας αξιολόγησης, κανονικά θα έπρεπε να αναμένεται μια συνέχεια αυτής της διαδικασίας, σε σταθερή ετήσια βάση. Τα αποτελέσματα της διαχρονικής ανάλυσης για τις 18 οργανώσεις-προγράμματα για τα οποία υπήρξαν στοιχεία για 3 συνεχόμενα χρόνια, ωστόσο αποδεικνύουν το αντίθετο. Δηλαδή οι περισσότεροι φορείς-υπηρεσίες υποστηρίζουν μεν ότι διενεργούν αξιολόγηση σχεδόν σε σταθερή βάση, στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν συμβαίνει. Η αναπαράσταση των απαντήσεων στα γραφήματα καταδεικνύει ξεκάθαρα τη μεταβλητότητα των ποσοστών χρονικά, όσον αφορά τη διενέργεια αξιολόγησης. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι συνολικά στα 3 χρόνια παρατηρείται μια αυξητική τάση σχετικά με τη διενέργεια αξιολόγησης, από 50% σε 83,33%. Ωστόσο η αναλυτικότερη παρατήρηση των απαντήσεων δείχνει πάλι, ότι η πλειοψηφία των φορέων-υπηρεσιών παραμένουν προσκολλημένοι περισσότερο σε διαδικασίες τεχνικής – οικονομικής πιστοποίησης και εσωτερικού ελέγχου.



Στη διαχρονική σύγκριση όσον αφορά την ύπαρξη ανατροφοδότησης, παρατηρείται φαινομενικά βελτίωση των ποσοστών στη διενέργεια διαδικασιών που αποσκοπούν στην αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης με απώτερο σκοπό τη βελτίωση λειτουργίας των φορέων-υπηρεσιών. Έτσι το ποσοστό των φορέων που δήλωσαν ότι διενεργούν ανατροφοδότηση μέσα σε 3 χρόνια από σχεδόν 0% που ήταν τον πρώτο χρόνο ανήλθε σε 33,33% τον τελευταίο χρόνο της έρευνας. Το εύρημα αυτό σε μια πρώτη ερμηνεία θα σήμαινε, ότι οι εμπλεκόμενοι στην έρευνα φορείς αρχίζουν να κατανοούν τη σημασία της ανατροφοδότησης στη διαδικασία της αξιολόγησης. Παρατηρώντας ωστόσο τα ευρήματα της επόμενης ερώτησης διαχρονικά, η ερμηνεία αυτή μάλλον δεν ευσταθεί, διότι το κύριο μέλημα των εμπλεκόμενων φορέων παραμένουν στο μεγαλύτερο ποσοστό οι οικονομικοτεχνικοί έλεγχοι και οι επήσεις εκθέσεις πεπραγμένων. Τα στοιχεία αυτά δεν μπορούν να στηρίξουν το εύρημα, ότι πραγματικά πρόκειται για ανατροφοδότηση, τουλάχιστον όχι με βάση την επιστημονική διενέργεια των διαδικασιών αξιολόγησης.

Συγκεκριμένα αυτό που φαίνεται από τη διαχρονική ανάλυση επικέντρωσης της αξιολόγησης (επόμενο σχεδιάγραμμα) είναι, ότι η επικέντρωση στους στόχους και στους χρήστες παραμένουν οριακά σταθεροί με μικρές διακυμάνσεις. Αντίθετα οι πρακτικές των εκθέσεων πεπραγμένων και των οικονομικών-τεχνικών ελέγχων κατέχουν μεγαλύτερη βαρύτητα και μάλιστα παρουσιάζουν διαχρονικά αυξανόμενη τάση. Επιπλέον σημαντικό είναι να τονιστεί, ότι λείπει εντελώς η ενδεδειγμένη σε περιπτώσεις αξιολόγησης και ανατροφοδότησης χρησιμοποίηση ειδικών αλλά και συγκεκριμένων εργαλείων παρακολούθησης της συνολικής λειτουργίας της υπηρεσίας ή του προγράμματος. Η μη χρήση εργαλείων διενέργειας επιστημονικής αξιολόγησης και ανατροφοδότησης, παρά μόνο σε ελάχιστες περιπτώσεις, σε συνδυασμό με τη συνεχιζόμενη διαχρονικά απάντηση της μη υποχρέωσης ενισχύει την αμφισβήτηση της περιορισμένης διενέργειας πραγματικής αξιολόγησης και διαδικασιών ανατροφοδότησης.



### 8. Συμπεράσματα

Η προσεκτική μελέτη των αποτελεσμάτων της έρευνας δείχνει ότι υπάρχουν σημαντικές αντιφάσεις που αναιρούν μέρος των απαντήσεων που δόθηκαν, αφού έρχονται τόσο σε λογική – ερευνητική όσο και σε ερμηνευτική – στατιστική αντίφαση.

Ένα λάθος που γίνεται συχνά είναι αυτό της εκτίμησης των αποτελεσμάτων ενός έργου από τη σύγκριση της κατάστασης που επικρατούσε πριν, με την κατάσταση που επικρατεί μετά την υλοποίησή του. Το λογικό λάθος σε αυτό το σημείο είναι ότι γίνεται η υπόθεση πως ο μόνος παράγοντας που επηρεάζει τα μεγέθη που ενδιαφέρουν είναι το εξεταζόμενο έργο. Η μόνη σωστή σύγκριση είναι αυτή που γίνεται ανάμεσα σε μια κατάσταση, όπως αυτή διαμορφώνεται μετά την υλοποίηση του έργου, και στην κατάσταση που θα είχε διαμορφωθεί αν δεν υπήρχε το έργο.

Έτσι πολλοί πιστεύουν ότι η αξιολόγηση είναι μια διαδικασία που γίνεται αποκλειστικά και μόνο για τον έλεγχο συγκεκριμένων παραμέτρων λειτουργίας και αποσκοπεί στην επιβολή κυρώσεων, όταν διαπιστωθούν αποκλίσεις. Εντούτοις πρόκειται για μια διαδικασία που μοναδικό στόχο έχει να βοηθήσει την ομαλή υλοποίηση και καθοδήγηση του έργου.

Συγκεκριμένα, ενώ η πλειοψηφία δηλώνει ότι γίνεται αξιολόγηση, ωστόσο περιορίζεται σε εκθέσεις πεπραγμένων και οικονομοτεχνικό έλεγχο, δεν χρησιμοποιεί ειδικούς, δεν αξιοποιεί τα όποια αποτελέσματα διενέργειας στοιχειώδους μελέτης ικανοποίησης των χρηστών, δεν κάνει χρήση εργαλείων όπως κόστους - οφέλους και κόστους - αποτελέσματος και παρόλο που δεν γνωρίζει τη χρήση αυτών των συγκεκριμένων εργαλείων επιμένει ότι διενεργείται αξιολόγηση από ειδικούς.

Εκτός από τις περιπτώσεις, ιδιαίτερα των κρατικών υπηρεσιών, που θεωρούν ότι είναι ειδικοί και έχουν τις γνώσεις διενέργειας αξιολόγησης, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτώμενων αρνείται να απαντήσει για ποιους λόγους δεν χρησιμοποιεί ειδικούς.

Από τα ερευνητικά ερωτήματα και την επεξεργασία των αποτελεσμάτων έγινε φα-

νερό ότι για την πλειοψηφία των οργανισμών του κοινωνικού τομέα δεν υφίσταται ακόμη κουλτούρα αξιολόγησης.

Αυτό που στην πραγματικότητα γίνεται είναι μερικώς η απλή καταγραφή της εργασίας σε εκθέσεις πεπραγμένων, όπως επίσης και ο καθιερωμένος έλεγχος ισολογισμών και τεχνικών ασφαλείας από τις κυβερνητικές υπηρεσίες. Πρόκειται για τυπικούς ελέγχους που δεν σχετίζονται με τη διενέργεια μιας επιστημονικής αξιολόγησης και συγχέονται με αυτή.

Οι περισσότεροι από τους οργανισμούς του κοινωνικού τομέα φαίνεται ότι παραμένουν στην τήρηση των προβλεπόμενων τυπικών ελέγχων, αφού είτε δεν γνωρίζουν, είτε δεν είναι υποχρεωμένοι να διενεργούν αξιολόγηση.

## Βιβλιογραφία

### Ελληνική

- Αγραφιώτης Δ., (2000). Το ζήτημα της αποτίμησης: Θεωρίες και πρακτικές, *Κοινωνική Εργασία*, 57, Αθήνα.
- Γεωργούσης Π., (1995). *Στατιστική Εφαρμοσμένη στις Επιστήμες της Συμπεριφοράς*, Έκδοση β, Αθήνα, Παπαϊωάννου.
- De Vaus D., (2008). *Ανάλυση Κοινωνικών Δεδομένων. Πενήντα Βασικά θέματα*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Javeau C., (1996). *Η Έρευνα με Ερωτηματολόγιο. Το εγχειρίδιο του καλού ερευνητή*, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- Ιατρίδης Δ., (2002). *Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής. Θεωρία και πράξη του κοινωνικού σχεδιασμού*, Αθήνα, Gutenberg.
- Ιωσφίδης Θ. (2008). *Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα, Κριτική.
- Ιωσφίδης Θ., (2003). *Ανάλυση Ποιοτικών Δεδομένων στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα, Κριτική.
- Κάλλας Γ., Κονδύλη Δ., Καραγιάννης Γ., (2008). *Μεθοδολογικά Ζητήματα και Ερευνητικές Υποδομές των Κοινωνικών Επιστημών*, Ποταμός.
- Κασιμάτη Κ. (2002). *Κοινωνικός Σχεδιασμός και Αξιολόγηση*, Αθήνα, Gutenberg.
- Νόβα-Καλτσουνη Χ. (2006). *Μεθοδολογία Εμπειρικής Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Αθήνα, Gutenberg.
- Κυριαζή Ν., (1999). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα. Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- Λινάρδης Α., (2008). Η σχεδίαση συγκριτικών ερευνών και τα προβλήματα ομοιογενοποίησης των δεδομένων, στο: Κάλλας Γ., Κονδύλη Δ., Καραγιάννης Γ., (2008), *Μεθοδολογικά Ζητήματα και Ερευνητικές Υποδομές των Κοινωνικών Επιστημών*, Ποταμός.
- Παρασκευόπουλος Ι., (1993). *Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας*, Αθήνα.
- Πούρκος Μ., Δαφέρμος Μ., (2010). *Ποιοτική Έρευνα στις Κοινωνικές Επιστήμες. Επιστημολογικά, μεθοδολογικά και ηθικά ζητήματα*, Αθήνα, Εκδόσεις Τόπος.

- Ρούσος Π.Α., Τσαούσης Γ., (2011). *Στατιστική στις Επιστήμες της Συμπεριφοράς με τη χρήση του SPSS*. Αθήνα, Εκδόσεις Τόπος.
- Σταθόπουλος Π., (2012). *Οργάνωση και Διοίκηση Κοινωνικών Υπηρεσιών*, Αθήνα, Παπαζήσης.
- Ψαρρού Μ., Ζαφειρόπουλος Κ., (2004). *Επιστημονική Έρευνα. Θεωρία και Εφαρμογές στις Κοινωνικές Επιστήμες*, Τυπωθήτω.

### Ξενόγλωσσον

- Agresti A., (1996). *An Introduction to Categorical Data Analysis*, John Wiley and sons.
- Berk R.A., Rossi P.H., (1990). *Thinking about Program Evaluation*, London, Sage Publications.
- Chelimsky E., Shadish W., (1997). *Evaluation for the 21<sup>st</sup> Century*, London, Sage Publications.
- Diekmann A., (1995). *Empirische Sozialforschung-Grundlagen, Methoden, Anwendungen*, Hamburg, Reinbek Verlag.
- Dunn K., (2000). Interviewing, στο: Hay I., *Qualitative Research Methods in Human Geography*, South Melbourne, Oxford University Press.
- European Commission (March 2004). *Project Cycle Management Guidelines*, Vol. 1, Brussels.
- Herman J., Morris L., Fitzgibbon C., (1987). *Evaluation's Handbook*, London, Sage Publications.
- Lamnek S., (1993). *Qualitative Sozialforschung. Methoden und Techniken*, Band 2, Weinheim, Beltz Psychologie Verlags Union
- Moore B. and Spires, R. (2000). Monitoring and Evaluation, in Roberts, P. and Sykes H. (2000), *Urban Regeneration: A handbook*, London, Sage.
- Patton M.Q., (1994). Development Evaluation, *Evaluation Practice Journal*, 15, No 3: 11-20.
- Reichert T. (2009). *Projektmanagement*, München, Haufe Mediengruppe.
- Thomas D.R. (2000). *Qualitative Data Analysis: using a general inductive approach*. Auckland: Health Research Methods Advisory Service, Department of Community Health, New Zealand, University of Auckland.
- Weinberg D., (2002). *Qualitative Research Methods*, Oxford, Blackwell.

### Ιστοσελίδες

- Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, [http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/All/35EABD05781F9F59C2256E670029180E?Open Document](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/All/35EABD05781F9F59C2256E670029180E?Open+Document), (on line 05/08/2013)
- Παγκύπριο Συντονιστικό Συμβούλιο Εθελοντισμού, [http://www.volunteerismcc.org.cy/index.php?option=com\\_content&task=view&id=24&Itemid=63](http://www.volunteerismcc.org.cy/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=63), (on line 05/08/2013)

# ΕΝΔΟΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΒΙΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Άντρη Ανδρονίκου<sup>1</sup>, Σεβαστή Χατζηφωτίου<sup>2</sup>

## Περίληψη

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να παρουσιάσει και να αναλύσει την έκταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών στην Κύπρο, τα δημογραφικά και κοινωνικά στοιχεία των θυμάτων και θυτών, τις πρόνοιες των Περί Βίας στην Οικογένεια νόμων του 2000 και 2004 καθώς και τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε αυτό το πεδίο. Η διερεύνηση έγινε μέσα από τη συλλογή στοιχείων από την Κυπριακή Αστυνομία, τις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, το Σύνδεσμο για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια καθώς και μέσα από έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από τη Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια και το Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου.

Λέξεις κλειδιά : Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών, Στατιστικά δεδομένα, Νομοθετικό πλαίσιο

## 1. Ορισμός Ενδοοικογενειακής Βίας

Η άσκηση βίας στο πλαίσιο της οικογένειας αποτελεί ένα συχνό αλλά ταυτόχρονα και πολύπλοκο κοινωνικό πρόβλημα το οποίο τυχάνει μεγάλης προσοχής από πολλούς ερευνητές, εφόσον η καθημερινότητα καταδεικνύει πως η ενδοοικογενειακή βία λαμβάνει ανεξέλεγκτες διαστάσεις (World Health Organization, 2002).

- 
1. Κοινωνική λειτουργός, Διδακτορική ερευνήτρια στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης και υπότροφος από το « Ηράκλειπος II: Ενίσχυση Ανθρώπινου Ερευνητικού Δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής Έρευνας», Ειδικό Διδακτικό Προσωπικό, Πανεπιστήμιο Frederick, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας.
  2. Επίκουρη Καθηγήτρια, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης

Αξίζει να σημειωθεί, πως δεν υπάρχει ένας συγκεκριμένος και γενικά αποδεκτός ορισμός για τη βία· αντιθέτως επιδέχεται πολλούς ορισμούς και αυτό μπορεί να ερμηνευτεί, εν μέρει, από το γεγονός ότι η βία λαμβάνει πολλές μορφές (Steen and Hunskaar, 2003).

Παρ' όλα αυτά, είναι σημαντικό για την καλύτερη κατανόηση του κοινωνικού φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, ν' αναφερθούμε στον ορισμό που δίδεται από τον Κυπριακό Νόμο Περί Βίας στην Οικογένεια (αρ119(1)/2000, άρθρο 3), ο οποίος επισημαίνει ότι Βία στην Οικογένεια είναι: *«Οποιαδήποτε παράνομη πράξη, παράλειψη ή συμπεριφορά με την οποία προκαλείται άμεσα σωματική, σεξουαλική ή ψυχική βλάβη σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας από άλλο μέλος της οικογένειας και περιλαμβάνει και τη βία που ασκείται με σκοπό την επίτευξη σεξουαλικής επαφής χωρίς τη συγκατάθεση του θύματος, καθώς επίσης και τον περιορισμό της ελευθερίας του»*.

Διαπιστώνουμε λοιπόν μέσα από τον πιο πάνω ορισμό ότι, προσδίδονται σημαντικές απαντήσεις στα ερωτήματα : τι είναι βία, πού οφείλεται, σε ποιο πλαίσιο συμβαίνει, σε ποιους συμβαίνει, από ποια άτομα και με ποιες μορφές εμφανίζεται.

## 2. Μορφές Ενδοοικογενειακής Βίας

Η κακοποίηση των γυναικών διακρίνεται σε ποικίλες μορφές με κυρίαρχες την ψυχολογική βία, τη σωματική και τη σεξουαλική. Οι μορφές αυτές τις περισσότερες φορές συνυπάρχουν και αλληλοεπηρεάζονται ( National Action Plans on Violence Against Women, 2011).

Η ψυχολογική βία που υφίστανται οι γυναίκες από τους συντρόφους τους περιλαμβάνει πράξεις, παραλείψεις και συμπεριφορές οι οποίες εμπεριέχουν συστηματική απόρριψη, εκφοβισμό, έλεγχο, απομόνωση, εκμετάλλευση, υποτίμηση, αποθάρρυνση και παραμέληση (Εγχειρίδιο Διατμηματικών Διαδικασιών για το χειρισμό περιστατικών βίας στην οικογένεια, 2002).

Η σωματική βία πολλές φορές εκδηλώνεται ως κορύφωση της ψυχολογικής βίας. Η σωματική βία περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμό και κάκωση που δεν οφείλεται σε ατύχημα. Αφορά τις πράξεις που γίνονται με την πρόθεση ή την προσλαμβάνουσα πρόθεση της πρόκλησης σωματικού πόνου ή τραυματισμού σε ένα άλλο πρόσωπο (Εγχειρίδιο Διατμηματικών Διαδικασιών για το χειρισμό περιστατικών βίας στην οικογένεια, 2002).

Η κακοποίηση των γυναικών δεν συμπεριλαμβάνει μόνο την άσκηση ψυχολογικής και σωματικής βίας αλλά και τη σεξουαλική βία η οποία διαπιστώνεται όταν η γυναίκα δεν συναινεί ώστε να γίνει η ερωτική πράξη, ενώ ο σύντροφος της πιέζει προς αυτή την κατεύθυνση υποχρεώνοντας την μέσω της άσκησης βίας ή της απειλής σε ερωτική πράξη ή επαφή, παραβιάζοντας την ελεύθερη βούληση της. Αν τελικά ο σύντροφος της μετά από πίεση προκαλέσει τη σεξουαλική επαφή, τότε οδηγούμαστε στο συζυγικό βιασμό (Barnett et all., 1997).

### **3. Η Έκταση του Προβλήματος της Ενδοοικογενειακής Βίας κατά των Γυναικών στην Κύπρο**

Η βία κατά των γυναικών από τους συζύγους τους στα πλαίσια της οικογένειας, αναγνωρίζεται ολοένα και περισσότερο ως μείζον κοινωνικό πρόβλημα αν και είναι δύσκολο να υπολογίσουμε ακριβώς τον αριθμό των κακοποιημένων γυναικών.

Συγκεκριμένα στην Κύπρο, τα στατιστικά στοιχεία τα οποία περιγράφουν την έκταση και τις διαφορές παραμέτρους που αφορούν τη βία στην οικογένεια είναι περιορισμένα, δυσεύρετα και διάσπαρτα σε διάφορες πηγές. Η Αστυνομία Κύπρου, οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, ο Σύνδεσμος για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια (ΣΠΑΒΟ) καθώς και έρευνες από άλλους εμπλεκόμενους φορείς, όπως η Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια και το Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου, μόλις στο πρόσφατο παρελθόν προχώρησαν σε συλλογή στοιχείων που αφορούν την ενδοοικογενειακή βία στην Κύπρο. Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει μια κοινή τράπεζα δεδομένων ούτε συμβατότητα ή εναρμόνιση των επί μέρους στοιχείων, αφού δεν ακολουθείται μέχρι στιγμής οποιαδήποτε συντονισμένη διαδικασία καταγραφής των περιστατικών βίας ανάμεσα στους διάφορους εμπλεκόμενους φορείς (Λέστα, 2010).

#### **3.1 Στατιστικά Δεδομένα του Συνδέσμου Πρόληψης και Αντιμετώπισης της Βίας στην Οικογένεια**

Σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του Συνδέσμου Πρόληψης και Αντιμετώπισης της Βίας στην Οικογένεια, από το 2000 μέχρι και το 2011 αποτάθηκαν στη Γραμμή 1440 του Συνδέσμου 10.076 άτομα. Σε 8.095 από τις περιπτώσεις αυτές το θύμα ενδοοικογενειακής βίας ήταν η γυναίκα. Στο σύνολο των 10.076 υποθέσεων, οι 8.604 ανέφεραν ότι δέχθηκαν ψυχολογική βία, 5.537 σωματική βία και 334 σεξουαλική βία. Είναι σαφές ότι σε κάθε περιστατικό μπορεί να συνυπάρχουν περισσότερες μορφές βίας.

Για το έτος 2012, η Γραμμή 1440 ανταποκρίθηκε σε 1735 υποθέσεις ενδοοικογενειακής βίας από τις οποίες οι 1315 αφορούσαν γυναίκες θύματα, 259 παιδιά θύματα και 178 άνδρες θύματα. (Ο συνολικός αριθμός των υποθέσεων αντιστοιχεί στον αριθμό των κλήσεων – περιστατικών που χειρίστηκαν οι λειτουργοί της Γραμμής. Ο συνολικός αριθμός των θυμάτων στις τρεις πληθυσμιακές ομάδες παρουσιάζεται ελαφρά αυξημένος διότι σε μια κλήση μπορεί να αναφέρονται περισσότερα από ένα θύματα ενδοοικογενειακής βίας). Όπως προκύπτει μέσα από τις αναφορές, 634 υποθέσεις αφορούσαν ψυχολογική βία, 889 υποθέσεις αφορούσαν ψυχολογική και σωματική βία, 147 υποθέσεις αφορούσαν ψυχολογική, σωματική και σεξουαλική βία ενώ 60 υποθέσεις αφορούσαν παραμέληση παιδιών. Όσον αφορά τα στατιστικά στοιχεία του Χώρου Φιλοξενίας από το 1998 μέχρι και το 2011, καταδεικνύουν ότι, φιλοξενήθηκαν 570 κακοποιημένες γυναίκες και 553 παιδιά κακοποιημένων γυναικών. Για το έτος 2012, φιλοξενήθηκαν 39 γυναίκες και 51 παιδιά. Κατά μέσο όρο θα μπορούσαμε να πούμε ότι φιλοξενούνται 40 γυναίκες το



χρόνο και αντίστοιχα παιδιά, ενώ τους μήνες Νοέμβριο 2011, Δεκέμβριο 2011 και Ιανουάριο 2012 το καταφύγιο παρέμεινε κλειστό λόγω μεταστέγασης (<http://www.domviolence.org.cy>).

### **3.2 Στατιστικά Δεδομένα της Κυπριακής Αστυνομίας**

Ένας άλλος σημαντικός φορέας συλλογής πληροφοριών για την ενδοοικογενειακή βία είναι η Αστυνομία Κύπρου, όπου στα πλαίσια του Τμήματος Ανίχνευσης Εγκλημάτων λειτούργει το Γραφείο χειρισμού θεμάτων βίας στην οικογένεια και κακοποίησης ανηλίκων. Όπως διαφαίνεται από τα στατιστικά στοιχεία που διατηρεί το συγκεκριμένο Γραφείο το διάστημα 2008-2012 αναφέρθηκαν συνολικά 4,062 περιστατικά ενδοοικογενειακής βίας.

Οι μορφές βίας που καταγγέλλθηκαν αφορούσαν 3157 (77,72%) περιστατικά σωματικής βίας, 777 (19,13%) περιστατικά ψυχολογικής βίας και 128 (3,15%) περιστατικά σεξουαλικής βίας.

Όσον αφορά τους παραπονούμενους που ανέφεραν βία στην οικογένεια, ποσοστό 67,64% ήταν γυναίκες, 18,01% άνδρες, 7,44% κορίτσια κάτω των 18 ετών και 6,91% αγόρια κάτω των 18 ετών. Όσον αφορά το φύλο του θύτη, ποσοστό 78,73% ανέφεραν ότι είναι άνδρας, 20,42% γυναίκα, 0,69% αγόρι κάτω των 18 ετών και 0,17% κορίτσι κάτω των 18 ετών.

Τα περιστατικά βίας τα οποία καταγγέλλθηκαν στην Αστυνομία παρουσιάζουν μια ανησυχητικά αυξητική τάση, πλήττουν κυρίως γυναίκες ηλικίας από 20 - 47 ετών, όλων των κοινωνικών τάξεων, μορφωτικών επιπέδων και επαγγελμάτων, αλλά ως επί το πλείστον μετανάστριες (καταγγέλλουν πιο συχνά σε σχέση με τις Κύπριες) και οι δράστες είναι κυρίως άνδρες (Βέης, 2007).

Είναι σημαντικό στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι τα στατιστικά στοιχεία του ΣΠΑ-ΒΟ και της Αστυνομίας Κύπρου πιθανώς να περιλαμβάνουν κοινές υποθέσεις διότι μια γυναίκα μπορεί να αποταθεί και στις δυο Υπηρεσίες, επομένως η αναφορά καταγράφεται δυο φορές. Πάντως αναδεικνύεται ότι η βία στην οικογένεια στοχεύει γυναικείο πρόσωπο, παρουσιάζει αυξητική τάση και περιλαμβάνει όλες τις μορφές βίας. Από τα στοιχεία της Αστυνομίας προκύπτει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών που φθάνουν στα Αστυνομικά Τμήματα για να αναφέρουν την κακοποίηση τους έχουν δεχθεί σωματική βία.

### **3.3 Στατιστικά Δεδομένα των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας**

Οι Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας μέσω του Τμήματος Οικογένεια και Παιδί αναφέρουν ότι, από το 1999 έως και το 2010 διαχειρίστηκαν 11.183 περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας: αναλογικά, 931 περιστατικά το χρόνο, 77 περιστατικά το μήνα και κατά μέσο όρο 3 περιπτώσεις την ημέρα.

### **3.4 Στατιστικά Δεδομένα της Συμβουλευτικής Επιτροπής για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια**

Σε παγκύπρια έρευνα της Συμβουλευτικής Επιτροπής για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια η οποία πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με το Κέντρο Ερευνών και Ανάπτυξης του Intercollege, με θέμα « Βία στην Κυπριακή Οικογένεια» το 1999 και δημοσιεύθηκε το 2000, σε δείγμα 1000 ατόμων από 16 ετών και άνω διαπιστώθηκε ότι, ένα ποσοστό 11% του δείγματος ήταν ή είναι θύμα βίας και 53.1 % των θυμάτων αυτών ήταν γυναίκες. Παράλληλα, η κυριότερη μορφή βίας που είχαν δεχθεί ήταν κατά σειράν η ψυχολογική, η σωματική και η σεξουαλική.

### **3.5 Στατιστικά Δεδομένα του Μεσογειακού Ινστιτούτου Μελετών Κοινωνικού Φύλου**

Σύμφωνα με την έκθεση Χαρτογράφησης των Υπηρεσιών Στήριξης Θυμάτων Βίας στην Οικογένεια που πραγματοποιήθηκε από το Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου το 2010 για την ποινική εξέλιξη των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας διαπιστώνουμε ότι, μεγάλο ποσοστό, 50%- 60% του συνόλου των περιστατικών που αναφέρθηκαν στην Αστυνομία, δεν διερευνήθηκαν ποινικά. Αντίστοιχα, από το ποσοστό 40%-45% των περιπτώσεων που κατατέθηκαν στο δικαστήριο στις μισές δεν ολοκληρώθηκε η ποινική διαδικασία.

Οι καταδικαστικές αποφάσεις σε σχέση με το συνολικό αριθμό των περιπτώσεων που εκδικάσθηκαν ανέρχονται μόλις στο 38% των δραστών της ενδοοικογενειακής βίας. Όσον αφορά τις ποινές, το 74% ήταν οικονομικού χαρακτήρα, το 21% στέρηση ελευθερίας και το 5% επιτήρηση. Το ποσοστό αθώωσης των κατηγορούμενων έφθασε στο 34%.

### **3.6 Συμπεράσματα επί των Στατιστικών Δεδομένων και Ερευνών**

Ολοκληρώνοντας τη διερεύνηση των στατιστικών δεδομένων διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει ενιαίο σύστημα καταγραφής και ανάλυσης των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας στην Κύπρο. Τα υπάρχοντα στοιχεία και η σύγκριση αποτελεσμάτων δεν μας επιτρέπουν να έχουμε μια σαφή απεικόνιση της έκτασης, της σοβαρότητας και των συνεπειών του φαινομένου στη χώρα. Ωστόσο, παρά τα λίγα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα για τη βία κατά των γυναικών, η σοβαρότητα και η έκταση του προβλήματος είναι πολύ μεγαλύτερες και οξύτερες από ό,τι δείχνουν τα όποια στοιχεία υπάρχουν, εφόσον είναι γνωστό ότι ένας μεγάλος αριθμός κακοποιημένων γυναικών δεν καταγγέλλουν την κακοποίηση τους.

Από την άλλη πλευρά, στην Κύπρο, η πλειονότητα των ερευνών που παρουσιάζονται αφορούν κυρίως προβολή ερευνητικών δεδομένων από άλλες χώρες σε αναδρομικές μελέτες είτε ομάδων πληθυσμού ή θυμάτων βίας. Αυτού του είδους η προβολή δημιουργεί δεοντολογικά ζητήματα λαμβάνοντας υπόψη ότι αφορούν κοινότητες που διαφέρουν ουσιαστικά από πλευράς κοινωνικής οργάνωσης, παραδόσεων, πολιτισμικών χαρακτηριστικών, οικογενειακών ρόλων και δομής ως προς την Κυ-

πριακή, ή και γενικότερα τις κοινωνίες της Ν.Α. Ευρώπης και της Μεσογείου, παρόλο που σε γενικές γραμμές υφίσταται και στις χώρες αυτές το φαινόμενο της κακοποίησης των γυναικών σε ανάλογο βαθμό. Μια ακόμη δυσκολία που προκύπτει αφορά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων λαμβάνοντας υπόψη ότι το δείγμα των ερευνών είναι πολύ μικρό και συγκεκριμένο, εφόσον δύσκολα θα μπορούσε να συμπεριληφθεί μεγαλύτερος αριθμός (Clancy et al., 2000).

Επιπροσθέτως, οι έρευνες αυτές, ενώ έχουν συμβάλει καθοριστικά στην αποσαφήνιση διαφόρων χαρακτηριστικών των συνθηκών ή των προσδιοριστών της εκδήλωσης βίαιης συμπεριφοράς, εντούτοις αδυνατούν ως ένα βαθμό να φωτίσουν τις συνθήκες εκδήλωσης στην ολότητά τους. Αυτό συμβαίνει διότι οι πληθυσμοί των θυμάτων που δηλώνονται ως τέτοιοι στις Υπηρεσίες διαφέρουν συχνά από το γενικό πληθυσμό των κακοποιημένων γυναικών που υφίστανται διάφορες μορφές βίας. Η διάσταση αυτή, η οποία αντιστοιχεί στην ανάλογη απόκλιση δήλης και πραγματικής συχνότητας κακοποίησης των γυναικών διακυμαίνεται ανάλογα με την ιδιαίτερη μορφή βίας που εξετάζεται. Η υπόθεση πως οι κακοποιημένες γυναίκες που αναφέρουν την κακοποίηση τους κατά κάποιον τρόπο διαφέρουν από τις κακοποιημένες γυναίκες στο σύνολο τους κατά μια σειρά παραγόντων, συχνά έχει οδηγήσει τη διεθνή επιστημονική κοινότητα σε ποικίλες αντιπαραθέσεις οι οποίες βασίζονται σε ιδεολογικές, ηθικές και επιστημολογικές παραδοχές (Dallam et al., 2001, Ondersma et al., 2001, Rind et al., 2001).

Μέσα λοιπόν από αυτές τις διαπιστώσεις, είναι σαφής η ανάγκη σε επίπεδο καταγραφής και διερεύνησης, για λήψη πρωτογενών στοιχείων από επιδημιολογικές, κοινωνικές έρευνες πεδίου μέσα από τα οποία θα αποτυπωθεί η έκταση του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας κατά των γυναικών, η εκτίμηση των ειδικών χαρακτηριστικών των θυμάτων και των δραστών, ο σχεδιασμός των κατάλληλων υπηρεσιών, η λήψη σχετικών αποφάσεων και ο σχεδιασμός πολιτικών πρόληψης και αντιμετώπισης καθώς και η διενέργεια λειτουργικών παρεμβάσεων (Maynard & Chalmers, 1997, Drummond, 1994).

Παρόλο που υπάρχουν εύλογοι προβληματισμοί στην πραγματοποίηση, ερμηνεία και αξιολόγηση των ερευνών, των στατιστικών στοιχείων και ευρύτερα των πολιτικών που εφαρμόζονται με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου, εντούτοις τα υπάρχοντα στοιχεία καταδεικνύουν ότι η βία κατά των γυναικών στα πλαίσια της οικογένειας από το σύντροφό τους λαμβάνει άκρως ανησυχητικές διαστάσεις απειλώντας όχι μόνο τις ίδιες τις γυναίκες και τους μάρτυρες βίας αλλά και την κοινωνία γενικότερα.

Καταδεικνύεται επομένως η ανάγκη για λήψη κατάλληλων και αποτελεσματικότερων μέτρων για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας στην οικογένεια μέσα από εθνικές πολιτικές και νομοθετικές ρυθμίσεις.

#### **4. Ανάλυση Ερευνητικών Δεδομένων του Συνδέσμου για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην Οικογένεια**

Μόλις το 2010 έγινε λεπτομερής παρουσίαση και ανάλυση των περιστατικών ενδοοικογενειακής βίας μέσα από την Ετήσια Έκθεση του Συνδέσμου για το 2010, η οποία παρουσιάζει τις αναφορές που καταγράφηκαν στη Γραμμή Βοήθειας 1440 καθώς και στοιχεία από το Χώρο Φιλοξενίας.

##### **4.1 Κέντρο Άμεσης Βοήθειας**

Το έτος 2010, η ετήσια έκθεση αναφέρει ότι, δέχθηκαν 1013 κλήσεις για βοήθεια από κακοποιημένες γυναίκες από τις οποίες το 92,5% ήταν επαναλαμβανόμενες κλήσεις, ενώ ένα ποσοστό 3,5% ανέφερε ότι καλούσε για πρώτη φορά. Στο μεγαλύτερο ποσοστό των καλούντων, 66,4%, το περιστατικό κατήγγειλε το ίδιο το θύμα, ενώ επίσης στο μεγαλύτερο ποσοστό των περιστατικών, 77,5%, το θύμα ήταν γυναίκα και ανήκε σε όλες τις ηλικιακές ομάδες των ενήλικων γυναικών από 18 ετών μέχρι και άνω των 70 ετών. Η κυριότερη μορφή βίας που καταγγέλθηκε ήταν η ψυχολογική βία με ποσοστό 96,1%, έπειτα η σωματική βία με ποσοστό 57,7% και η σεξουαλική βία με μικρό ποσοστό 2,19%.

Από τις 1013 κλήσεις, προκύπτει ότι, στο 78,7% του εν λόγω πληθυσμού το θύμα είχε ελληνοκυπριακή υπηκοότητα, ενώ οι αλλοδαπές αφορούσαν ποσοστό της τάξης του 19,8%. Οι αλλοδαπές γυναίκες που ανέφεραν την κακοποίησή τους προέρχονταν κυρίως από Ρουμανία, Ρωσία, Ουκρανία, Αγγλία, Νότια Αφρική, Μολδαβία, Φιλιππίνες. Σημειώνεται ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό δεν ανέφερε τη χώρα καταγωγής του.

Όσον αφορά την οικογενειακή κατάσταση των θυμάτων, ποσοστό 54,3% ανέφερε ότι ήταν παντρεμένες, 11,9% σε διάσταση και 7,6% διαζευγμένες. Το μεγαλύτερο ποσοστό, 67,7%, των κακοποιημένων γυναικών είχε παιδιά. Η βία που δέχθηκαν οι γυναίκες που ανέφεραν την κακοποίησή τους προερχόταν κυρίως (ποσοστό 58,3%) από το σύζυγο τους, ενώ ανέφεραν επίσης ως δράστες πρώην συζύγους ή νυν συντρόφους σε ποσοστό 5,5% αντίστοιχα. Ως δράστες αναφέρθηκαν επίσης γονείς και παιδιά άρρενος φύλου. Το μεγαλύτερο ποσοστό των καλούντων, 76,6%, δεν ανέφερε το μορφωτικό τους επίπεδο ενώ το αμέσως επόμενο ποσοστό, 9%, ανέφερε τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Τα θύματα στο μεγαλύτερο ποσοστό (44,1%) που απάντησαν, ανέφεραν ότι δεν εργάζονται.

Από τα αποτελέσματα της έκθεσης προκύπτει ότι οι γυναίκες θύματα σε συντριπτικά υψηλό ποσοστό δεν ανέφεραν εμπλοκή τους με το αλκοόλ, με τις παράνομες ουσίες, με το τζόγο, σε εξωσυζυγικές σχέσεις, με αυτοκτονικές τάσεις, ψυχιατρικές παθήσεις και λήψη ψυχοφαρμάκων.

Όσον αφορά τη βοήθεια που αναζητήσαν τα θύματα, είναι αξιοσημείωτο ότι το μεγαλύτερο ποσοστό δεν αποτάθηκε για βοήθεια σε ιατρούς, νομικούς, ψυχίατρος, ψυχολόγους – συμβούλους, σε εκκλησία ή κρατικό φορέα ή για οποιαδήποτε οικο-

νομική βοήθεια, ενώ παράλληλα οι μισές κακοποιημένες γυναίκες, 50,4%, δεν προέβησαν σε καταγγελία της κακοποίησής τους.

Από τα θύματα που αποτάθηκαν στη Γραμμή Άμεσης Βοήθειας, ποσοστό 60,6% αναζητούσε ψυχολογική στήριξη, 18,2% πληροφόρηση και μόλις το 13,5% προέβη σε καταγγελία της κακοποίησης.

Τα αναλυτικά στοιχεία της έκθεσης κάνουν επίσης εκτενή αναφορά και στους δράστες κακοποίησης, παρ' όλο που αυτά τα στοιχεία που καταγράφηκαν δόθηκαν από τα ίδια τα θύματα, και σε πολλές από τις ερωτήσεις το μεγαλύτερο ποσοστό δεν έδωσε στοιχεία. Εντούτοις, είναι σημαντικό να παρουσιάσουμε τα στοιχεία που έδωσαν τα θύματα για τους θύτες τους. Όπως διαπιστώνεται, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος, 80,3%, ανέφερε ότι οι δράστες είχαν Ελληνοκυπριακή εθνικότητα και 13% ανέφεραν ότι ήταν αλλοδαποί κυρίως από χώρες όπως η Συρία, η Ρουμανία και η Πολωνία. Όσον αφορά την ηλικία του δράστη φαίνεται από τις απαντήσεις που δόθηκαν να κυμαίνεται από 18 μέχρι και άνω των 70 ετών. Για το μορφωτικό επίπεδο των δραστών δεν δίνονται πληροφορίες από τα θύματά τους σε ποσοστό 91,7%. Το πολύ μικρό ποσοστό που απαντά αναφέρει τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι δράστες μόνο σε ποσοστό 35,8% αναφέρθηκε ότι εργάζονται. Επομένως, η ανεργία αφορά σχεδόν τα 2/3 των δραστών.

Όσον αφορά την εμπλοκή των δραστών με θέματα αλκοόλ, παράνομων ουσιών, τζόγο, ψυχιατρική πάθηση και αυτοκτονικές τάσεις, το μεγαλύτερο ποσοστό των θυμάτων που απάντησαν ανέφεραν ότι οι δράστες δεν είχαν εμπλοκή, ενώ όσον αφορά τις εξωσυζυγικές σχέσεις αναφέρθηκε σε ποσοστό 13,6%, ότι οι δράστες είχαν εμπλοκή.

#### **4.2 Στοιχεία του «Χώρου Φιλοξενίας»**

Η Ετήσια Έκθεση του ΣΠΑΒΟ αναφέρει ότι, στο Χώρο Φιλοξενίας φιλοξενήθηκαν 21 γυναίκες και 21 παιδιά με μέσο όρο ηλικίας των κακοποιημένων γυναικών τα 30 έτη και κατώτερη ηλικία τα 21 έτη. Το 28,6% των κακοποιημένων γυναικών ήταν από την Βουλγαρία και το 19% από την Ουκρανία. Φιλοξενήθηκαν επίσης σε χαμηλότερα ποσοστά κακοποιημένες γυναίκες από τη Ρουμανία, τις Φιλιππίνες, το Μαρόκο και το Ιράκ. Τα πιο χαμηλά ποσοστά παρουσιάζουν γυναίκες από τη Ρωσία, την Τσεχία και Ελληνίδες του Πόντου. Από τις γυναίκες που φιλοξενήθηκαν, το μεγαλύτερο ποσοστό, 71,4%, ήταν παντρεμένες και το 33,3% ήταν τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Σε υψηλό ποσοστό, 76,2%, δεν εργάζονταν. Οι ίδιες ανέφεραν, σε ποσοστό 76,2%, ότι τα παιδιά τους ήταν μάρτυρες της βίας. Η συντριπτική πλειοψηφία των κακοποιημένων γυναικών (95,2%) φιλοξενείτο στο καταφύγιο για πρώτη φορά ενώ στο σύνολο, 100%, των γυναικών η βία ήταν επαναλαμβανόμενη.

Οι κακοποιημένες γυναίκες που φιλοξενήθηκαν στο καταφύγιο ανέφεραν ότι ο θύτης σε ποσοστό 42,9% ήταν ηλικίας από 31- 40 ετών, Κύπριος σε ποσοστό 66,7%, και με προβλήματα αλκοολισμού 57,1%.

### **4.3 Συμπεράσματα επί των Δεδομένων της Ετήσιας Έκθεσης του ΣΠΑΒΟ για το 2010**

Από τα πιο πάνω στοιχεία συμπεραίνουμε ότι, τα θύματα αναγνωρίζουν και αναφέρουν περισσότερο την ψυχολογική και τη σωματική βία. Η σεξουαλική βία στα πλαίσια της οικογένειας φαίνεται να αναγνωρίζεται και να αναφέρεται λιγότερο. Σε σχέση με τον αριθμό των αναφορών, τα θύματα που φιλοξενούνται στο καταφύγιο είναι σαφώς πολύ λιγότερα και αυτό μπορεί να αποδοθεί στην έλλειψη υποδομών αλλά και στις κοινωνικές προκαταλήψεις που βιώνουν τα θύματα. Χαρακτηριστικό είναι ότι ενώ τα περισσότερα θύματα που αναφέρουν την κακοποίησή τους είναι Κύπριες, στο καταφύγιο φιλοξενούνται συνήθως αλλοδαπές που έχουν τελέσει γάμο με Κύπριους. Αυτό καταδεικνύει την έλλειψη υποστηρικτικού περιβάλλοντος των αλλοδαπών γυναικών στην Κύπρο σε σχέση με τις Κύπριες, καθώς επίσης και τις προκαταλήψεις που βιώνουν οι Κύπριες σε σχέση με την κοινωνία και την κοινωνική τους εικόνα που τις αποτρέπει από το να ζητήσουν στέγη στο καταφύγιο.

Το γεγονός ότι οι τηλεφωνικές κλήσεις για αναφορά της κακοποίησης φαίνεται τις περισσότερες φορές να αφορούν επαναλαμβανόμενα περιστατικά βίας, καταδεικνύει τον κύκλο της κακοποίησης καθώς και το μεγάλο χρονικό διάστημα που οι γυναίκες βιώνουν τη βία από το σύζυγο/σύντροφο. Παράλληλα υποδεικνύει και την ανοχή των γυναικών στη βία, την ελπίδα ότι ο δράστης θα αλλάξει, αλλά συγχρόνως και την πιθανή αναποτελεσματικότητα των προσφερόμενων υποστηρικτικών υπηρεσιών.

Συμπληρωματικά, σε σχέση με τις αναφορές κακοποίησης, τα ποσοστά ποινικής καταγγελίας της βίας ή και βοήθειας από εμπλεκόμενες υπηρεσίες είναι πάρα πολύ μικρά, πιθανώς λόγω του φόβου των γυναικών για αύξηση της επικινδυνότητας της βίας από το σύντροφό τους σε περίπτωση καταγγελίας του περιστατικού αλλά και μη αναγνώρισης της κακοποίησής τους από τους αρμόδιους λειτουργούς.

Τα στοιχεία που παρουσιάζονται καταρρίπτουν επίσης σημαντικούς μύθους για τη βία κατά των γυναικών, εφόσον διαπιστώνεται ότι η βία ασκείται και συμβαίνει ανεξάρτητα από εθνικότητα, ηλικία και μορφωτικό επίπεδο. Διαφαίνεται επίσης ότι, τόσο τα θύματα όσο και οι δράστες δεν έχουν εμπλοκή με το αλκοόλ, (προβλήματα αλκοολισμού των δραστών σε ποσοστό 57,1% αναφέρονται μόνον από τις κακοποιημένες γυναίκες που φιλοξενήθηκαν στο Χώρο Φιλοξενίας), παράνομες ουσίες εξάρτησης, ψυχοφάρμακα – ψυχιατρική νοσηλεία ή και τυχερά παιχνίδια, ενώ μικρό ποσοστό δραστών φαίνεται να έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις.

Τα περισσότερα θύματα φαίνεται ότι δεν εργάζονται, στοιχείο που πιθανώς αναδεικνύει την οικονομική βία κατά των γυναικών μέσα από τον περιορισμό για εργασία και μέσα από την οικονομική εξάρτηση των θυμάτων από τους θύτες. Σημαντικό στοιχείο που απορρέει από τα στατιστικά στοιχεία αποτελεί και το γεγονός ότι, τα περισσότερα θύματα είναι παντρεμένες ή σε διάσταση ή χωρισμένες, όλες με παιδιά. Διαπιστώνεται επομένως ότι, ο δράστης έχει στενή σχέση με το θύμα εφόσον μπορεί να είναι νυν ή πρώην σύντροφος ή σύζυγος καθώς επίσης ότι, οι γυναίκες θύματα βίας συνεχίζουν

να δέχονται τη βία από το δράστη ακόμα και αν έχουν αποφασίσει να απομακρυνθούν από αυτόν. Επίσης, η βία που δέχονται οι γυναίκες από τους συντρόφους τους φαίνεται να επηρεάζει γενικότερα και την ευρύτερη οικογένεια μέσα από την παρακολούθηση ή και βίωση βίαιων συμπεριφορών, λαμβάνοντας υπόψη ότι οι περισσότερες γυναίκες θύματα ανέφεραν ότι τα παιδιά τους ήταν μάρτυρες της κακοποίησής τους.

Ακολουθεί εκτενής αναφορά στο Νομικό πλαίσιο της Κύπρου για την ενδοοικογενειακή βία καθώς και κριτική διερεύνηση αυτού, σε σχέση με τις υποδείξεις αλλά και τα νομικά μέτρα που λαμβάνονται σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ηνωμένων Εθνών.

### 5. Νομοθετικό Πλαίσιο της Κυπριακής Δημοκρατίας

Η νομοθεσία αποτελεί το πλαίσιο για μια ολιστική και αποτελεσματική προσέγγιση και αντιμετώπισης της βίας κατά των γυναικών στα πλαίσια της οικογένειας, διότι προνοεί για τους απαραίτητους μηχανισμούς για απονομή δικαιοσύνης, υποστήριξη, προστασία και θεραπεία του κάθε εμπλεκόμενου.

Σε εθνικό επίπεδο, στην Κύπρο σύμφωνα με το Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, Άρθρο 7 : *«όλοι έχουν δικαίωμα στη ζωή και στη σωματική ακεραιότητα»*, Άρθρο 8 : *«κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να υποβληθεί σε βασανιστήρια, απάνθρωπη ή ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία»* και Άρθρο 11: *«όλοι έχουν δικαίωμα ελευθερίας και προσωπικής ασφάλειας»*.

Παράλληλα η Κύπρος έχει νομοθετήσει με τον ειδικό Νόμο «Περί Βίας στην Οικογένεια (Πρόληψη και Προστασία θυμάτων)», Νόμος του 2000 και 2004. Ο συγκεκριμένος νόμος αφορά τη βία που ασκείται στα πλαίσια της οικογένειας και στον εννοιολογικό ορισμό της βίας συμπεριλαμβάνονται όλες οι μορφές βίας (ψυχολογική, σωματική, σεξουαλική) κατά των γυναικών, παιδιών και άλλων θυμάτων.

Όσον αφορά τις γυναίκες θύματα βίας, τα αδικήματα που αναφέρονται στο νόμο και που ποινικοποιούνται αφορούν άσεμνη επίθεση εναντίον γυναίκας με ποινή φυλάκισης 5 έτη, διαφθορά γυναίκας με μειωμένο νοητικό με ποινή φυλάκισης 10 έτη, συνουσία δια βίας με ισόβια φυλάκιση ή απόπειρα συνουσίας δια βίας με ποινή φυλάκισης 10 έτη, βαριά σωματική βλάβη με ποινή φυλάκισης 10 έτη ή επιβάλλεται προβλεπόμενη χρηματική ποινή ή και οι δυο ποινές, τραυματισμός και ανάλογες πράξεις με ποινή φυλάκισης 5 έτη, κοινή επίθεση με ποινή φυλάκισης 2 έτη ή επιβάλλεται προβλεπόμενη χρηματική ποινή ή και οι δυο ποινές.

Στο νόμο προβλέπονται οι αρμοδιότητες του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων ο οποίος έχει την ευθύνη διορισμού ατόμων για την εφαρμογή των διατάξεων του νόμου καθώς και τον καταρτισμό ειδικού καταλόγου με εξειδικευμένο προσωπικό για τη μεταχείριση προσώπων τα οποία είναι θύματα βίας.

Ο νόμος περιλαμβάνει ακόμη και τις ευθύνες του Διευθυντή των Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για παροχή γραπτής έγκρισης στα αρμόδια διοριζόμενα άτομα με στόχο την έναρξη της ερευνητικής διαδικασίας μιας καταγγελλθείσας περίπτωσης κακοποίησης.

Τα αρμόδια άτομα που διορίζονται ονομάζονται Οικογενειακοί Σύμβουλοι και μέσα από τη νομοθεσία καθορίζονται οι αρμοδιότητές τους, οι οποίες περιλαμβάνουν τη λήψη καταγγελιών, την έρευνα της περίπτωσης, τη συμβουλευτική και καθοδήγηση της οικογένειας, τη διερεύνηση της οικονομικής κατάστασης της οικογένειας, τη διευθέτηση ιατρικής εξέτασης του θύματος και τη συνοδεία αυτού, την ευθύνη για την καταγγελία του περιστατικού στην Αστυνομία, τη διευθέτηση διαμονής του θύματος και του θύτη καθώς και τη συνεργασία με εμπλεκόμενους φορείς και άλλους επαγγελματίες.

Ο νόμος περιλαμβάνει επίσης και την ευθύνη του Υπουργικού Συμβουλίου (Υπουργεία Υγείας, Δικαιοσύνης, Παιδείας, Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, Νομική Υπηρεσία και Αστυνομία) για διορισμό ειδικών με στόχο τη λειτουργία και στελέχωση της Συμβουλευτικής Επιτροπής που έχει ως σκοπό την πρόληψη και καταπολέμηση της βίας στην οικογένεια.

Η Επιτροπή είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση της βίας στην οικογένεια, για την ενημέρωση του κοινού και των επαγγελματιών μέσα από συνέδρια, προγράμματα και σεμινάρια, την προώθηση σχετικών επιστημονικών ερευνών και των υπηρεσιών, την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των υπηρεσιών, την τήρηση εφαρμογής της νομοθεσίας, την κατάρτιση προϋπολογισμού για το έργο της και την ετοιμασία ετήσιας έκθεσης δραστηριοτήτων.

Για την εκπλήρωση του έργου της Συμβουλευτικής Επιτροπής προνοείται η κρατική χρηματοδότηση μέσα από τον κρατικό προϋπολογισμό.

Σύμφωνα με το νόμο, το Υπουργικό Συμβούλιο έχει την ευθύνη σύστασης πολυθεματικής ομάδας με εξειδικευμένο προσωπικό για τη μεταχείριση προσώπων τα οποία είναι θύματα βίας καθώς και για γνωματεύσεις. Επίσης ευθύνη του είναι η έκδοση κανονισμών για καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας.

Μια ίσως από τις σημαντικότερες πτυχές της νομοθεσίας αφορά τη λήψη κατάθεσης από τα θύματα από αστυνομικό του ίδιου φύλου ενώ, γίνονται επίσης δεκτές στο δικαστήριο οπτικογραφημένες καταθέσεις ως μαρτυρία με καθορισμένους κανόνες αναγνωρίζοντας τη βλάβη που μπορούν να υποστούν τα θύματα αν παρευρεθούν στο δικαστήριο ενώπιον του δράστη.

Άμεση καταγγελία του θύματος που γίνεται σε οποιοδήποτε εμπλεκόμενο κρατικό ή εθελοντικό φορέα που δραστηριοποιείται σε θέματα βίας στην οικογένεια ή ατόμου που εκπροσωπεί το θύμα, αποτελεί υποστηρικτική μαρτυρία στο δικαστήριο. Μόνο η κατάθεση του θύματος είναι δυνατό να κρίνει ένοχο το δράστη κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις.

Για την προστασία των θυμάτων η νομοθεσία προνοεί την εκδίκαση της υπόθεσης κλεισμένων των θυρών, την κατάθεση θύματος ή μάρτυρα χωρίς την παρουσία του δράστη, την τοποθέτηση ειδικού διαχωριστικού, τη χρήση κλειστού κυκλώματος τηλεόρασης ή οποιουδήποτε άλλου μέσου με το δικαίωμα στο δράστη να παρακολουθεί ακουστικά.

Όσον αφορά τους δράστες, ο νόμος προνοεί για έκδοση διατάγματος σύλληψης



και προσαγωγή τους στο Δικαστήριο. Από τη σύλληψη, διάταγμα προσωποκράτησης εκδίδεται εντός 24 ωρών.

Ο νόμος ορίζει ότι υποθέσεις βίας θα πρέπει να τυγχάνουν ταχείας εκδίκασης, αλλά μέχρι την εκδίκαση, προνοείται διάταξη της κράτησης των δραστών από το δικαστήριο ή η απόλυσή τους υπό όρους, όπως να μην παρενοχλούν ή να μην επισκεφθούν με οποιοδήποτε τρόπο μέλος της οικογένειας για περίοδο μέχρι οκτώ ημερών και δυνατότητα παράτασης μέχρι και 24 ημέρες. Η παραβίαση αυτών των κανόνων αποτελεί ποινικό αδίκημα που προνοεί ποινή φυλάκισης μέχρι τρία έτη ή χρηματική ποινή ή και τις δυο ποινές.

Η διαμονή του δράστη, του θύματος και άλλων μελών της οικογένειας μέχρι την εκδίκαση της περίπτωσης καθορίζεται σύμφωνα με το ποσοστό ιδιοκτησίας του δράστη και του θύματος στην οικία καθώς και την οικονομική τους κατάσταση. Ο οικογενειακός σύμβουλος αναλαμβάνει τη διεύθυνση της διαμονής τόσο του δράστη όσο και του θύματος ανάλογα με την απόφαση του δικαστηρίου.

Στο νόμο περιλαμβάνεται μια καινοτόμα διάταξη που προνοεί την υποβολή των δραστών σε θεραπευτικό πρόγραμμα αυτοελέγχου, ή υπό κηδεμονία με ειδικό όρο συμμετοχής στο θεραπευτικό πρόγραμμα.

Μια σημαντική πρόνοια του νόμου αποτελεί και η ίδρυση Ταμείου θυμάτων βίας με κύριο σκοπό την υπεράσπιση αγωγών ή άλλων νομικών διαδικασιών ενίσχυσης των θυμάτων και αντιμετώπισης άμεσων αναγκών, το οποίο διαχειρίζεται η Συμβουλευτική Επιτροπή.

Η Κυπριακή νομοθεσία περιλαμβάνει ακόμη την ίδρυση και λειτουργία Καταφυγίων με στόχο την προστασία και ασφάλεια των θυμάτων, όπου σε περίπτωση ενόχλησης από το δράστη στο συγκεκριμένο χώρο προνοείται ποινή φυλάκισης μέχρι 5 χρόνια ή χρηματική ποινή ή και τα δύο. Ακολούθως απαγορεύεται η δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων των θυμάτων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης καθώς και η παράδοση, παραλαβή ή δημοσίευση αντιγράφων καταθέσεων.

Ολοκληρώνοντας τις πρόνοιες της νομοθεσίας, καθοριστικής σημασίας είναι οι αρμοδιότητες που ανατίθενται στο Ανώτατο Δικαστήριο για έκδοση διαδικαστικών κανονισμών για την καλύτερη εφαρμογή της νομοθεσίας.

Παράλληλα, με τον εν λόγω νόμο εγκρίθηκε από το Υπουργικό Συμβούλιο στις 16/05/2002 το «Εγχειρίδιο Διατμηματικών Διαδικασιών για το Χειρισμό Περιστατικών Βίας στην Οικογένεια», το οποίο αφορά τη διαχείριση περιστατικών βίας στην οικογένεια και περιγράφει τις διαδικασίες και κατευθυντήριες γραμμές μέσα από τις οποίες όλες οι Υπηρεσίες και οι επαγγελματίες συναινούν στον τρόπο που θα εργάζονται μαζί. Το Εγχειρίδιο συντάχθηκε από τη Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας και εφαρμόζεται στη Νομική Υπηρεσία, στις Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας, στην Αστυνομία, στις Υπηρεσίες Υγείας, στο Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού και στις μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που λειτουργούν προγράμματα πρόληψης και αντιμετώπισης της βίας.

## 6. Επίλογος

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι, ο υφιστάμενος Νόμος και το Εγχειρίδιο Διατμηματικών Διαδικασιών για την πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας στην οικογένεια είναι επαρκή σε πολλά σημεία που θέτουν οι οδηγίες του Ευρωπαϊκού και του Διεθνούς Νομικού Δικαίου. Παρ' όλα αυτά εντοπίζονται δυο βασικοί σκόπελοι: α) οι αδυναμίες στην πρακτική εφαρμογή της νομοθεσίας και β) οι ελλείψεις διατάξεις.

Από το Νόμο απουσιάζουν διατάξεις που αφορούν την υποχρεωτική εισαγωγή στο αναλυτικό πρόγραμμα όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης μαθημάτων για την ισότητα των φύλων καθώς και η υποχρεωτική λειτουργία προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης ανάλογα με τις αρμοδιότητες του κάθε Υπουργείου όπως, η λειτουργία θεραπευτικών προγραμμάτων στήριξης και ενίσχυσης των θυμάτων βίας, η λειτουργία προληπτικών προγραμμάτων εκπαίδευσης για νέους γονείς, η λειτουργία προληπτικών προγραμμάτων για παιδιά με στόχο την ανάπτυξη δεξιοτήτων αντίστασης και την καλλιέργεια αλληλοσεβασμού μέσω της διαπαιδαγώγησης για την ισότητα των δύο φύλων.

Οι κοινωνικοί λειτουργοί που διαχειρίζονται περιπτώσεις ενδοοικογενειακής βίας είναι συγκεντρωμένοι σ' ένα Υπουργείο το οποίο καθορίζει την απόσπαση αυτών σε άλλα Υπουργεία σύμφωνα με τις ανάγκες. Θα πρέπει να διασφαλιστεί μέσα από τη νομοθεσία η δυνατότητα πρόσληψης κοινωνικών λειτουργών από το κάθε εμπλεκόμενο Υπουργείο και φορέα με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση της ενδοοικογενειακής βίας.

Από την άλλη, αυτή τη στιγμή υπάρχει μόνο ένας και μοναδικός χώρος φιλοξενίας κακοποιημένων γυναικών που λειτουργεί με έδρα τη Λευκωσία και ο οποίος δεν μπορεί να καλύψει όλες τις γεωγραφικές περιοχές και ανάγκες που προκύπτουν, ενώ οι ετήσιες κρατικές χορηγίες δεν είναι επαρκείς για τους σκοπούς για τους οποίους προορίζονται.

Παράλληλα, παρατηρείται αδυναμία στη λειτουργία προγραμμάτων θεραπείας και στήριξης των θυμάτων βίας, έλλειψη συντονισμού των αρμοδίων υπηρεσιών, μη συστηματική και εξειδικευμένη εκπαίδευση των επαγγελματιών για θέματα βίας, ανεπαρκής στελέχωση των αρμοδίων υπηρεσιών, έλλειψη αναγκαίου τεχνικού εξοπλισμού στην Αστυνομία και στα δικαστήρια για οπτικογραφημένη λήψη μαρτυρίας, αδυναμία εκδίκασης υποθέσεων βίας στην οικογένεια από εξειδικευμένο προσωπικό καθώς και υποστελέχωση του Τμήματος Υπηρεσιών Κοινωνικής Ευημερίας από Οικογενειακούς Σύμβουλους.

Συμπερασματικά, παρ' όλο που το νομικό πλαίσιο έχει ενισχυθεί με στόχο την αποτροπή της βίας κατά των γυναικών ποινικοποιώντας όλο και περισσότερο τη βία στα πλαίσια της οικογένειας, εντούτοις οι ελλείψεις, το περιορισμένο πεδίο του νόμου και η μη αποτελεσματική επιβολή του, παραμένουν μια συνεχιζόμενη πρόκληση, δεδομένου ότι πολλοί δράστες παραμένουν ατιμώρητοι ενώ οι γυναίκες συνεχίζουν να γίνονται θύματα.

## Βιβλιογραφία

- Barnett O. W., Miller-Perrin C. L., Perrin R. D. (1997). *Family Violence across the Lifespan: an Introduction*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Delho.
- Βένης, Κ.Μ. (2007). Βία + Οικογένεια = Έγκλημα. Ποιοτική ανάλυση της βίας στην οικογένεια στην Κύπρο. *Επιθεώρηση Κυπριακού και Ευρωπαϊκού Δικαίου*, Τεύχος 3, σελ.437-467.
- Clancy, S.A., Schacter, D.L., McNally, R.J., Pitman, R.K. (2000). False recognition in women reporting recovered memories of sexual abuse. *Psychological Science*, Vol 11, pp. 26-32.
- Dallam, S. J., Gleaves, D. H., Cepeda-Benito, A., Silberg, J. L., Kraemer, H. C., Spiegel, D. (2001). The effects of child sexual abuse: Comment on Rind, Tromovitch, and Bauserman (1998). *Psychological Bulletin*, Vol 127, pp. 715-733.
- Drummond, M. (1994). Masculinity from a feminist perspective: or how feminism helped construct the new man. *Issues in Educational Research*, 4(2), pp. 95-102.
- Maynard A, Chalmers I, eds. (1997). *Non-random Reflections on Health Services Research*. London: BMJ Publishing Group, pp. 109-111.
- Ondersma, S. J., Chaffin, M., Berliner, L., Cordon, I., Goodman, G., Bamett, D. (2001). Sex with children is abuse: Comment on Rind, Tromovitch, and Bauserman (1998). *Psychological Bulletin*, Vol 127, pp. 707- 714.
- Rind, B., Bauserman, R., Tromovitch, P. (2001). Moralistic psychiatry, Procrustes' bed, and the science of child sexual abuse: A reply to Spiegel. *Sexuality & Culture*, 5(1), p.p 75-85.
- Steen, K. & Hunskaar, S. (2004). Gender and physical violence. *Social Science and Medicine*, 59, pp. 567- 571.

## Ιστοσελίδες

- Αστυνομία Κύπρου - Γραφείο χειρισμού θεμάτων βίας στην οικογένεια και κακοποίησης ανηλίκων. Ιστότοπος : <http://www.police.gov.cy/police/police.nsf/All/66640F6709501E27C22578A900272E57?OpenDocument>
- Λέστα, Σ. (2010). Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου Έρευνα : «Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός των γυναικών θυμάτων βίας στην οικογένεια». Πάρθηκε τον Δεκέμβριο 2010. Ιστότοπος:<http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/Women-Violence-and-Social-Exclusion-Final.pdf>
- Μεσογειακό Ινστιτούτο Μελετών Κοινωνικού Φύλου (2010). Έρευνα : «Χαρτογράφηση των Υπηρεσιών Στήριξης θυμάτων βίας στην οικογένεια». Πάρθηκε τον Νοέμβριο 2010. Ιστότοπος: [http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/REACT-research-results-PPT\\_FINAL\\_Christina-Kaili.ppt](http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.medinstgenderstudies.org/wp-content/uploads/REACT-research-results-PPT_FINAL_Christina-Kaili.ppt)
- National Action Plans on Violence Against Women ( 2011). Πάρθηκε τον Ιανουάριο

2012. Ιστότοπος: <http://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/handbook-for-nap-on-vaw.pdf>
- Ο Νόμος περί Βίας στην Οικογένεια (Πρόληψη και Προστασία Θυμάτων). Νόμοι του 2000 και 2004. Πάρθηκε τον Μάρτιο 2005. Ιστότοπος: [http://www.familyviolence.gov.cy/upload/legislation/law\\_1994\\_gr.pdf](http://www.familyviolence.gov.cy/upload/legislation/law_1994_gr.pdf)
- Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια (2007). Έρευνα: «Αξιολόγηση των Υπηρεσιών Υγείας που παρέχονται σε θύματα βίας στην οικογένεια». Πάρθηκε τον Ιανουάριο 2008. Ιστότοπος: [http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna\\_2007\\_aksiologisi\\_uygeias.pdf](http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna_2007_aksiologisi_uygeias.pdf)
- Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια (2004). «Έκθεση Αξιολόγησης της Εφαρμογής των Διατμηματικών Διαδικασιών για το χειρισμό περιστατικών βίας στην οικογένεια». Πάρθηκε τον Φεβρουάριο 2004. Ιστότοπος: [http://www.familyviolence.gov.cy/upload/downloads/aksiologisi\\_diatmimatikon\\_diadikasion\\_200501.pdf](http://www.familyviolence.gov.cy/upload/downloads/aksiologisi_diatmimatikon_diadikasion_200501.pdf)
- Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια (2002). Εγχειρίδιο Διατμηματικών Διαδικασιών για το χειρισμό περιστατικών βίας στην οικογένεια. Πάρθηκε τον Ιανουάριο 2003. Ιστότοπος: [http://www.familyviolence.gov.cy/upload/downloads/egxeiridio\\_diatmimatikon\\_diadikasion\\_200206.pdf](http://www.familyviolence.gov.cy/upload/downloads/egxeiridio_diatmimatikon_diadikasion_200206.pdf)
- Συμβουλευτική Επιτροπή για την Πρόληψη και Καταπολέμηση της Βίας στην Οικογένεια (2000). Έρευνα: «Βία στην Κυπριακή Οικογένεια». Πάρθηκε τον Νοέμβριο 2000. Ιστότοπος: [http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna\\_2000.pdf](http://www.familyviolence.gov.cy/upload/research/erevna_2000.pdf)
- Σύνδεσμος για την Πρόληψη και Αντιμετώπιση της Βίας στην οικογένεια.  
Ιστότοπος: <http://www.domviolence.org.cy>
- Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας: [http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/All/A04C6837DF68968CC22575CB0042E60C/\\$file/To%20Σύνταγμα%20της%20Κυπριακής%20Δημοκρατίας.pdf](http://www.law.gov.cy/law/lawoffice.nsf/All/A04C6837DF68968CC22575CB0042E60C/$file/To%20Σύνταγμα%20της%20Κυπριακής%20Δημοκρατίας.pdf)
- Υπηρεσίες Κοινωνικής Ευημερίας. Ιστότοπος: [http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/dmlfamilies\\_gr/dmlfamilies\\_gr?OpenDocumet](http://www.mlsi.gov.cy/mlsi/sws/sws.nsf/dmlfamilies_gr/dmlfamilies_gr?OpenDocumet)
- World Health Organization (2002). <http://www.emro.who.int/stb/media/pdf/dcdannualreport01.pdf>

## **Ολοκληρωμένη Προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών [Κωδικός MIS 372071]**

Το πρόγραμμα με τίτλο “Ολοκληρωμένη Προσέγγιση για τη Διερεύνηση, Διάγνωση και Διαχείριση Περιστατικών Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών [Κωδικός MIS 372071]”, αποτελεί την πρώτη συστηματοποιημένη προσπάθεια για την αποδοχή, υιοθέτηση και εφαρμογή κοινής μεθοδολογίας και εργαλείων συνολικής διαχείρισης περιστατικών κακοποίησης και παραμέλησης ανηλίκων, καθώς και την τήρηση ενός Ενιαίου Αρχείου Αναφοράς από όλους τους δυνητικά εμπλεκόμενους επαγγελματίες, υπηρεσίες και οργανισμούς στις 13 περιφέρειες στη χώρα μας.

Στόχος του προγράμματος είναι η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας μέσω της ευρείας αποδοχής και καθιέρωσης του Πρωτοκόλλου Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης Κακοποίησης και Παραμέλησης Παιδιών (ΚαΠα-Π) και του Εθνικού Συστήματος Αναφοράς (ΕΣΑ) ΚαΠα-Π. Η αναβάθμιση θα διευκολύνει τους επαγγελματίες, και κατά συνέπεια τον επωφελούμενο πληθυσμό, δηλαδή τα παιδιά και τις οικογένειές τους, εφόσον αναμένεται να επιφέρει τη συστηματική παρακολούθηση και καταγραφή των κρουσμάτων βίας κατά των ανηλίκων, καθώς επίσης και των επιδημιολογικών χαρακτηριστικών του φαινομένου της ΚαΠα-Π. Επιπλέον, η αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών ψυχικής υγείας δύναται να οδηγήσει στην αύξηση της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων δράσεων και πολιτικών παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ΚαΠα-Π.

Ταυτόχρονα, η δικτύωση 400 επαγγελματιών οι οποίοι διαχειρίζονται περιστατικά ΚαΠα-Π και απασχολούνται σε φορείς, υπηρεσίες και οργανισμούς στους τομείς της Πρόνοιας, της Υγείας, της Δικαιοσύνης, της Δημόσιας Τάξης και της Εκπαίδευσης, και η εκπαίδευσή τους στην εξάμνηνη πιλοτική εφαρμογή του Πρωτοκόλλου Διερεύνησης, Διάγνωσης & Διαχείρισης ΚαΠα-Π καθώς και του Εθνικού Συστήματος Αναφοράς ΚαΠα-Π, συνιστά την καινοτομία του προγράμματος.

Το έργο υλοποιείται και συντονίζεται από το Ινστιτούτο Υγείας του Παιδιού, τη Διεύθυνση Ψυχικής Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας, το Κέντρο για τη Μελέτη και την Πρόληψη της Κακοποίησης-Παραμέλησης των Παιδιών, με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και του Υπουργείου Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ειδική Υπηρεσία Τομέα Υγείας & Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Μονάδα Α2-Συντονισμού Εφαρμογής & Υποστήριξης της Υλοποίησης), στο πλαίσιο του Ε.Π. “Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού 2007-2013”.

Περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με το πρόγραμμα παρέχονται στην ιστοσελίδα του προγράμματος στο <http://www.esa-kapa-p.gr/>



Ευρωπαϊκή Ένωση  
Ευρωπαϊκό Ταμείο Ανάπτυξης



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΥΓΕΙΑΣ



ΕΣΠΑ  
2007-2013  
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο



ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ  
ΑΝΑΤΙΣΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟ ΔΥΝΑΜΙΚΟ

**Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης**

## **Environment, Ecology and Social Work: in search of a connection**

**By: Rita Kalodemou-Ioannidi**

This article is re-published from the social work journal “Eklogi” (1993, issue 97, pp. 89-109), to honour the memory of the author who passed away last January.

Rita Kalodemou-Ioannidi was a distinguished social work professor and a pioneer in activities concerning the protection of the environment. In her article, she supports her views about the ways Ecology and Social Work are connected by sharing common values, knowledge and action, and suggests that social workers should promote and practice a stronger interest in the protection of the environment.

## **Intertemporal Research of the Use of Evaluation at the Social Welfare Sector/ Services/Programmes in Cyprus**

**By: Stefanos Koffas**

Evaluation is used in almost every activity and particularly in processes where the assessment of reliability and effectiveness is purposefully incorporated in the implementation of the process, as well as in the final outcome. The way in which the evaluation is implemented and the extent to which the outcome of the provided service is assessed constitute the subject matter of this research in regard to welfare services and programmes provided in the Republic of Cyprus. Specific research hypotheses/questions were examined by the method of qualitative data analysis, while data were collected during structured interviews, as well as from archival material and service/administration documents of the agencies. The investigation results point to either lack of evaluation policies or poor evaluation methods in most of the 81 social services/programs studied.

## **Domestic Violence Against Women: Statistical Data and Legislation in Cyprus**

**By: Antri Andronikou & Sevasti Chatzifotiou**

This article presents and analyzes the extent of domestic violence against women in Cyprus, the demographic and social data of victims and perpetrators and the provisions of the Domestic Violence Laws of 2000 and 2004. Data were collected from the Cyprus Police, the Social Welfare Services, the Association for the Prevention and Handling of Violence in the Family and from the studies by the Advisory Committee for the Prevention and Combating of Domestic Violence and by the Mediterranean Institute of Gender Studies. The authors conclude with proposals for prevention and supportive services and the short-comings of the relevant legislation.

## Οδηγίες για τους συγγραφείς

*πΤο περιοδικό «Κοινωνική Εργασία» είναι επιστημονική έκδοση με σκοπό τη διεύρυνση των γνώσεων, την ανάδειξη και την κριτική ανάλυση σύγχρονων τάσεων και θεμάτων στο χώρο της κοινωνικής εργασίας, της κοινωνικής πρόνοιας, των κοινωνικών υπηρεσιών και της κοινωνικής έρευνας καθώς και τη σύνδεσή τους με θέματα κοινωνικής πολιτικής. Ενθαρρύνεται η διεπιστημονικότητα στο χώρο των κοινωνικών επιστημών γενικότερα.*

**Η Συντακτική Επιτροπή του περιοδικού δέχεται για υποβολή:**

- Κύρια άρθρα των οποίων η έκταση δεν πρέπει να υπερβαίνει τις 25 δακτυλογραφημένες σελίδες, συμπεριλαμβανομένων της βιβλιογραφίας, πινάκων, γραφικών παραστάσεων και περιλήψεων.
- Επιστημονικές ανακοινώσεις όπως αποτελέσματα ερευνητικών εργασιών, καινοτόμα προγράμματα κοινωνικής εργασίας, έκτασης έως 15 δακτυλογραφημένων σελίδων.
- Σχόλια όπως τοποθετήσεις σε δημοσιευμένα άρθρα οι οποίες ενθαρρύνουν την κριτική ανάλυση και την ανταλλαγή απόψεων έκτασης έως 2 δακτυλογραφημένων σελίδων.
- Ανασκοπήσεις-παραυσιάζσεις βιβλίων και άλλων σημαντικών αναφορών ή υλικού το οποίο έχει ήδη δημοσιευτεί έκτασης έως 2 δακτυλογραφημένων σελίδων.
- Παραυσιάζσεις επιστημονικών και εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, όπως εφαρμοσμένα προγράμματα, συνέδρια, ημερίδες, συμπόσια, κ.ά. έκτασης έως 2 δακτυλογραφημένων σελίδων.

Η Συντακτική Επιτροπή θέτει ανωνύμως τα άρθρα προς κρίση σε μέλη της Επιστημονικής Επιτροπής και σε ειδικούς επιστημονικούς συνεργάτες. Η τελική απόφαση της Συντακτικής Επιτροπής του περιοδικού για τη δημοσίευση, βελτίωση, επανυποβολή ή απόρριψη των άρθρων στηρίζεται στις παρατηρήσεις των κριτών.

**Τα κριτήρια αξιολόγησης των άρθρων είναι:**

- Η συνάφειά τους με την κοινωνική εργασία και τις κοινωνικές επιστήμες γενικότερα
- Ο σαφής σκοπός του άρθρου και η επίτευξη των στόχων
- Η άρτια δόμηση και γραφή
- Η χρήση σχετικής και σύγχρονης βιβλιογραφίας
- Στην περίπτωση ερευνητικής εργασίας, η σωστή μεθοδολογία και στατιστική ανάλυση, ενώ τα συμπεράσματα της αποτίμησης θα πρέπει να αναφέρονται με σαφήνεια και να συσχετίζονται με το αντικείμενο του υπό εξέταση θέματος.
- Η σωστή απεικόνιση των βιβλιογραφικών αναφορών, υποσημειώσεων, πινάκων, γραφημάτων, κ.ά.

**Τήρηση των όρων υποβολής**

Η γλώσσα υποβολής των άρθρων και των κειμένων είναι η ελληνική. Δεκτή είναι και η υποβολή κειμένων στην αγγλική γλώσσα ή μεταφράσεων στην ελληνική ξενόγλωσσων άρθρων που διακρίνονται για την πρωτοτυπία τους.

Τα κείμενα υποβάλλονται δακτυλογραφημένα με γραμματοσειρά Times New Roman 12, 1 ½ διάστημα. Τα άρθρα πρέπει να συνοδεύονται από τον τίτλο του άρθρου, το όνομα του συγγραφέα ή συγγραφέων, από περίληψη έως 100 λέξεων και λέξεις κλειδιά, στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα. Σε χωριστή σελίδα πρέπει να δίνονται τα ονόματα των συγγραφέων, η επαγγελματική τους ιδιότητα καθώς και στοιχεία επικοινωνίας (διεύθυνση, τηλέφωνο, ηλεκτρονικό ταχυδρομείο). Οι βιβλιογραφικές παραπομπές αναφέρονται μέσα στο κείμενο (σύστημα Harvard). *Περισσότερες σχετικές πληροφορίες και παραδείγματα μπορείτε να αναζητήσετε στον ιστότοπο του ΣΚΛΕ [www.skle.gr](http://www.skle.gr).*

- Η υποβολή των κειμένων γίνεται ηλεκτρονικά στη διεύθυνση [skle.socialwork@gmail.com](mailto:skle.socialwork@gmail.com).
- Η υποβολή του άρθρου προϋποθέτει ότι είναι πρωτότυπο και δεν έχει υποβληθεί αλλού για δημοσίευση.
- Οι απόψεις που εκφράζονται στα άρθρα του περιοδικού δεν απηχούν απαραίτητα τις θέσεις του ΣΚΛΕ και της Συντακτικής Επιτροπής.
- Οι συγγραφείς έχουν το δικαίωμα της αναδημοσίευσης του άρθρου τους χωρίς έγκριση της Συντακτικής Επιτροπής υπό τον όρο ότι θα αναφερθεί το παρόν περιοδικό ως πρωτότυπη πηγή της δημοσίευσης.